SIENKIEWICZ HENRIK

DRÁMA A FALUN

*

MŰVÉSZSZERELEM

FORDÍTOTTA:
ILOSVAI HUGÓ

BUDAPEST
RÉVAI ÉS SALAMON KÖNYVNYOMDÁJA
1903

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-182-9 (online)
MEK-17250

TARTALOM

DRÁMA A FALUN.

I.
Megismerkedés a hőssel.
II.
Más személyek, más képek.
III.
Megfontolás. Heuréka!
IV.
Az állat a csapdában.
V.
Bárgyufalu törvényhozó testülete és annak kitünő vezetői.
VI.
Imogena.
VII.
Imogena.
VIII.
Imogena.
IX.
Imogena.
X.
Az őrangyal győzelme.
XI.
Vége a kellemetlenségnek.
Epilog.

MŰVÉSZSZERELEM.

DRÁMA A FALUN.

I.
Megismerkedés a hőssel.

Bárgyufalu községirodájában olyan nagy volt a csend, hogy az ember a saját lélekzetvételét hallhatta, Burak Ferencz, a község birája, egy már nem fiatal paraszt, az iróasztal mellett ül és nagy figyelemmel firkált valamit, mig a községi jegyző, egy Zolzikiewicz urfi nevü reményteljes ifju, az ablaknál állott és a legyeket kergette magáról.

Az irodában ugyanis valósággal hemzsegtek a legyek. A falakat tarkára festették és eltakarták az eredeti szint. A hivatalasztal fölött függő kép üvegje, a papiros, a községi pecsét, a feszület és a hivatalkönyvek apró pontocskákkal valának boritva, melyeket a legyek helyeztek reájuk. A legyek ide-oda mászkáltak a község biráján, mintha az csak egy egészen közönséges ülnök lett volna, de különösen Zolzikiewicz urfi pomádés, szegfüszagu feje csábitotta őket... E fej fölött egész sereg rajzott és le-leereszkedve, a pomádés hajra telepedett, azon élő, mozgó fekete foltokat alkotva. Zolzikiewicz urfi időről-időre óvatosan a feje fölé emelte kezét, azután hirtelen a tarkójára csapott, egy csattanás, a raj zümögve röpült a levegőbe, Zolzikiewicz urfi lehajtotta fejebubját és összeszedve rajta a légyhullákat, a földre dobta őket.

Délután négy óra körül lehetett, a falucskában csend honolt, mert az emberek kivül munkálkodtak a földeken. Csak az iroda ablaka mögött egy tehén dörgölte hátát a ház falához és néha bekandikált az ablakon, odadugta horkanó orrát és nyálkás száját. Néha hátravetette nehéz fejét, a legyeket hajszolva, mely alkalommal szarvaival a falat kaparta. Ilyenkor Zolzikiewicz kinézett az ablakon és igy kiáltott:

- Hogy a nehézség...!

Azután az ablak mellett lógó tükröcskébe pillantott és megigazitotta a haját. Végre a biró megszakitotta a csendet.

- Zolzikiewicz - mondotta - irja meg a jelentést, nálam nem akar rendbe jönni, ozt' hisz maga a község jegyzője!

Zolzikiewicz azonban nagyon rosszkedvü volt és igy a birónak kellett a dolgokat végezni.

- Nos és ha a község jegyzője vagyok? Mit következtet ebből? - kérdezte fitymálva. - A jegyző kötelessége az előljáróságg al és a biztossal levelezni; de egy másik község birájának csak irjon sajátkezüleg.

Azután királyi megvetéssel hozzátette:

- Vajjon mit látok egy községi biróban? Egy parasztot és ezzél basta! Tedd meg a parasztot akárminek, mindig csak paraszt marad.

Ujra a tükörbe pillantott és ismét rendbe hozta haját. A biró azonban megsértődött és igy szólt:

- No nézzék meg! mintha nem teáztam volna már a biztossal!

- Nagy dolog! Teázott!... Valószinüleg még arak sem volt benne!

- Kérem, kérem! Nagyon is volt benne!

- Bánom is én! Mégsem irom meg azt a micsodát!

- Ha olyan finom ur, - kiáltotta most a már haragvó községbiró, - miért folyamodott a községi jegyzői állásért?

- Vajjon ki folyamodott kendhez? Én csak azért, mert ismeretségben voltam az előljáróval...

- Borzasztó ez az ismeretség! Ha az előljáró idejön, ön alig meri a száját kinyitni...

- Burak! Burak! Ugy látom, hogy kend nem tudja a nyelvét zabolázni! Valamennyi parasztja, a jegyzői állással egyetemben akár egy torkon akadt csont fojtogatja a gégémet! Egy kiválósággal felruházott ember köztetek durvává leszen! Ha megvadulok, odadobom néktek a jegyzőséget!

- Ugyan! Mihez kezd aztán?

- Mihez? Nem fogom a szarufát akkor sem rágni! De nem ám! Egy kiválósággal felruházott ember mindig tudja, hogy mihez fogjon! Stolbicki számvizsgáló csak tegnap mondotta: »Hallod Zolzikiewicz, kár érted, belőled pompás helyettes számvizsgáló lenne, hiszen te ugyszólván a fü növését is meghallod!« Mondja azt meg valamennyi tökfilkónak, fütyülök a jegyzőségtekre! Egy kiválósággal felruházott ember...

- Oh, oh! Még nem következett be a világ vége!

- A világ vége nem fog bekövetkezni, de ti a kenőcsfazéktokkal bemocskoljátok könyveiteket. Addig kellemesen fogjátok magatokat érezni, mig az ütleget bundátokon át is megérzitek.

A biró a fejét vakargatta.

- Oh mindjárt a hátsó lábain ágaskodik.

- De miért is szájaskodik kend azonnal!?

- Nos... hagyjuk.

Ismét csend lett, csak a községi biró tolla serczegett lassan a papiron. Végre a biró kiegyenesedett, tollát ködmenjébe törülte és igy szólt:

- Na, isten segitségével elkészültem.

- Na, olvassa, hogy mit firkált össze!

- Ha firkáltam is, de minden olvasható benne, a mi szükséges.

- Nos olvassa föl!

A biró két kézzel fogva tartotta maga elé a papirt és olvasott.

> »Ajtóláncz község birájához. Atya, Fiu és a Szentlélek nevében. Amen. Előljáró meghagyta, hogy a katonai listákat Mária napig és a nagytiszteletü ur matrikulumából, parasztjainkról is, kik hozzátok aratni mennek, értsétek meg, ki kell állitani, az aratókat is visszaküldeni Mária napig, ha betöltötték a tizennyolczadik évet, mert ha ezt tenni elmulasztanátok, alaposan megjárjátok, a mit magamnak is, nektek is kivánok. Amen.«

A tiszteletreméltó biró ur hallotta, mint végzi prédikáczióját minden vasárnap ilyképen a plébános és az ilyen befejezést elkerülhetetlennek és a hivatalos stilusnak megfelelőnek találta. Nem ugy Zolzikiewicz, ki hangos hahotára fakadt.

- Ennyi az egész? - kérdezte.

- Hát irja meg jobban.

- Persze, hogy megirom, mert ez az irka-firka egész Bárgyufalu szégyene lenne.

E szavak után Zolzikiewicz leült egy iróasztal mellé, fölfogott egy tollat, néhány kört irt le vele a levegőben, mintha neki iramodnék és irni kezdett. Rövid idő mulva a hirdetmény elkészült, irója rendbeszedte hajzatát és ezeket olvasta:

»Bárgyufalu község birája, Ajtóláncz község birájához!«

»Miután a sorozási lajstromok, a magas hatóság megbizása alapján e hó ennyedik napjáig kell, hogy elkészüljenek, Ajtóláncz község birájával közöltetik, hogy Bárgyufalu lakóinak anyakönyvi kivonatait az ajtólánczi plébániától követelje be és Bárgyufalu községhez mielőbb továbbitsa. Azonfölül a nevezett községben illetőséggel birók és Ajtóláncz községben aratási munkálatokat végző sorozási kötelesek, ezen időig előállitandók.«

A községi biró sóvárgó füllel fogta föl ezen hangokat és arcza különös fogékonyságot, sőt csaknem vallásos áhitatot fejezett ki. Olyan szépnek, ünnepélyesnek, kezdettől végig hivatalos hangunak talált mindent, különösen az ilyen kifejezéseket: »a magas hatóság megbizása alapján, Ajtóláncz község birájával közöltetik, mielőbb továbbitsa, előállitandók!« A biró nagy tisztelettel volt az ilyenek iránt, de nem tudta megtanulni, akárhogyan nekigyürkőzött, mindig belebakalászott. De Zolzikiewicz urfi tollából csak ugy dültek a sorok, még a kerületi irodákban sem csinálhatták, de nem is csinálták jobban. Most már csak a községpecsétjét kellett megfüstölni és a papirra nyomni, hogy az asztal is megremegett belé, azzal aztán megvan az egész.

- Nohát, annyi igaz, - mondotta a biró - a fej mindig csak fej marad.

- Eh, - mondotta Zolzikiewicz, kit ez a kijelentés teljesen kibékitett, - hiszen irónak nevezem magamat, tehát olyan valaki vagyok, a ki könyveket ir.

- Ön tehát könyveket is ir?

- Ugy kérdez kend, mintha nem tudná; hát ki irja a községi könyveket?

- Igaz, - mondotta a biró és kevés vártatva folytatta: - A lajstromok villámgyorsasággal fognak idejutni.

- Na és kendnek azon legyen a gondja, hogy a község megszabaduljon a semmirekellőktől.

- Azoktól még a jó Isten sem szabadit meg bennünket.

- Az előljáró Bárgyufalura nagyon haragszik a csőcselékért, mint mondja. Azt állitja, hogy állandóan a korcsmában dőzsölnek. És ki az oka? Burak, mert nem képes őket féken tartani.

- Tudom, mindennel engem okolnak. Mikor Schmidték Rozálja teherbe esett, a bíróság huszonötöt vágatott rája, hogy máskor tudja, miszerint egy tisztességes szüzhöz az ilyesmi nem illik. Ki parancsolta? Én? Én nem, hanem a bíróság. Mit tartozik reám, ha az összes szüzek teherbe esnek? A bíróság parancsol és én vagyok az oka.

Épen e pillanatban a tehén künn olyan erővel lökte meg fejével a falat, hogy az egész iroda megreszketett beléje. A községi biró haraggal kiáltotta:

- Hé!... Hogy ezer millió!...

A jegyző, ki ez ideig az asztal mellett ült, ujra a tükörben nézegette magát.

- Ugy kell kendnek, - mondotta. - Miért nem fogjátok rövidebbre a gyeplőszárat! Az iszákosság is meg fogja hozni a maga gyümölcseit. Egy koszos juh áll a nyáj élén és valamennyit a korcsmába viszi.

- Kétségtelen, hogy én semmit sem tudok a tivornyákról; hiszen a ki a földeken agyondolgozza magát, az szomját is olthatja. Dukál annak egy kevés ital.

- Én pedig azt mondom, hogy a községben csak akkor lesz csend és rend, ha Rzepától megszabadulunk! Addig nem lesz!

- Hát mit tegyek vele? Letépjem fejét?

- Azt nem. De közelednek a sorozások, irja a lajstromra, sorsot huz és ezzel vége!

- No, de hiszen nős, már éves fiacskája van!

- Ki tud erről? Nem fog panaszra menni és ha megy is, vajjon ki hallgatja meg? Sorozás idején különb dolguk van az embereknek.

- Jegyző ur! jegyző ur! Ön nem a részegessel törődik, hanem a feleségével és ez halálos vétek!

- Mi köze kendnek hozzá? Gondoljon inkább arra, hogy a saját fia 19 éves és most sorsot kell huznia.

- Tudom, de nem engedem elvinni! Ha más módon nem tudom kiszabaditani, hát kiváltom.

- Persze, ilyen gazdag ember...

- Na, isten segitségével még összehozom.

- Nyolczszáz rubel váltságdijat akar fizetni?

- Ha azt mondom, fizetek, ugy fizetek és ha a jó Isten is ugy akarja és megmaradok a község birájának, néhány év alatt megint kipótlom.

- Igen, vagy nem. Nékem is vannak szükségleteim és meg kell kapnom részemet. Egy kiváltságokkal felruházott embernek mindig több a kiadása, mint egy közönségesnek, s ha a kend fia helyett Rzepát irnánk a listára, ez kendnek nagy megtakaritást jelentene... nyolczszáz rubelt az ember nem talál az utczán.

A községi biró egy ideig gondolkozott. A megtakaritás reménye kecsegtette és kedvesen mosolygott feléje.

- Bah!... mondotta, - végre veszedelmes dolog marad ez mindig.

- Arról nem a kend feje felel!

- De attól tartok, hogy az ön feje süt ki valamit és az enyém sül meg tőle.

- A hogyan akarja! Bánom is én! Hát szerezzen nyolczszáz rubelt!

- Nem mondom, hogy nem sajnálnám...

- Ha azt hiszi, hogy ismét behozza, hát miért sajnálja? Pedig nyugta előtt dicséritek a napot... Persze, az emberek még nem tudnak mindent, de ha megtudják, a mit én tudok...

- Oh, ön többet sarczol, mint én.

- Arról nem is szólok, hanem a régi jó időkről...

- Semmitől sem félek! Mindig azt tettem, a mit parancsoltak nékem.

- Jó, jó, majd az illetékes helyen mossa kend magát tisztára.

E szavak után a jegyző zöld-koczkás sipkája után nyult és kiment az irodából. A nap már alkonyodó félben volt és az emberek visszatértek a földekről. A jegyző ur előbb öt kaszálóval találkozott, kik kaszáikat vállra vetve, jöttek a faluba; mélyen meghajoltak és azt mondották: »Dicsértessék az Ur!«; a jegyző ur csak biczczentett a pomádés fejével és nem mondotta rá: »Mindörökké!« mert ez egy kiválóságokkal felruházott halandóhoz nem illett volna. És mindenki tudta, hogy Zolzikiewicz egy kiválóságokkal felruházott férfi, ebben csak rossz

emberek kételkedtek, általában gyanusitók, kiknek szálka szemükben minden olyan ember, ki embertársai közül fej magassággal kiemelkedik.

Ha, a mint illő lenne, összes kiváló férfiaink élettörténetével rendelkeznénk, ezen nem mindennapi férfiu életrajzában azt olvashatnánk, hogy Szamármezőn, a szamármezői kerületben, melyhez Bárgyufalu is tartozott, nyerte első kiképzését. Életének tizenhetedik évében az ifju Zolzikiewicz a második osztályt járta, s azonos gyorsasággal ment volna följebb, ha viharos idők nem jönnek, melyek az ő mindig szigoruan tudományos életpályáját más utra nem terelik. Az ifjuságnál megszokott hevesvérüségtől elragadtatva, Zolzikiewicz tanulótársainak élére állott, már azért is, mert a tanárok igazságtalansága őtet már régen üldözte és a szintén igazságtalanul üldözöttekkel együtt az üldözőknek macskazenét rendezett. Mellesleg széttépte a könyveket és füzeteket, darabokra törte a vonalzót és tollat, hátat fordított Minervának és uj életpályára indult.

Az Isten, a mint tudjuk, községi jegyzőségig vitte fel a dolgát, sőt az érdemes férfiu már számvizsgáló-helyettességről is álmodozott. De azért mint községi jegyző sem panaszkodhatott. Alapos tudással mindig el lehet nyerni a kortársak nagyrabecsülését. És mert - mint már megemlitettük, rokonszenves hősünk a szamármezői kerület csaknem minden lakójáról tudott valamit, mindenki holmi nagyrabecsüléssel viseltetett iránta, mely keverve volt a kellő óvatossággal, hogy ezt a nem mindennapi személyiséget valamivel meg ne sértse.

Tehát az ugynevezett intelligenczia is köszöntötte, a parasztok pedig mélyen hajlodoztak, már kellő távolságban kézbe vették sipkáikat és illő tiszteletteljességgel mondották: »Dicsértessék az Ur!«

Itt azonban közbevetve körülményesebben meg kell magyaráznom olvasóimnak, miért nem válaszolta Zolzikiewicz: »Mindörökké! Ámen!« Megemlitettem már, hogy azt tartotta, miszerint egy kiválóságokkal fölruházott emberhez az ilyen nem illik, de voltak még ennek más fontos okai is. A teljesen önálló szellemek rendszerint vakmerőek és radikálisok. Mégis Zolzikiewicznek az volt a meggyőződése, hogy »a lélek csak pára és ezzel basta!« Azután épen most olvasta a jegyző ur, a varsói könyvkereskedő Breslauer ur kiadásában megjelent: »Spanyolországi Izabella« vagy »A madridi udvar titkai« czimü müvet. Ez a mindenképen hires regény tetszett neki, egészen elragadta, ugy, hogy titokban arra tökélte magát, miszerint egy napon mindennel felhagy és Spanyolországba utazik. »Ha Marforinak sikerült, - gondolta, - miért ne sikerülne nekem?« El is utazott volna, mert az volt a nézete, hogy »ebben az ostoba országban mindenki tönkresilányitja magát,« de szerencsére visszatartották más körülmények, melyekről ezen hőskölteményben később leend szó.

A lengyel irodalom nagy dicsőségére Breslauer ur által kiadott »Spanyolországi Izabella« olvasása folytán Zolzikiewicz nagyon szkeptikusan vélekedett a papságról, tehát mindenről, a mi a klérussal közvetve, vagy közvetetlenül összefüggésben volt. És igy nem válaszolta az aratóknak »Mindörökre! Amen!« hanem nyugodtan haladt tovább, mindig tovább, mig a leányokkal nem találkozott, kik sarlóikkal a vállukon az aratásból jöttek hazafelé. Épen egy nagy pocsolya mellett jöttek el, tehát libasorban kellett haladniok, mialatt szoknyáikat hátul fölemelve, vörös czombjaikat mutogatták. Most már Zolzikiewicz megszólalt: »Hogyan vagytok madárkáim?« A gyalogösvény közepén megállott, mindenik széptől csókot rabolt és - ez jó élcz akart lenni, mindeniket belelökte a pocsolyába. A leányok nevetve jajgattak, szájukat föltátva, hogy zápfogaikat is látni lehetett. Azután, mikor már mindnyájan távolabb voltak, a jegyző nagy önmegelégedéssel hallgatta, mint mondja az egyik a másiknak: »A jegyzőnk mégis csak csinos fiatal ur.« »És piros, akár egy alma!« Egy harmadik pedig azt tartotta: »Olyan jó illatu a feje, akár egy rózsa és ha megöleli az embert, valósággal elkábit.« A jegyző ur pedig gondolatokba mélyedten ment tovább az utján. Ekkor egy kunyhó mellett elhaladva hallotta, hogy róla beszélnek. Sietve a sövény mögé rejtőzött. A sövény tulsó oldalán sürü

gyümölcsös terült el, a gyümölcsösben méhkasok állottak és ezek szomszédságában két pórnő beszélgetett.

- Oh kedves szomszédasszony, valósággal rettegek attól a gondolattól, hogy Ferenczemet elviszik katonának.

- Menjen a jegyzőhöz, csak a jegyzőhöz! Ha az nem tud segiteni, akkor nincsen segitség!

- De mivel menjek hozzá Stachovám? Hozzá üres kézzel nem lehet menni. A biró megközelithetőbb, egy tál rák, vaj, vagy egy köteg len, tyuk, vagy mással is el lehet hozzája menni, ő mindent elfogad, nem válogatós. Mig a jegyző az ilyennek feléje sem néz. Oh, az roppant nagyratartó! Néha ki kell bontani a kendő csücskét és ki kell belőle szedni a rubelt.

- No azt meg nem éritek, hogy tojásokat, vagy tyukokat fogadjak el tőletek - morogta az irnok. - Majd ilyen aljas módon engedem magamat megvesztegettetni! Menjetek a tyukokkal csak a birótokhoz.

Igy válaszolva a mondottakra, éppen vissza akarta hajtani az ágakat és belépni az asszonyok közé, mikor egy bricska zörgését hallotta a háta mögött. A jegyző ur odafordult és a kocsi elé nézett. A kocsiban egy ifju ur ült, sipkájával a balfülén, szivarkával a fogai között, a bakon pedig épen az a Ferencz ült, kiről az asszonyok az imént beszéltek. A fiatal ember kihajolt a bricskából, megismerte Pan Zolzikieviczet, kezével üdvözölte és igy kiáltott:

- Hogyan vagy Pan Zolzikiewicz? Mi ujság? Még mindig két hüvelyk vastagon kened a pomádét fejedre?

- Legalázatosabb szolgája! - mondotta Zolzikiewicz és mélyen meghajolt, de mikor a kocsi már jó távol volt, halkan utána szólt:

- Törnéd ki a nyakadat megérkezésed előtt!

Ezt a diákot a jegyző ur nem szenvedhette. Unokaöccse volt Skorabiewski uraságnak és mindig nagybátyja birtokán töltötte a szünidőket. Zolzikiewicz pedig nem csak nem szenvedhette a fiatal urat, hanem ugy félt tőle, akár a tüztől, mert veszedelmes gunyolódó volt, mellesleg valóságos piperkőcz és mintegy készakarva tréfálkozott Zolzikiewiczczel, mert ő volt az egyetlen ezen a vidéken, ki a mindenhatónak látszó jegyzővel semmit sem törődött. Egyszer egy községi ülés alkalmával betoppant a községházára és egyenesen a szeme közé vágta a jegyzőnek, hogy ostoba ficzkó, a parasztokat pedig kioktatta, hogy nem tartoznak az irnok parancsait követni. Pan Zolzikiewicz nagyon szeretett volna ezért bosszut állani, de mit tehetett? A többiek mindegyikéről tudott valamit, mit haragjában kiaknázhatott, de a diákról semmit, de semmit se tudott. A diák megérkezése sehogysem tetszett neki, borus homlokkal folytatta tehát utját és csak egy az uttól távolabb álló kunyhónál állapodott meg.

A kunyhó talán még a többinél is szegényebb, de jó karban tartva és tiszta volt. A porta előtt az ut tisztára volt söpörve, az udvar pedig kálmossal telehintve. A sövény mellett hasábfák voltak egymásra rakva, az egyik hasábba bele volt vágva a balta. Valamivel távolabb egy félszer állott, hozzá épitve a csürhöz, mely a szarvasmarhák és sertések lakóhelyét képezte, azután egy kis bekeritett térség következett, melyben egy ló rágicsálta a füvet és hozzá mellső lábaival kaparászott. Az istálló előtti szemétgödörnek piszkos levében két disznó feküdt, mig a parton néhány kacsa sétált fel s alá.

A fa közelében egy kakas kapargált a faszilánkok között és ha magot vagy férget talált, összehivta tyukjait, melyek egymás előtt igyekeztek a kakas mellé és a csemegéért egymással veszekedtek.

A konyha ajtaja előtt egy parasztnő kendertilolással volt elfoglalva és hozzá bánatos nótát énekelt. Mellette, kinyujtott mellső lábakkal egy kutya feküdt és a tépett fülére telepedő

legyek után kapkodott. Fiatal, alig husz éves és csodásan szép parasztasszony volt. Fején a rendes asszonyfőkötőt viselte, testét hófehér ing födte, melyet az öv körül egy vörös pántlika tartott össze. Igen egészséges külseje volt, széles vállu és csipőjü, de a mellett nyulánk és karcsu, szóval valóságos őz. Arczvonásai lágyak, feje kicsi, arczszine kissé halvány, a napsugaraktól aranyszinüre barnitva; nagy fekete szemei voltak, olyan szemöldökei, mintha festve lennének, keskeny, kicsiny orrocskája és cseresnyeajkai. A szép sötét hajzat szinte kiömlött a főkötő alól.

A mint a jegyző közelebb jött, a kutya fölemelkedett, lábai közé huzta a farkát és morogni kezdett, fogait a közeledő felé vicsoritva.

- Hé Raberl, ide veled! - kiáltotta a pórnő dallamos, finom hangon! - Nem fekszel le?!

- Jó estét Rzepowa! - mondotta az irnok.

- Szép jó estét a jegyző urnak! - válaszolta a parasztasszony, folytatva a kendertilolást.

- A magáé itthon van?

- Az erdőben dolgozik.

- Kár! A községházáról hoztam valamit számára.

A községi dologtól a pórnép mindig irtózik, ebben mindig kellemetlent lát. Rzepa felesége is felhagyott a tilolással, ijedten tekintett föl és nyugtalanul kérdezte:

- Nos? mi baj?

A jegyző ur ezalatt egészen közel jött.

- Adj egy csókot és elmondom!

- Ugyan már mit gondol! - mondotta az asszony.

De a jegyző ur már derékon kapta az asszonyt és magához huzta.

- Uram, kiáltani fogok! - szólt Rzopowa és hevesen ellenszegült az ölelő karoknak.

- Gyönyörüséges Rzepowám... Marysiis!

- Uram!... Hej, ez aztán az isten csapása!... De uram!

És mind hevesebb mozdulatokkal szabadulni igyekezett, de Pan Zolzikiewicz sem volt az erőnek hiján és nem engedett. De most a kutya jött az asszony segitségére. Nyakán fölborzolódott a szőre és dühös ugatással rontott a jegyzőre. Mivel pedig a jegyző csak rövid kabátkát viselt, a kutya a védtelen nadrágot kaparitotta fogai közé, sőt a nankinggal a bőrt is, s mikor teli szájat érzett, kutyaszokás szerint a fejével együtt rázta meg a fogai között levő idegen részeket.

- Jézus! Mária! - kiáltotta a jegyző, egészen megfeledkezvén arról, hogy ő *aux esprits forts* tartozik.

De a kutyának ez a megtérés korántsem imponált, csak rázta tovább a jegyző urat, csak mikor az egy fahasábot keritett kezeügyébe és azzal hátrafelé csapkodva, a kutyát derékon ütötte, akkor ugrott az félre keserves vonitással, de a következő pillanatban már ujra támadott.

- Hivjad hát kutyádat, ezt az ördögöt! - kiáltotta a jegyző ur, kétségbeesetten védekezve a fahasábbal.

Rzepowa rákiáltott a kutyára és kikergette a kapun. Aztán egy ideig ő, meg a jegyző hallgatva nézték egymást.

- Oh, milyen szerencsétlen sors! Mi különöset fedezett föl rajtam!? - kiáltotta Rzepowa, kit a véres fordulat megijesztett.

- Boszut esküszöm kendnek! - kiáltotta a jegyző ur tragikus pathosszal. - Boszut! Várjon csak, Rzepa katonának megy!... Védelmetekre akartam kelni... de most... Oh, kend még utánam fog szaladni... Megboszulom magamat!... Megboszulom!...

A szegény asszony elhalványodott, mintha valaki a fejére ütött volna. Összekulcsolta kezeit és kinyitotta a száját, mintha valamit mondani akarna; az irnok időközben a zöldkoczkás sipkát fölvette a földről és elsietett, egyik kezével a fahasábot a feje fölött mint egy buzogányt forgatva, másik kezével összefogva a boszantó állapotba jutott nankingnadrágot.

II.
Más személyek, más képek.

Egy órával később Rzepa az urasági ácscsal, Lukácscsal egy urasági kocsin előkerült az erdőből. Rzepa hatalmas, erőteljes paraszt volt, nyulánk, akár egy nyárfa, mintha szekerczével hasitották volna ki. Most naponta az erdőbe ment, mert a földesur az erdőnek ama részét, melyet szolgalmi jog nem terhelt, eladta a zsidóknak, azok pedig kivágatták a fenyőket. Rzepának tehát jó keresete került, mert kitünő munkás volt. Ha a markába köp, a szekerczét megfogja, nekikészül és nyögve leüt, a fenyőfa megreszket és a szilánkok szerteszéjjel repülnek. A törzseknek kocsira rakásánál pedig szintén ő neki lehetett legjobb hasznát venni. A zsidók, kik mérőpálczáikkal végigsétáltak a fák között és a fakoronákat ugy nézték, mintha varjafészkeket keresnének, megcsodálták testi erejét. Driszl, a gazdag szamármezői kereskedő, ilyenkor rendesen igy szólt:

- Vigyen el az ördög, Rzepa! Ne fogd, hat garas pálinkára... Megállj, elég lesz öt garas is! Ne, ne!

Rzepa csak a vállait vonogatta, meglóbálja a szekerczét és leüt vele, hogy csak ugy zeng, csak nagy ritkán, mintegy az erdő felvidámitására kiáltja el magát:

- Hop! Hop!

A hang nekivágódik a fatörzseknek és visszhang alakjában kerül vissza. Aztán sokáig csak a szekerczecsapásokat lehet hallani, néha a fenyők susogva beszélik egymásnak, hogy mit mesél az erdő. Néha a favágók danolnak és ilyenkor természetesen Rzepa karvezető, mert hiszen tőle tanulták ezt a nótát:

Mitől hangos most az erdő?
Búh!
Minek hangja oly rettentő?
Búh!
Szunyog esett le a földre,
Búh!
Szegény a nyakát kitörte!
Búh!
A szomszédság oda siet,
Búh!
Doktort hivnak, tán segithet;
Búh!
Nem kell már doktor, patika,
Búh!
Csak ásó segit, meg kapa!
Búh!

Persze, nemcsak a munkánál, hanem a korcsmában is ő volt az első, de szerette a szeszt és verekedő kedve támadt, mikor becsipett. Egy alkalommal az egyik urasági szolgának akkora léket vágott a fején, hogy a kulcsárné megesküdött, hogy a lyukon át meg lehetett a sebesült lelkét látni. Más alkalommal - akkor pedig alig volt tizenhét éves, - obsitosokkal verekedett a korcsmában. Pan Skorabiewszki, ki akkor még az igazságszolgáltatást kezelte, behozatta az irodába, a látszat kedvéért néhányszor nyakon legyintette, aztán csendes bámulattal kérdezte:

- Rzepa, féljél az Istentől! hogyan birtál velük, hiszen heten voltak!

- Hm! nagyságos uram, - válaszolta Rzepa - a hosszu gyaloglás annyira tönkre tette lábaikat, hogy csak meg kell bökni őket és összebicsaklanak.

A földesur persze eligazitotta a dolgot. Azelőtt nagyon is kedvelte Rzepát. Az asszonyok már azt susogták, hogy fia a földesurnak: »Hiszen azonnal látni, hogy az ebadtának olyan vágyai vannak, mint egy szlachcicnak!« Ez azonban talán még sem felelt meg az igazságnak, habár valamennyien ismerték Rzepa anyját, de egy sem találkozott közöttük, ki az atyját ismerte volna. Rzepa pedig mint albérlő birt egy kunyhót és három hold földet, a mit később tulajdonjogilag megszerzett. Most már a saját földjét gondozta és mert szorgalmas volt, hát előbbre is vitte a dolgát. Olyan asszonyt vett feleségül, hogy gyertyavilággal sem találhatta volna párját, nagyon jó lett volna ilyenképen a sora, ha nem szereti annyira a pálinkát. De ebben nem ismert határt és nem hallgatott szótanácsra. Ha valaki megszólta érte, azonnal készen volt a felelettel:

- Jó,... hát iszom,... de a magaméból! Mi köze hozzá?

Senkitől sem félt a faluban, csak a jegyző iránt volt hatalmas tisztelettel. Ha a távolból meglátta a zöld sapkát, a pisze orrt és a hosszu lábakon közeledő kecskeszakállt, inába szállt minden bátorsága és rögtön a sipkája után nyult. A jegyzőnek Rzepa különben a bögyében volt. Rzepa valamikor, zivataros időkben, bizonyos papirokat vitt valahová. Többet a dologról ő maga sem tudott. Csak tizenöt éves volt abban az időben és a falu libái és disznói fölött gyakorolt felügyeletet. Később valamikor eszébe jutott, hogy még számon kérhetik tőle azokat az irásokat és ezért félt annyira a jegyzőtől.

És ez volt Rzepa. Mikor pedig ma az erdőből hazakerült és a kunyhóba lépett, az asszony jajgatva futott eléje és igy szólt:

- Óh, szegény szemeim már nem sokáig fognak téged látni, nem fogok már rád takaritani és főzni. Szegény, szegény te, elvándorolsz a világ tulsó végére.

- Belendeket ettél, vagy a darázs csipett meg? - kérdezte Rzepowa csodálkozva.

- Nem ettem belendeket és a darázs sem csipett meg, de itt volt a jegyző és azt mondotta, hogy nem szabadulsz meg a katonaságtól... Óh jaj! Elvisznek a világ másik oldalára!

Akkor aztán kihallgatta, mi történt és hogyan, s az asszony mindent elmondott, csak a szerelmi támadást titkolta el. Attól félt, hogy Rzepa kikezd a jegyzővel, vagy pedig, mitől isten óvjon, eldöngeti, a mi azután még kétségbeejtőbbé tenné a helyzetet.

- Bolond te! - mondotta azután Rzepa - mit óbégatsz! engem el nem visznek, mert már tul vagyok azon a koron, azután kunyhóm van és saját földem, hozzá még téged is birlak te eszelős, meg ezt az orditozót itt ni.

Ezzel a bölcsőre mutatott, melyben egy hatalmas, egyéves fiu a lábacskáival rugdalkozott és ugy visitott, hogy az embernek a füle megfájdult belé.

- Az mind nem segit. Mintha nem tudna azokról a papirosokról, miket az erdőn keresztül vittél.

Erre Rzepa már megvakarta a fületövét.

- Hát bizony tud erről... Magamnak kell hozzá elmennem, mondotta kis vártatva. Talán nem olyan veszedelmes a dolog.

- Eredj, eredj s végy magadhoz egy rubelt. Rubel nélkül hozzája nem szabad közeledni.

Rzepa a szekrényből kivett egy rubelt és elment a jegyzőhöz.

Pan Zolzikiewicz agglegény volt és a tó mentén épült, ugynevezett köves házikóban lakott, melyben két szobát birt.

A nagyobbik szoba üres volt, abban nem volt más, mint szalma, meg egy pár szárharisnya; a másik szoba képezte a szalont, meg a hálószobát. Az ágyon össze-vissza hevert mindenféle holmi, a két vánkoson nem volt huzat és a tollak szétröpködtek minden irányban. Oldalt asztal állott, ezen tentatartó, tollak, jegyzőkönyvek feküdtek, meg a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« egy füzete, továbbá két piszkos angol gallér, egy pomádédoboz, szivarkapapirok, pléhgyertyatartó, benne vörösbélü faggyugyertyával és a faggyuba erősitett légyfogóval. Az ablaknál egy meglehetősen nagy tükör lógott, az ablakkal szemben pedig egy fiókos almáriom állott, melynek tetején a jegyző ur csinos öltözéke feküdt, különféle szinü alsónadrágok, mesésszinü mellények, nyakkendők, keztyük, laktopánok, sőt még egy köcsögkalap is, melyet a jegyző ur akkor vett föl, mikor a kerület székhelyébe, Szamármezőre látogatott el. Azonfelül az ágy melletti széken most a jegyző ur nankigöltönye feküdt, mig az ur maga ágyán nyugodott a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« egyik füzetét olvasta.

Helyzete - nem a Breslauer uré, hanem a jegyzőé, kétségbeejtő volt, annyira kétségbeejtő, hogy leirására csak Hugó Viktor tolla lett volna képes. Először is sebhelyén óriási fájdalmat érzett. »Spanyolországi Izabella«, mely eddig kellemes szórakozással szolgált neki, most még fokozta fájdalmát és elkeseredettségét, mely erőt vett rajta, mióta ama kellemetlen kalandja volt a kutyával és asszonyával; kicsi sebláza volt és alig tudta gondolatait összeszedni. Néha borzadalmas látományok kinozták. Épen most olvasta, mint vonul be az ifju Serrano az eskuriálba, a karlistákkal vivott győzedelmes csata után sebekkel boritottan. Az ifju Izabella halványan és megindultan fogadja. A csalánszövet iszonyuan hullámzik hókeblén.

- Generalis! te megsebesültél? - kérdezi Serranótól és hallani, mint remeg hangja.

És a szerencsétlen Zolzikiewicznek ugy tetszett, mintha tényleg ő lenne a győzedelmes Serrano.

- Oh jaj! oh jah! megsebesültem! - ismételte fájdalomtól eltompult hangon. - Bocsáss meg királynő!

- Pihenj meg generális! Ülj te! És mondjad el hőstetteidet!

- Elbeszélhetem hőstetteimet, de leülni nem tudok! - kiáltja Serrano kétségbeesetten. - Oh jaj! bocsáss meg királynő, az az átkozott kutya... azt akartam mondani don Josua... Oh jaj! Oh jaj!

Az igazi fájdalom elhessegette az álomképeket. Serrano körültekint, a gyertya ott ég az asztalon és serczeg, mert épen most ég el egy, a faggyuba olvasztott, légy; élő legyek mászkálnak a falakon... Ő tehát lakásában van és nem az eskuriálban? Nincsen itten Izabella királynő? Pan Zolzikiewicz most teljesen föleszmél! feltámaszkodott ágyában, az ágy alatt álló korsóban megnedvesit egy kendőt és uj borogatást rak a sebhelyre. Azután falnak fordul, elszundikál és félig ébren ujból álomképeket lát és különpóstán siet az eskuriálba.

- Drága Serrano! parancsolóm! én magam kötöm be sebeidet! - susogja a királynő.

Serrano haja égnek mered. Érzi helyzetének iszonyuságát. Fogadjon szót a királynőnek és nyujtsa feléje azt a bizonyos testrészt, hogy a sebhelyre kötést alkalmazzon? Hideg verejték gyöngyözik homlokán, midőn hirtelen...

A királyné eltünt, az ajtó feltárult és a küszöbön se több, se kevesebb, don Josua áll, Serrano kérlelhetlen ellensége.

- Mit akarsz itten? Ki vagy? - kiáltja Serrano.

- Én vagyok, Rzepa! - válaszolta sötéten don Josua.

Zolzikiewicz másodszor is felébred, a pompás escuriálból piszkos szoba lesz, a gyertya ég, a légy serczegve és sustorogva lángol benne, a küszöbön Rzepa áll és háta mögött,... a toll kiesik kezemből, a borzadalmas kutya dugja be orrát. A fenevad a jegyzőre irányitotta tekintetét és mosolyogni látszik. Pan Zolzikiewiczet kileli a hideg és az a gondolata támad: Rzepa azért jött, hogy elülről szétverje a csontjait, mig hátulról a kutya...

- Mit akartok itten? - kiáltá ijedt hangon.

És ekkor Rzepa letesz az asztalra egy rubelt és alázatosan mondja:

- Nagyságos jegyző ur... a sorozás miatt jöttem.

- Ki veled! Márs! Ki veled! - kiáltja most Zolzikiewicz, ki egyszerre visszanyerte bátorságát.

Dühében Rzepára akarta magát vetni, de a karlisták által ütötte seb heves fájdalmakat okozott néki. Visszadőlt tehát párnáira és nyögve mondotta:

- Oh jaj! Oh jaj!

III.
Megfontolás. Heuréka!

A seb meglobosodott. Miután pedig sejtem, hogy a szép olvasónők szive megesett hősünk szomoru sorsán, mielőtt még közülök egy is elájulna, sietve jelentem ki, hogy hősünk szerencsére nem lett sebesülésének áldozata. Hosszu élet volt számára a sors által rendeltetve. Ha meghalt volna, darabokra töröm tollamat, igy azonban folytatom elbeszélésemet.

A seb tehát meglobosodott és gennyedt, de várakozáson felül ez Bárgyufalu helytartójának előnyére szolgált, még pedig a legegyszerübb módon. A gennyesedés ugyanis leszivta fejéből a rossz nedveket, a fej e szerint világosabb lett és Zolziekiewicz annak tudatára ébredt, hogy eddig csak ostobaságokat művelt. Kérem tessenek csak a helytartó gondolatmenetét követni. A Rzepowat, mint mondani szokás, ugy szólván becsületbeli ügyévé tette, a mi nem is csoda, hiszen olyan asszonyka volt, a melynek az egész szamármezői kerületben nem lehetett mását találni. Az első dolog tehát az volt, hogy Rzepától, id est, a férjtől megszabaduljon. Ha egyszer Rzepát elviszik katonának, akkor a kanczellárnak nyugta van és »ha kell - köntös nélkül énekel.« De nem könnyü dolog a községi biró fia helyett a szegény Rzepát kiszolgáltatni. A falusi jegyző valóságos hatalom és Zolzikiewicz még a többi jegyzők között is nagyhatalom volt, de sorozási ügyekben nem ő képezte az utolsó fórumot. Beleszólása volt a polgárőrségnek, a katonai bizottságnak, a kerületi előljárónak és még tudja az ég hány nagyfejünek és mindezeknek egyáltalában nem volt érdekükben, hogy a gazdag Burak fia helyett a szegény Rzepát sorozzák be katonának. »Beirom a sorozási lajstromba. Mi következik ebből? kérdezte magától rokonszenves hősünk. A lajstromokat helyreigazitják és miután az anyakönyvi kivonatokat mellékelni kell és lehetetlen Rzepának a száját befogni, kiderül minden, orrot kapok, esetleg még a jegyzőségtől is elcsapnak.«

A legnagyobb emberek szenvedélyességük pillanatában ostobaságokat cselekedtek, de nagyságuk kritériuma épen abban rejlett, hogy az ostobaságot még idejekorán felismerték. Zolzikievicz azt mondotta magának, hogy az első ostobaságot akkor követte el, mikor a falu birájának megigérte, hogy fia helyébe Rzepát veszi föl a sorozási lajstromba. A második ostobaságot akkor követte el, mikor a Rzepowát a kendertilolásnál megijesztette, végül a harmadikat akkor, mikor az asszonyt és a férjet a besorozással fenyegette. Ah, a fenséges pillanat, melyben a valósággal nagy férfiu azt mondotta magának: *„Szamár vagyok!”* megjött Bárgyufalu község számára - a költészet szárnyain lebegett alá abból az országból, hol a magasztos a gyengéddel párosul - mert Zolzikievicz tényleg előkelő lelki nyugalommal mondotta ki a nagy horderejü mondatot: *Szamár vagyok!*

De most mondjon le tervéről, most mikor saját vérével öntözte? (Buzgóságában azt mondotta: szive vérével.) Most, hogy ezen tervnek teljesen uj nankingnadrágot áldozta föl, melyet a Sruli szabónak még meg sem fizetett és kétszernél többször még föl sem vett? Nem, soha, de soha sem. Ellenkezőleg, hogy a Rzepowa irányában táplált kedvező érzelmekkel az iránta, férje és kutyájuk iránt érzett bosszuvágy is társult, Zolzikiewicz megesküdött, hogy gyávának tartsák, ha Rzepát alaposan el nem áztatja. Első napon tehát a borogatásokat váltva reflektált, másodnapon a borogatás váltásánál már kombinált, a harmadikon, még mindig uj borogatást téve a régi helyére, meditált. És gondolkodásának eredménye? Semmi, de semmi sem jutott az eszébe. Negyednapon a községi szolga a szamármezői patikából egy darab diachylon-tapaszt hozott. Zolzikievicz egy rongydarabra kente, a sebre helyezte és - oh csodás hatásu gyógyszer! csaknem ugyanazon pillanatban kiáltotta: »Megvan!«

Tényleg kigondolt valamit.

IV.
Az állat a csapdában.

Néhány nappal - nem tudom bizonyosan, öttel, vagy hattal - később, a csárda külön fülkéjében Burak községi biró, Gamula ülnök és Rzepa együtt ültek. A biró ajkához emelte a poharat.

- Ugyan, ne vitatkozzatok a medve bőrén! - mondotta.

- No én pedig mégis állitom, hogy a franczia meg nem adja magát a porosznak - kiáltotta Gamula és öklével az asztalra vágott.

- A porosz, ez a hunczfut, nagyon ravasz - vélekedett Rzepa.

- Ugyan, hát ravasz! A török segitségére megy a francziának és a török roppant erős.

- Ugyan ne meséljen kend! A legerősebb a Harubanda!(?)

- No ugyancsak eltalálta kend... Aztán honnan kerül elő ez a Harubanda?

- Kell is azt előkeriteni! Mintha nem beszélnék az emberek, hogy lefelé jön a Visztulán óriási hajókkal és még nagyobb hadsereggel. Csakhogy nem izlett néki a varsói sör, mert ő kelme nagy inyencz és azért azonnal jobbra fordult.

- Ugyan ne szólja meg! Minden sváb, zsidó!

- No már Harubanda csak nem sváb!

- Hát miféle?

- Miféle! Hát császár, mint a többi mind!

- Kend rémségesen tanult ember.

- No kend sem sokkal okosabb.

- Na, ha kend olyan okos, hát mondja meg, minek hivták az első embert?

- Minek? Ennyi az egész? Hát persze, hogy Ádámnak!

- Ez a keresztneve volt. De vezetéknevén, hogyan hivták?

- Hát honnan tudnám?

- No látja. Hát ugy hivták, hogy »Egymagában«.

- Kend bolonddá tart.

- Dehogy! Hát nem olvasható a testámentomban:

> „Aztán az Ur biz ugy tett
> Unalmában,
> Embert oda teremtett
> Egymagában.”

- Nohát! Nem ugy hivták egymagában?

- Hát ugy látszik, ennek hivták.

- Igyunk inkább! - mondotta a biró.

- Egészségére komám!

- Egészségére!

- Chajim!

- Schulim!

- Az ur adja áldását!

Mindhárman ittak, de mert a német-franczia háboru idején történt a dolog, Gamula ülnök visszatért a politikához.

- Hagyjuk ezt, igyunk inkább egyet - mondotta Burak kevés vártatva.

- Isten áldása!

- Na, isten fizesse!

- Egészségére!

Ujra kiüritették a pohárkákat és mert arakot ittak, a mely a fejbe szállt, Rzepa az üres poharat nagy zajjal tette vissza az asztalra és igy kiáltott:

- Ah! A legfinomabból! Ez csiklandoz!

- Tehát még egyet! - mondotta Burak.

- Töltsetek!

Rzepa mind pirosabb lett, a biró állandóan töltött néki.

- Hm! - mondotta Burak aztán Rzepához, - ha félkézzel a vállatokra is tudtok egy zsák borsót dobni, háboruba még sem mernétek menni!

- Nem mernék? Aztán miért nem? Ha az ember belekerül a verekedők közé, hát verekszik.

- Na, az egyik kicsi és bátor, a másik nagy és gyáva!

- Hazugság! - kiáltotta Rzepa - én nem vagyok gyáva!

- Ki tudja, majd ha rákerül a sor... - válaszolta Gamula.

- És én azt mondom néktek - szólt Rzepa czipó nagyságu öklét mutatva - ha ezzel a bordáitok közé jutok, szétestek, akár egy korhadt hordó.

- Talán mégsem.

- Meg akarjátok próbálni?

- Csend legyen és békesség - szólt közbe a biró. Csak nem akartok hajba kapni? Inkább igyunk még egy pohárkával.

Ismét ittak, de Burak és Gamula csak egy kortyot szürcsöltek, mig Rzepa egy hatalmas pohárral hajtott föl az arakból, ugy hogy a szemei is szikráztak belé.

- Most öleljétek meg egymást! - mondotta a biró.

Megcsókolták egymást, Rzepa sirt, jeléül annak, hogy már alaposan elázott. Azután jajgatott és panaszkodott, hogy két héttel ezelőtt egy hizlalt borjuja döglött meg az istállóban.

- Oh milyen borjut vett az isten magához - kiáltotta siránkozva.

- No, sohse busuljál! - mondotta Burak. - A hivatal közölte velünk, hogy ezentul az uraságí erdő a község tulajdonát képezi.

- Ez csak igazság - válaszolta Rzepa. - Mintha az uraság ültette volna az erdőt...

- De hamarosan ujra rákezdte:

- Oh milyen borju volt! A midőn szopott, a tehén meglökte, egészen a mestergerendáig ugrott.

- A jegyző azt mondja...

- Mi közöm a jegyzőhöz - vágott közbe Rzepa bosszusan, teljesen mindegy nékem, Péternek hivják-e vagy Pálnak!

- Ha csak meg nem bosszulja magát! No de igyál!

Rzepa ujra fenékig üritette a poharat, kissé megnyugodott és csendesen elhelyezkedett a padon, midőn föltárult az ajtó és megjelent benne a zöld sapka, a piszeorr és a kecskeszakáll. Rzepa, ki sapkáját hátratolta volt, most leejtette, föltápászkodott és dadogva mondotta:

- Isten hozta!

- Itt a biró? - kérdezte a jegyző.

- Itt van! - válaszolták hármasban.

A jegyző közelebb jött és Smul, a csapláros sietve hozott egy pohárka valódi jamaikát. Zolzikiewicz megszagolta, az orrát fintorgatta, azután leült az asztal mellé. Egy ideig csend-ben voltak mindnyájan. Végre Gamula rákezdte:

- Jegyző ur!

- Nos mi baj?

- Hát igaz az, a mit az erdőről beszélnek?

- Igaz, csakhogy az egész községnek alá kell irni a folyamodványt.

- Bizony én semmit sem irok alá, - kiáltotta Rzepa, ki, mint minden paraszt irtózott minden aláirástól, de még attól is, hogy az aláírás jeléül a tollat érintse.

- Nem fognak néked könyörögni. Ha nem irod alá, nem kapsz részt. Szabad akaratod szerint cselekedhetsz.

Rzepa a fejét vakarta, a jegyző pedig már odafordult a bíróhoz és az ülnökhöz és hivatalos hangon mondotta:

- Ugy van az erdő dolga, mint a hogyan értesültünk, hogy pedig a határczivódásoknak eleje vétessék, mindenkinek a saját részét be kell keriteni.

- Akkor a kerités többe fog kerülni, mint a mennyit az erdő ér! - jegyezte meg Rzepa.

A jegyző nem vetett ügyet a paraszt szavaira.

- A költségek fedezésére, - folytatta, - a kormány bizonyos összeget ád mindenkinek. Még nyerni fog rajta mindenik, mert minden emberre ötven rubel jut.

Rzepa szemei ugy fénylettek, mint a hogyan részeg embereknek fényleni szoktak.

- Oh ebben az esetben aláirok. Hol a pénz?

- A pénz itt van nálam, - mondotta a jegyző. - Itt az okmány is.

E szavaknál egy összehajtott irást vett elő és fölolvasott valamit, a mit a parasztok természetesen nem értettek meg, de annál jobban örültek néki. Ha Rzepa józan lett volna, nem kerüli el figyelmét, hogy a biró int az ülnöknek. Azután oh csoda! a jegyző tényleg pénzt szedett elő és igy szólt:

- Tehát! ki ir alá elsőnek?

Egymás után aláirtak, s mikor Rzepára került a sor, a kormányzó félre tolta az okmányt és szólt:

- Talán még sem akarsz? Itten mindenki önszántából cselekszik.

- No, de miért ne akarnék?

A jegyző hátraszólt:

- Smul!

Smul megjelent a fülke bejáratában.

- Nü?... Mit akar a jegyző ur?

- Tanu leszel, hogy itten senkit semmire sem kényszeritünk.

Azután ujra Rzepához fordult:

- Talán még sem akarsz?

Rzepa azonban már aláirt és akkora koczát kent a papirosra, mint a mekkora a zsidó volt, aztán elvette a pénzt a jegyzőtől, kerek ötven rubel volt és ingébe rejtve, elkurjantotta magát:

- Na, most hozzad azt az arakot!

Smul hozott egy üveggel, töltött és mindnyájan ittak. Azután Rzepa rákönyökölt a saját térdeire és nemsokára elszunyadt. Néhányszor ide-oda himbálódzott, azután eldőlt, legurult a padról és azt morogva: »Isten irgalmazzon bünös lelkemnek!« elaludt. A Rzepowa nem jött el érte, mert tudta, hogy ha részeg az ura, könnyen kaphat tőle ütleget. Másnap aztán bocsánatot kért tőle és megcsókolta kezeit. Ha józan volt, sohasem bántotta, még rossz szót sem szólt hozzája, mig ha - mint ő mondotta, - ködös volt, sok mindent kellett eltürnie tőle. Igy hát a csárdában töltötte az egész éjszakát és csak napfölkeltekor ébredt föl. Néz, bámul, látja, hogy nem kunyhójában van, hanem a korcsmában, de nem a fülkében, melyben tegnap ült, hanem az ivóban.

- Atya, fiu és szentlélek nevében!

Jobban körülnéz, a nap kivül fölkel és sugarait már beküldi a pirosló ablakokon, melyek egyikénél ott áll Smul, vállain a thalessel, fején és bal karján a tefilinekkel, ide-oda himbálja magát és hangosan imádkozik.

- Smul te, az ebvallásoddal! - kiáltja Rzepa.

De Smul nem felel. Előre hajol, hátra hajol és tovább imádkozik. Rzepa önmagát kezdi tapogatni, mint minden paraszt, ki a korcsmában aludta át az éjszakát. Pénzt érez az ingében.

- Jézus, Mária! mit jelent ez?

Közben Smul befejezte imáját, az imatakarót és az imaszijakat levette és a fülkébe ment, hol mindent egy horgolt zacskóban gondosan elhelyezett. Aztán lassu lépésekkel, nyugalmasan és méltóságteljesen jön vissza.

- Smul?

- Nü, mit akarsz?

- Milyen pénz van nálam?

- Hogyan te buta, hát nem tudod? Megegyeztél tegnap a község birájával, hogy a fia helyett te fogsz sorsot huzni, elfogadtad a pénzt és aláirtad a szerződést.

A paraszt most elhalványodott, olyan fehér lett, akár a fal; a sapkáját a földhöz vágta, aztán maga is elvágódott és ugy bőgött, hogy az ablaktáblák megrezzentek belé.

- Nü, el innen veled katona! - mondotta Smul flegmatikusan.

Fél órával később Rzepa kunyhójához közeledett.

A Rzepowa, a ki épen az ebédet főzte, hallotta a kapu nyikorgását és a kályha mellől, a tüztől és haragtól kipirult arczczal, dühösen sietett feléje.

- Te iszákos te! - kezdte.

De megijedt, mikor meglátta, mert alig ismert reája.

- Mi bajod? - kérdezte.

Rzepa a kunyhóba lépett és kezdetben egyetlen szót sem tudott mondani. Csak ledőlt a padra és tekintetét a földre szegzé.

Az asszony pedig kérdést kérdés után intézett és lassan-lassan mindent megtudott.

- Elárultak és eladtak! - mondotta az ember végül.

Erre az asszony iszonyuan jajgatott és ő vele sirt, a gyermek a bölcsőben sikoltozni kezdett, a kutya pedig az ajtó előtt oly keservesen vonyitott, hogy a szomszédasszonyok kezükben a főzőkanállal kifutottak az utczára és egyik a másiktól azt kérdezte:

- Mi történhetett Rzepaéknál?

- Valószinüleg alaposan eldöngette az asszonyt. Nemde?

Közben pedig a Rzepowa még jobban jajgatott az uránál, mert hiszen szerette, jobban mint akármit ezen a világon.

V.
Bárgyufalu törvényhozó testülete és annak kitünő vezetői.

Másnap a községi tanács rendes ülését tartotta. Az egész község ülnökei egybejöttek, az urak (szlachták) kivételével, kik közül pedig néhányan szintén a községben ülnöki tiszthez jutottak.

De ezek a szolidaritás elvénél fogva angol politikát követtek, id est, a be nem avatkozás politikáját, melyet Brigth John a hirneves államférfiu annyira megdicsér. Azzal azonban az u. n. intelligenczia befolyása a községi ügyekre, korántsem volt kizárva.

Ha ugyanis valamelyik »intelligensnek« valaminő óhaja volt, akkor az ülést megelőző estén Zolzikiewicz urfit meghivta. Az intelligenczia képviselője pálinkát hozatott, meg szivarokat, azután tartózkodás nélkül előadta kivánságát.

Néha az urfit vacsoránál marasztalták és leereszkedőleg mondották:

- Na ülj le Zolzikiewicz urfi, foglalj helyet asztalunknál!

Zolzikiewicz urfi az uraságnál étkezett és másnap odavetőleg mondotta a birónak:

- Tegnap ebéden voltam, ennél, vagy annál az uraságnál. Hm! leány van a háznál! Tudom, hogy mit akar ez jelenteni.

Asztalnál persze Zolzikiewicz uri szokásokat igyekezett mutatni és mindazokat a különféle és titokzatos ételeket ugy fogyasztani, mint a hogyan a többiektől látta és a világért sem mutatta, hogy az uraság barátsága valami különösen meghatja.

Tapintatos férfi volt, ki mindenhol feltalálta magát; ily alkalmakkor tehát nem veszitette el bátorságát, hanem elegyedett a társalgásba, a »derék biztosról« vagy a »kitünő előljáróról« téve emlitést, kikkel tegnap, hosszu idő után végre egy kis játszmája volt, point-ját egy kopékával. Szóval azt igyekezett bizonyitani, hogy a szamármezői kerület minden előkelőségével baráti viszonyt folytat. Észrevette ugyan néha, hogy elbeszélése alkalmával az urak és hölgyek csodálkozva nézték tányérjaikat, de azt hitte, hogy ezt igy hozza magával a bon ton.

Azon sem csodálkozott, ha étkezés után a házigazda odajött hozzá, barátságosan megveregeti a vállát és azt mondja:

- Na, isten veled Zolzikiewicz urfi! Erről is azt hitte, hogy ez igy illik uri társaságban. Azután, mikor bucsuzásnál a házigazdának kezet nyujtott, valami ropogósat érzett a markában. Azonnal összecsukta ujjait, kikaparta a ropogós dolgot a szlacheic markából és ökölre gyürte, mialatt gépiesen mondotta:

- De nagyságos ur! hiszen közöttünk az ilyesmire semmi szükség! Kivánsága szerint fog minden történni, teljesen nyugodt lehet.

Az ilyen erélyes közigazgatás és Zolzikiewicz urfi veleszületett tehetsége mellett, a községi ügyek bizonyára a legjobban intéztettek volna, ha szerencsétlenségre a községi helytartó mérvadó szavát csak egyes esetekben nem emelte volna, megmagyarázván a törvényhatósági testületnek, milyen szempontból kell a fennforgó ügyet szemlélni.

Sajnos, mindazon jogi és közigazgatási esetek, melyeket semmiféle *ropogós* nem előzött meg, a testület külön észjárása szerint, minden józan befolyás mellőzésével biráltattak el, a helytartó az egész tárgyalás alatt oly passiv magatartást tanusitott és olyan mozdulatlanul ült ottan, mintha az egészből csak az érdekelné, a mi az ablakon kivül történik, az utczán. Ez pedig a derék községtanácsos urakat, kik ilyenkor ugy érezték magukat, mintha a fejük sétálni ment volna, alaposan nyugtalanitotta.

A *szlachta*, vagy hogy érthetőbben fejezzem ki magamat, az *urak* közül kezdetben csak a *kishaladási* bérlő Flosz ur vett részt ülnöki minőségben a községi tanácskozásokon és kifejezte azon meggyőződését, hogy az intelligenciának a közigazgatási ügyekben érvényesiteni kell a befolyását. De azt mindenfelől rossz néven vették.

Maga a szlachta azt állitotta, hogy Flosz urnak „vörös”-nek kell lennie, a mit különben német neve is bizonyitott. És a parasztok is különhelyzetük demokratikus öntudatában azt a nézetet vallották, urhoz nem illő dolog, ha paraszttal ugyanazon padra ül le, bizonyitékul felhozván, hogy »a többi ur sem tesz ilyet!«

Általánosságban azt vallották a parasztok, hogy Flosz ur nem »pan« a szó igaz értelmében, a mi annál jobban feltünt nékik, mert Zolzikiewicz urfi nem rokonszenvezett a munkaszerető bérlővel. Persze a bérlő nem igyekezett az urfi rokonszenvét holmi »ropogóssal« megnyerni, sőt arra vetemedett egy ülés alkalmával, hogy mint ülnök, a jegyzőtől megvonta a szót!

Ilyeténképen Flosz ur senkinek sem volt begyében s egy községi tanácskozás alkalmával a mellette ülő paraszt azt mondotta:

»A nemzetes Flosz ur, tulajdonképen nem igazi ur, mint a milyenek a többi nemzetes földbirtokos urak, hanem mint földbérlő a nemzetes Flosz ur csak közönséges vállalkozó.«

Flosznak akkor már volt saját birtokocskája, erre a megjegyzésre egyszerüen a vállait vonogatta és többet nem járt a községi ülésekre, hanem a parasztokat paraszteszükre bizta, melyet Zolzikievicz urfi, a helytartó kormányzott, a »szlachta« azt mondotta: »Flosz eljátszotta kis játékait« és egy közmondást idéztek, mely a be nem avatkozás helyessége mellett tett tanubizonyságot, e szerint »kutyából nem lesz szalonna«, a paraszt még biborba öltöztetve is csak paraszt marad.

A községet ezentul már nem bántotta az intelligenczia, saját ügyeit a saját külön bárgyufalui eszével kezelte, a melynek végtére is Bárgyufalu részére elégnek kellett, hogy legyen, mint a hogy ugyanazon elv alapján a párisi észnek elegendőnek kell lenni Páris számára.

Különben bebizonyitott tény, hogy az egészséges parasztész a maga praktikus fölfogásával gyakrabban többet ér a reája kényszeritett »intelligens« beavatkozásnál, s hogy a falusiak ezzel az »egészséges észszel« születnek a világra, a mit bizonyitani nem kell.

A szóban levő községi ülésen ez a lehetőleg legfényesebben dokumentáltatott.

A hatóság egy tudakozódását olvasták föl, vajjon Bárgyufalu lakói hajlandók-e a földjeik között elhuzódó országutat saját költségükön jó karba helyezni?

A terv az egybegyült patres conscripti-k között nem keltett örvendetes visszhangot, s egy jelenlévő községi atya megjegyezte, hogy nézete szerint nem kell az országutat jó karba helyezni, hiszen ha rossz az országut, ott van Skorabiewszki ur rétje, azon is át lehet menni a kocsikkal. Ha a megemlitett ur jelen lett volna, bizonyosan *pro publico bono* tiltakozik. De ő is a be nem avatkozás hive lévén, távollétével tündökölt.

A bölcs községatya még bölcsebb javaslata kétségtelenül *unanimiter* törvényerőre emelkedik, ha Zolzikiewicz urfi a kérdéses rét tulajdonosánál nem töltötte volna az előző estét. Sőt mi több, Jadwiga kisasszonynak elmondhatta, mint fojtottak meg két spanyol generálist Madridban, mely jelenetet a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« czimü regényből olvasott és jegyzett meg magának.

Étkezés után, bucsuzáskor pedig markában érezte azt a bizonyos ropogósat. Ennek következtében a jegyző ur, a helyett, hogy a javaslatot jegyzőkönyvbe vette és egyhangulagos törvényre emelkedését jegyzőkönyvileg megállapitotta volna, letette a tollat, a mi annyit jelentett, hogy szólni akar.

- A jegyző ur beszélni kiván! - kiáltották többen.

- Csak annyit óhajtok megjegyezni, hogy tökfilkók vagytok! - mondotta a jegyző ur óriási lelki nyugalommal.

A parlamentáris beszéd, legyen a beszéd hosszu, vagy rövid, óriási hatalommal bir, ha a meggyőződés hangján szól és meggyőződést képes kelteni. És mert az urfi rövid, de velős beszédének megvoltak ezen tulajdonságai, Bárgyufalu törvényhozó testületének összes tagjai előbb lehorgasztották gondolataik tárházát, aztán pedig ijedten nézve egymásra, megvakarták, a mi a jeles testületnél csalhatatlan jele volt annak, hogy a szőnyegen levő kérdés meritumába kezdenek behatolni.

Hosszas hallgatás után végre egyik félénk hangon intézte a kérdést:

- És miért?

- Hát csak azért, mert tökfilkók vagytok.

- Hát, ha meg kell lenni, hát meg kell lenni! - mondotta a bölcsek egyike mély sóhajtással.

- Persze, hiszen a rét, mindig csak rét marad és sohasem lesz országut - jegyezte meg egy másik nagy bölcsen.

- Tavaszkor pedig kocsival át sem lehet rajta menni - toldotta meg a mondásokat egy harmadik.

És ezzel a kérdés már le is volt tárgyalva, azt a javaslatot, mely a Skorabiewski-féle rétet ajánlotta ideiglenes országutul, egyhangulag elvetették, a kormány javaslatát fogadták el és a költségelőirányzatot kezdték vizsgálni.

És jogi érzékükbe már annyira behatolt a kérdés fontosságának tudata, hogy a költségben való részesedésből senki sem zárkózhatott el, csak a biró és Gamula ülnök, kik pénz helyett időt tartoztak adni, a mennyiben arra vállalkoztak, hogy a munkákra és munkásokra személyesen felügyelnek.

Meg kell azonban vallanunk, hogy a biró és Gamula ülnök önzetlen ajánlata és áldozatkészsége a többiek irigységét keltette fel, sőt az egyik ur tiltakozott is, megkérdezvén:

- De hát miért ne fizetnétek ti ketten is?

De erre Gamula megadta a legbölcsebb választ.

- Minek adjunk mi is pénzt, ha ti már ugy is összeadjátok a szükséges összeget, a mienk tehát fölösleg lenne?

Olyan érvelés volt ez, melynek nemcsak Bárgyufalu egészséges itélőképessége, hanem más törvényhozó testület sem tudott volna ellentmondani. A tiltakozó tehát elnémult és csak néhány perczczel később mondotta más valaki, a legbecsületesebb meggyőződés hangján:

- Hát ebben igaza van.

A kérdés ezzel végképpen le volt tárgyalva és kétségtelenül hozzáfoghattak volna a tárgysorozat következő pontjának megvitatásához, ha hirtelen és váratlanul két süldő-malacz nem rohan be a tárgyalási terembe és kellemetlenül meg nem zavarja a hivatalos komolyságot.

A hivatlan malaczok mintha megbomlottak volna, ugy rohantak a törvényhozó testület tagjai közé (tagok alatt a lábakat értve), minden különösebb ok nélkül fel s alá rohanva és visitva, mintha már bekövetkezett volna a végitélet napja.

A tanácskozásnak természetesen vége szakadt, az egész törvényhozó testület malaczvadászattá alakult át, s a képviselő urak bámulatos összetartással, minden véleménykülömbség nélkül végezték ezen náluk nem szokatlan munkát.

De a malaczok öntudatlan jogérzésükkel megtalálták a hatalom igaz képviselőjét és Zolzikievicz urfi lábai közé menekültek, mely megtisztelő kitüntetésnek meg volt az a kellemetlen eredménye, hogy az urfinak a másik hamuszinü nankingnadrágját tették tönkre, a mennyiben bizonyos zöld anyaggal beszennyezték, s ezeket a foltokat - sajna - a legtisztább vizzel és legjobb szappannal sem lehetett többé eltávolitani, pedig a jegyző ur a saját glyczerinszappanját és saját fogkeféjét használta föl ezen czélra.

Hála az erélynek és kitartásnak, mely soha cserben nem hagyta Bárgyufalu törvényhozóit, mikor komoly ügyet kellett elintézni, most is a vadászat fényesen sikerült, a malaczokat hátsó lábaiknál fogva kézrekeritették és tekintet nélkül leghevesebb tiltakozásukra, az ajtón kidobták őket, igy végre áttérve a tárgysorozat második pontjára.

Egy jogi eset került a törvényhozó testület elé. Egy paraszt, bizonyos Sroda, panaszolta a fentemlitett Flosz urat.

Történt ugyanis, hogy Sroda ur ökrei bementek Flosz lóheréje közé, s ott kelleténél többet zabáltak és másnapra a köny és siránkozás ezen völgyéből eltávoztak egy jobb - ökörmásvilágra.

A kétségbeesett Sroda nagy ékesszólással terjesztette ezen szomoru ügyet Bárgyufalu törvényhozói elé, mentségért és igazságért fohászkodva. S a törvényhozó testület komoly megfontolás tárgyává téve az ügyet, mélyébe hatolt, s azon meggyőződéshez jutott, hogy még abban az esetben is, ha Sroda készakarva legeltette ökreit Flosz herésében, az ökrök, ha ottan zabot vagy buzát találtak volna és nem az utálatos herét, még most is a legjobb egészségnek örvendenének és bizonynyal nem pusztultak volna el a borzasztó hasvizkórságban.

Ezen kétségtelenül szigoruan logikus és igazságos jogérzéktől vezérelve, a községtanács azon meggyőződéshez jutott, hogy az ökrök elpusztulásának közvetlen okozója nem Sroda, hanem Flosz. Következésképen Flosz ur tartozik az ökrök értékét Sroda urnak megtériteni, azonfelül pedig a községpénztárba birságképen öt ezüstrubelt befizetni. Ha pedig a panaszolt ezt megfizetni vonakodnék, akkor a tejbérlőjén Zweinas Sergan be kell hajtani.

Még több polgári pörben történt döntés, még pedig a mennyiben a kormányzó urat nem »érdekelték« a törvényhozó testület független jogérzéke szerint, a tiszta igazság és Bárgyufalu községtanácsának egészséges parasztesze alapján. Hála a szlachta be nem avatkozási elvének az egyetértést csak ritkán zavarta meg egy kis közbeszólás és személyeskedés, mely alatt az ülnök urak pestist, fekélyeket, kelevényeket és más hasonló kellemes dolgokat kivántak egymásnak kölcsönösen, irigykedés nélkül, tiszta szivből.

És mert az intelligenczia részéről nem történt beavatkozás, a jogi véleményeltérések befejezése mindig az volt, hogy a salamoni itélet kapcsán panaszos és panaszolt egyformán tartoztak »irodai költség« czimén a sarczot megfizetni.

Eltekintve azon nem megvetendő körülménytől, hogy ez által a községi életben annyira szükséges birói és jegyzői függetlenség biztosittatott, még arra is alkalmas volt ezen eljárás, hogy az embereket a pörösködési dühből kigyógyitotta és a község erkölcsiségét oly szinvonalra emelte, melyről a tizennyolczadik század bölcsészei még csak nem is álmodtak.

Megemlitésre méltó még, hogy Zolzikiewicz urfi csak a büntetéspénzek felét irta be a községi könyvbe, másik fele előre nem látott esetekre szolgált, melyekbe a jegyző, a biró és Gamula ülnök kerülhetnének.

Végre a bünügyeket kezdték tárgyalni, meghagyták tehát a községi szolgának, hogy a foglyokat vezesse a bíróság magas szine elé.

Szükségtelen felemlitenem, hogy Bárgyufalu a czivilizáczió élén haladt és ennek megfelelően börtöneit magánzárkákra rendezte be. Ezt még a legrosszabb nyelvek sem vonhatják kétségbe. Még ma is személyesen meggyőződhetik arról mindenki, hogy a biró disznó-óljában négy rekesz van, melyek ilyenténképen négy zárkát képeznek. A foglyok itten egyedül, illetve oly állatkák társaságában ültek, melyekről az ifjuság oktatására készült természetrajzok azt állitják, hogy »olyan állat a disznó, melyet tisztátlansága miatt jogosan neveztek el igy stb.« Olyan társaságban voltak tehát, mely meg nem akadályozta magukba térésüket és azt, hogy jövőre javulást fogadjanak.

A községi szolga tehát elment a börtönólhoz és innen nem két, hanem határozottan »egy pár« gonosztevőt vezetett a bíróság magas szine elé, a miből az olvasó tapasztalhatja, hogy mennyire bonyolult és kényes, sőt csiklandós ügyek felett kellett a nemes tanácsnak itélkezni.

Egy bizonyos Romeo, vulgo Rechino Wach és egy bizonyos Julia, közönségesen Zabia Baskanak nevezve, együtt szolgáltak egy gazdánál, a férfi mint szolgalegény, a leány mint mindenes. Mit titkoljuk a dolgot, ők szerették egymást és egymás nélkül nem tudtak élni, szakasztottan ugy, mint a Shakespeare tragédiájának hősei, csak egy kis változatossággal. Ugyanis Romeo és Julia közé a féltékenység férkőzött, mert utóbbi az előbbit egy alkalommal benső beszélgetésben találta Jagával, az udvaros leánnyal.

E pillanattól fogva a szerencsétlen Julia egyebet sem tett, csak az alkalmat leste. Egy este tehát, mikor Julia nézete szerint Romeo kelleténél korábban tért vissza a mezei munkáról és hevesen az ebédjét követelte, Julia az ebéd mellé haragját is kitálalta, kölcsönös magyarázatokra, sőt kézzelfoghatókra is került a sor, a mennyiben az ököl és főzőkanál is érvelt. Ezen lovagi torna kék nyomai természetesen ott disztelenkedtek Julia ideális arczán és Romeo komoly ábrázatán.

A felsőbbségnek kellett mostan eldönteni, kettőjük közül ki a hibás és ki az áldozat, illetve kinek kellett a másiknak büntetésképen öt lengyel forintot, vagy hogy hivatalos kifejezéssel éljek, 75 ezüst kopéket fizetni.

A bíróság egészséges szellemét még nem érintette a művelt nyugat rothasztó szele, lelke mélyéig megborzadt tehát a nőemanczipáczió eszméjétől, mely a szláv népek idyllikus hajlamaival ellenkezik.

A bíróság tehát Romeonak adta az elsőséget, ő beszélhetett elsőnek, és ő kezét sérült homlokára téve imigyen kezdte:

- Tekintetes bíróság! Ez a nyomorult dög már régen nem hágy nyugton. Mint illik, kellő időben jelentkeztem nála ételért és ő rámförmedt: »Ebadta, gazdád még munkában van és te már zabálni akarsz? Aztán a kályha mögé akarsz feküdni és nékem inteni?« Sohasem intettem néki, de mióta meglátta, hogy Jagának segitettem az udvaron a vedret a kutból felhuzni, mindig a nyomomban van. Ugy vágta a tálat az asztalra, hogy tartalma mindenfelé szétlocscsant, azután egyetlen falatot sem nyelhettem, hogy szitkokkal ne kisérte volna, pogánynak, gazkölyöknek, sőt... püspökfalatnak is nevezett. Csak a püspökfalatnál vágtam egyet dühömben a szájára, ő pedig a főzőkanállal homlokomra ütött...

Julia nem birta ki tovább, öklét Romeo orra alá tartva rikácsoló hangon kiáltotta:

- Hazudság! Minden hazudság! Ugy ugatsz, akár csak egy kutya!

Azután szivszorulása könyzáporban keresett és talált enyhülést és a birósághoz fordulva, igy szólott:

- Tekintetes birósag! Oh én szerencsétlen árva! Oh istenem, istenem! Nem a kutnál láttam őket Jagával, hogy vakulnának meg mindketten! Te léha fráter te, hányszor mondottad nékem, hogy szeretsz? Hogy legszivesebben megennél! Dögölnél meg! Bár ugy forogna a nyelve, akár egy kerék! És nem is a főzőkanállal ütöttem feléje, hanem csak a lőcscsel. A nap még magasan áll és ő már visszakerül a mezőről és falni akar! Nyájasan és jóindulattal azt mondom néki:

»Te csirkefogó, a gazda még kivül izzad és te már itthon vagy?« De püspökfalatnak nem neveztem, ugy segitsen meg engem az ég, őtet pedig a mennydörgős...

Erre már a biró rendreutasitotta a delnőt, azt kérdezvén tőle:

- Talán befognád a pofádat te boszorkány?

Rövid szünet keletkezett, a biróság a hozandó itéleten gondolkodott és bölcsen, a helyzetet megértve itélt. Öt lengyel forintot egyik félnek sem kellett fizetni, de a birósági reputáczió fentartása végett és hogy Bárgyufalu összes szerelmeseinek elrettentő példát adjon, mindegyiket további 24 órai elzárásra és egy-egy ezüstrubelnek az iroda javára történendő megfizetésére itélte. Zolzikiewicz urfi természetesen fejenkint csak 50 kopéket irt be a könyvbe.

Ezzel az ülés véget ért, mert Zolzikiewicz urfi fölkelt, hamuszinü kimondhatatlanját följebb, ibolyakék mellényét pedig lejebb huzta. Az ülnökök már sipkáik és ostoraik után nyultak, midőn a malaczok inváziója után a becsukott ajtó egészen feltárult és benne megjelent Rzepa, sötéten mint az éjszaka, mögötte pedig a Rzepowa és a kutya.

Rzepa felesége olyan halovány volt, mintha a koporsóból kelt volna ki, szép lágy vonásai alázatosságot és fájdalmat fejeztek ki, a nagy fekete szemekben pedig könnyek mutatkoztak, a halvány orczákon leperegve.

Rzepa daczosan, emelt fejjel jött be, de az egybegyült biróság megpillantásánál inába szállt a bátorsága és meglehetősen halkan mondotta:

- Dicsértessék az ur!

- Mindörökké! - válaszolták kórusban az ülnökök.

- És mit kerestek itten? - kérdé szigoruan a biró, ki a házaspár megjelenésekor zavarba jött, de hamar visszanyerte önuralmát. Mit kivántok? Verekedtetek, vagy hasonló bajotok van?

A jegyző közbeszólt:

- Ők beszéljenek, ne te!

- Tekintetes törvényszék - kezdte Rzepa a mondókáját, nemzetes...

- Csend! Hallgass! - vágta el szavát a felesége. - Hadd szóljak csak én és te meg se mukkanj!

Azután kötényével szemeit, orrát megtörölte és remegő hangon elmondotta, hogy mi történt.

De óh, hová jutott? E helyen vádolta a birót és a jegyzőt!

- Rábeszélték, erdőt igértek néki és pénzt, ha aláir és ő aláirt. Ötven rubelt adtak neki, ő elfogadta, holtrészeg volt és sejtelme sem volt arról, hogy mindnyájunk sorsát eladta: az övét, az enyémet és a gyermekét. Részeg volt, részeg mint egy állat, tekintetes törvényszék! - mondotta, most már hangosan zokogva. - A részeg ember nem tudja mit cselekszik, ha részegségében követ el valamit, még a törvényszék is elnéző irányában, mert azt mondják róla, hogy beszámithatatlan állapotban cselekedett igy. Irgalmas, szent Isten! hiszen józan fejjel az ember nem adja el egész családjának sorsát 50 rubelért! Oh, könyörüljenek meg rajtunk! Rajtam, ő rajta és ártatlan gyermekén! Mit tegyek, hova forduljak nélküle, elhagyottan,

támasz nélkül, kenyérkereső nélkül?! Könyörüljetek meg rajtunk és az Isten megjutalmaz benneteket, szerencsét és boldogságot ád néktek bőségben!

A zokogástól nem tudott tovább beszélni. Rzepa szintén sirt és minduntalan ujjaiba törölte az orrát. A tanácsos urak pedig egészen tanácstalanok voltak, ide-oda mozogtak ülőkéiken, egymásra, a biróra és a jegyzőre néztek és nem tudták, hogy mit szóljanak, mit tegyenek.

Közben Rzepowa leküzdötte felindultságát és ujra szólt:

- Ugy támolyog szegény ember azóta a világban, mintha megmérgezték volna. Azt mondja: téged agyonverlek, a gyermeket megfojtom, a kunyhót fölgyujtom, de katonáékhoz nem megyek és ezerszer nem!... De hát mit vétettem én szegény? Vagy a gyermek mit vétett?... És ennek az embernek már nem lehet hasznát venni, nem való a gazdaságba, nem tud kezelni sem kaszát, sem kapát, csak ül otthon, sóhajt és nyög. De én a mai napra vártam, hiszen sziveitekben Isten lakozik, nem fogjátok megengedni, hogy ilyen sulyos igazságtalanság történjék. Názárethi Jézus! Czensztochaisi szüz Anya! Legyetek szószólóink!

Egy ideig csak a Rzepowa zokogását lehetett hallani, mig végre egy öreg ülnök morogva mondotta:

- Gyalázatos dolog, egy embert lerészegiteni és azután eladni!

- Ugy van! gyalázatos dolog! - tették hozzá többen.

- Áldjon meg benneteket az Isten és a szent Szüz! - mondotta Rzepowa és térdre borult a küszöbön.

A községi biró szégyenkezve ült ottan, Gamula sem nézett valami barátságosan, mindketten pedig kérdő pillantásokat vetettek a jegyzőre.

Ez hallgatott; mikor azonban a Rzepowa befejezte mondókáját, az elégületlen ülnökökhöz fordulva, röviden csak ennyit mondott:

- Tökfilkók vagytok!

Olyan csend lett, hogy a fű növését is meg lehetett volna hallani, a jegyző pedig nyugodtan folytatta:

- Tisztán és érthetően meg vagyon irva, hogy a ki egy önként, szabad akaratból kötött szerződésbe beleavatkozik, a tengeri bíróság által el lesz itélve; tudjátok azonban ti buták, hogy mi az a tengeri bíróság? Azt persze nem tudjátok ti tökfilkók! No hát megmagyarázom, hogy a tengeri bíróság egy olyan bíróság...

Elővette zsebkendőjét és hangosan kifujta az orrát, azután hideg, hivatalos hangon folytatta:

- Különben, a melyik tökfilkó meg akarja tudni, hogy mi az a tengeri bíróság, az csak dugja bele az orrát idegen fazékba és majd a hetedik bordájáig megérzi. Ha egy önkéntes kerül a sor alá, óvjon benneteket az ég attól, hogy a szátok eljárjon. Az alku megtörtént, tanuk vannak rá és ezzel sabbesz! Igy áll ez a jurisprudenciában és ha valamelyik barom nem hiszi, nézzen utána a procedurában! És ha mindjárt a felek ittak is ez alkalommal? Hát mi van abban? Mintha ti barmok nem is innátok mindig és mindenütt!

Ha az igazság istennője egyik kezében a mérleggel, másikban a mezitelen karddal, a kemencze mögül személyesen ugrott volna a derék községatyák elé, akkor sem kellett volna jobban megijedniük, mint a hogyan megijedtek a tengeri bíróságtól, jurisprudenciától és a procedurától.

Hosszas néma csend után, tompa hangon Gamula szólalt meg és a többi mind meglepődött ezen vakmerőségen. Igy beszélt:

- Igaz, ugy van! Az egyik lovat ád el és megissza az árát, a másik disznót visz a vásárra és tökrészegen kerül haza. Nálunk ez igy szokás.

- Mi csak a régi szokás szerint ittunk! - mondotta a biró.

Most már az ülnökök sokkal bátrabban fordultak Rzepához. Az egyik azt mondotta:

- Ne nyöszörögj! Ha megfőzted, hát edd is meg!

- Talán csak hat éves vagy és nem tudod, mit cselekszel?

- A fejedet nem fogják letépni!

- Ha behivnak, szolgalegényt viszel a házadba, a hol helyettesithet a munkánál, meg a felesé-gednél is.

Ez a szellemes megjegyzés tetszett, általános vidámság kelt nyomában.

De a jegyző ismét föltárta száját és általános csend lőn.

- Nem tudjátok, hogy mihez szólhattok hozzá és mihez nem. Beavatkozási jogotok meddig terjed, mibe tilos a beavatkozás és mibe kell beavatkoznotok. Ime, Rzepa életveszélyes fenyegetésekkel élt feleségével és gyermekével szemben és azzal fenyegetőzött, hogy felgyujtja kunyhóját; itt a beavatkozás jogával élnetek kell, mert ezt meg kell akadályozni! Miután pedig a Rzepova panaszt emelt, ne menjen el innen a nélkül, hogy néki igazság szolgáltatott.

- Nem igaz! Nem igaz! - kiáltotta Rzepova kétségbeesetten - én nem panaszkodtam, ő ellenem sohasem követett el semmit. Oh Jézus! Testednek édes sebei! Hát már bekövetkezett a világ vége?!

De a biróság ujra összeült és az eredmény az lett, hogy a Rzepa házaspárnak nemcsak igazság nem tétetett, hanem a férjet, hogy feleségét biztositsák, két éjre a disznó-ólba zárták s hogy a jövőben ilyen veszedelmes gondolatai ne támadjanak, irodai czélokra két rubel ötven kopéket tartozott lefizetni.

De Rzepát ez az enyhe itélet felbőszitette, valósággal dühöngött és azt orditotta, hogy nem megy a disznó-ólba! a mi pedig a pénzbüntetést illeti, hát nem két és fél rubelt szurkolt le, hanem, melyet a birótól kapott, mind az ötvenet odavágta a biró lábai elé a földre, azt kiáltva, vegye fel a ki akarja.

Most azután iszonyu lárma keletkezett.

A szolga el akarta hurczolni Rzepát, de Rzepa odaillesztette, még pedig nem legszelidebben öklét a szolga szeméhez, mire ez fájdalmában Rzepa hajába csimpaszkodott; a Rzepova iszonyuan visitott, mire az egyik községatya nyakoncsipte, kilóditotta az ajtón, utravalóul egy alapos hátbaütést adva vele, mig a többi urak a szolga segitségére siettek és Rzepát hajánál fogva a disznóólba hurczolták.

A jegyző pedig ezalatt az illető lapra annak rendje és módja szerint feljegyezte:

»Wawrzye Rzepától irodai költségekre 1 rubel 25 kopek.«

A Rzepova csaknem önkivületi állapotban került vissza elhagyott kunyhójába. Nem nézett maga elé, megbotlott minden kőben, kétségbeesetten tördelte kezeit és hangosan jajveszékelt:

- Oh jaj! Oh jaj! Oh jaj!

A biró lassu lépésekkel ment Gamulával a csárda felé. Bárgyufalu első államférfiának puha szive volt és azt mondotta:

- Bizony, sajnálom ezt az asszonyt. Még megtoldom a pénzt egy véka borsóval. Nem gondolod?

VI.
Imogena.

Remélem, hogy az olvasó megértette és érdem szerint méltatta rokonszenves hősünk nagyszerü tervét. Zolzikievicz urfi a Rzepa házaspárnak, mint mondani szokás, sakk-mattot adott.

Rzepát egyszerüen bevezetni a sorozási lajstromba, nem sokat használt volna, de lerészegiteni, odavinni a dolgot, hogy a szerződést aláirja és a pénzt átvegye, ez már alaposan összecsomózta a dolgot és ez a ravasz intrika azt bizonyitotta, hogy Zolzikievicz urfi, ha a körülmények is ugy akarják, még nagy dolgokra hivatott, reája még nagy szerep vár.

A biró, ki szivesen áldozott volna nyolczszáz rubelt a fiáért, kapva kapott a zseniális terven, annál is inkább, mert Zolzikievicz urfi, a nála megszokott szerénységgel, a maga részére csak csekély huszonöt rubelt igényelt. Még ezt az összeget sem kapzsiságból fogadta el, a mint nem kapzsiságból osztotta meg az irodai költségeket Burakkal.

Ki kell nyilvánitanom, hogy Zolzikievicz urfi még meglehetős összegekkel tartozott Srulnak, a szamármezői szabómesternek, ki az egész környéket *„valódi párisi divat”*-tal látta el.

Mert pedig rátértem a vallomások utjára, azt sem fogom eltitkolni, miért ruházkodott Zolzikiewicz urfi olyan gondosan.

Erre egyrészt széptani érzéke birta, de volt erre más nyomós oka is. Zolzikiewicz urfi szeretett; de ne gondolják, hogy szerelmének bálványa a Rzepova volt! Oh korántsem! A Rzepovára - mint egyszer ő maga mondotta - csak »éhezett,« egyéb semmit! Hiszen Zolzikiewicz urfit magasabb és magasztosabb érzelmek is tudták hatalmukba keriteni. És bizonyosan eltalálták már, ha az olvasók nem is, de az olvasónők, hogy ezen kiváló érzelmek czélpontja Skorabiewska Jadwiga kisasszony volt, ő és senki más.

Igen gyakran, mikor az ezüstös hold végigvándorolt a csillagos égen, a regényes jegyző elővette a harmonikát, melyet kitünően kezelt, kiült házikója elé a gyeppadra, átsanditott a szomszédos urasági udvarra és halkan, a gyönyörü hangszer szenvedelmes, néha szuszogó hangjai mellett énekelte:

„Egész napon sóvárgok
Keservesen zokogok,
Ha lenyugszik a nap,
A szivem meghasad!”

Az ének elhangzott a nyári éjszaka poetikus csöndjében és Zolzikiewicz urfi rövid szünet után bánatosan hozzátoldotta:

„Oh emberek, emberek, ti szivtelenek,
Ifju élet virágját mért tépdesitek?”

A ki különben a jegyző urat érzelgőséggel szándékozik vádolni, azt hamarosan felvilágositom, hogy téved: ezen nagy férfiu szelleme sokkal józanabb volt, semhogy érzelgős lehetett volna; csak a képzelődéseknek jutott Jadwiga kisasszonynak Izabella szerepe, mig ő Serrano volt, vagy Marfor. Miután azonban a valóság nagyon is távol esett az álomképektől, a vasztermészetü férfiu elárulta érzelmeit, még pedig akkor, mikor a száritókötélen meglátta azokat az alsószoknyákat, melyek végibe az S. J. betük fölé egy korona volt himezve, a mi kétségtelenné tette, hogy itten Jadwiga kisasszony alsóival játszadozik a szellő. Ki tudott volna ennek ellentállni?

És a nagy férfiu meg sem kisérelte, hanem odarohant az alsószoknyákhoz és az egyiket csókokkal halmozta el. Malgossia az udvaroslány meglátta és elszaladt az urasághoz jelenteni, hogy a jegyző épen most fujta bele az orrát a kisasszony alsójába. De szerencsére nem hittek néki és igy a jegyző ur érzelme továbbra is titok maradt.

De vajjon táplált-e reményt? Ne vedd tőle rossz néven; ugy van, remélt! A hányszor az urasághoz ment, egy benső, ha mindjárt nagyon is gyönge hang azt susogta:

»És ha Jadwiga kisasszony ma az étkezés és az asztal alatt a lábamra lép?...«

Hm! nem bánom, pusztuljanak lakkczipőim! mondotta a szerelmeseknél már megszokott lelki fölénynyel.

Breslauer ur kiadványának olvasása a különféle lábtiprások iránt bizalmat ébresztett benne. De Jadwiga kisasszony nemcsak, hogy nem lépett a lábára (már hogy a jegyző uréra,) hanem ellenkezőleg - ki képes a nőt megérteni? - épen ugy nézte az ifjut, mintha a keritést, a kandurt, a tányért, vagy akármi mást nézett volna. Szegény pedig agyonkinlódott, csakhogy a kisasszony figyelmét magára vonja.

Akárhányszor hallatlan szinü nyakkendőt kötött föl, vagy pedig kimondhatatlan szinü nadrágot huzott és azt gondolta: »Most fog bámulni!« Srul is, ha az uj nadrágot hozta, azt erősitgette: »Ilejen nadrágval, akár edj grófkisosonhoz is el lehet menni!« De hiába volt minden!

Ebédnél a kisasszony még csak feléje sem nézett, besuhogott, leült az asztal mellé, vékony ujjai közé fogta a kanalat, azután... csak levest látott, de jegyzőt nem, mintha Zolzikiewicz urfi székén senki sem ült volna.

- De hát nincsen fogalma arról, mennyibe kerül nékem mindez? - gondolja Zolzikiewicz urfi kétségbeesetten.

De azért tovább remél.

»Oh, ha csak helyettes számvizsgálóvá lennék! - gondolja - az embernek ilyen minőségben mindig akad dolga az uraságnál. A helyettes számvizsgálóság pedig a valódinak tőszomszédságában van! az embernek lenne egy bricskája, egy pár lova,... »akkor bizony megszoritaná az ember kezét az asztal alatt...«

Zolzikiewicz urfi még több következtetést vont le az ilyen esetleges lábtiprásokból és kézszoritásokból; de ezen gondolatokat, mert szivének titkait rejtegették, nem akarjuk elárulni. De hogy a természet milyen bőkezüen bánt el ezzel a Zolzikiewicz urfival, mi sem bizonyithatja jobban, minthogy az előkelő természetének különben megfelelő ideális érzelmekkel össze tudta egyeztetni azt az »étvágyat«, melyet a Rzepova keltett benne.

Kétségtelen, hogy a Rzepova igen szép nő volt; Bárgyufalu don Juanja azonban korántsem áldozott volna néki annyi időt és erélyt, ha az asszony különös és büntetést érdemlő ellenszegülése nem ingerelte volna.

Egy közönséges nő állhatatos ellenszegülése ő vele szemben, tessék jól megérteni! »vele« szemben, a helytartó urnak oly bünös dolognak, annyira hallatlan valaminek tetszett, hogy nemcsak a tiltott gyümölcs ingerével birt számára a Rzepova, hanem egyben elhatározta, hogy megérdemelt büntetésben fogja részesiteni.

A kutyával történt dolog még megerősitette szándékát. Tudta, hogy áldozata védekezni fog és ezért eszelte ki a biróval való megegyezést, mely - legalább látszólag - asszonyt és gyermeket teljesen kiszolgáltatta neki.

De a Rzepova a községházán történtek után még nem tekintette a dolgot elvesztettnek. Másnap vasárnap volt, elhatározta tehát, hogy mint minden vasárnap, misét hallgatni átmegy az ajtólánczi plébániára és a plébánostól tanácsot kér.

Két pap volt odaát, az egyik Ulanowski kanonok öreg ember volt, olyan öreg, hogy a szemei végelgyengülésben szinte kiestek üregeikből, a feje pedig állandóan ide-oda himbálózott; a Rzepova tehát elhatározta, hogy nem tőle, hanem Czyzik helyettestől fog tanácsot kérni.

Szent és értelmes férfiu volt a helyettes, ettől tehát jó tanácsot és vigaszt méltán várhatott.

Korán akart átmenni és a vikáriussal még mise előtt beszélni; de dolgoznia kellett maga és férje helyett, hiszen ezt a disznóólban fogva tartották. Mire tehát a kunyhót kitakaritotta, a lovaknak, disznóknak és tehénnek enni-inni adott, a reggelit elkészitette és egy kettős lábosban férjének a tömlöczbe elvitte, a nap már magasan állott és ő ugy vélekedett, hogy mise előtt a helyettessel már ugy sem beszélhet.

Tényleg, mire ő megérkezett, már kezdetét vette az istentisztelet. Az asszonyok zöld kabátkáikban a temetőben ültek és sietve huzták föl a czipőket, melyeket eddig kezökben czipeltek. Rzepova is igy tett és belépett a templomba. A helyettes épen prédikált, a plébános egy karosszékben ült az oltár mellett, fején sipkájával, szemeit kimeresztette, a fejét pedig megszokott módon lóbálgatta. Már az evangéliumok után tartottak és a vikár, minő alkalomból bizony nem tudom, de a középkori eretnekségekről beszélt és megmagyarázta hiveinek, minő szempontból kell ezt az eretnekséget és az ellene kiadott bullát *Ex stercore*, megitélni. Azután nagy bőbeszédüséggel óva intette juhocskáit, hogy mint korlátolt eszüek, együgyüek, istennek drága mennyei madárkák, ne hallgassanak a különféle tévtanokra, ne hallgassanak a fanatikus gőgben leledzőkre, mert azok buza helyett gazt vetnek, könnyeket és bünöket fognak aratni. Itt csak ugy mellesleg fölemlitette Condillacot, Voltairet, Rousseaut és Ochorowiczot, a nélkül, hogy közöttük különbséget tett volna. Végül részletesen elmondotta, hogy az elkárhozottak miféle büntetéseket fognak a másvilágon elszenvedni. A Rzepova egészen kikelt magából, nem mintha megértette volna azt, a mit a vikárius mondott, hanem ugy vélekedett:

»Mégis csak nagyon szépnek kell lenni, a mit mond, mikor ugy kiált hozzá, hogy beleizzadt és az emberek ugy nyögnek tőle, mintha bekövetkezett volna az itélet napja.«

Végül befejeződött a prédikáczió és megkezdődött a mise. A szegény Rzepova ugy imádkozott, mint még soha életében és érezte is, mint könnyebbül meg tőle a szive.

Most jött a legünnepélyesebb pillanat. Hófehéren, mint egy galamb a dékán lassan odatipegett a cymboriumhoz és kivette belőle a szentséget, odafordult a községhez és magasra emelte a szentséget, a napként fénylő szentségtartót épen arcza elé tartva; néhány pillanatig igy állott, lehajtott fővel és csukott szemekkel, mig egyszerre csak rákezdte:

„A szent szakrament előtt
Mi itt leborulunk...”

mire száz meg száz hang kórusban válaszolt. A szent dal felhangzott, hogy az ablaküvegek megreszkettek tőle, az orgona megszólalt, a harangok zugtak; a templom előtt a dob dörgött, a füstölőből kék gőzök szálltak a magasba, a nap bepillantott az ablakon és szivárványszinekkel vette körül a kékes füstkarikákat.

A mormogás, felszálló gőzök, fénysugarak, hangok között, meg-megcsillámlott a szentség, melyet az agg plébános, hol magasra emelt, hol meg leeresztett.

A fehér agg a fénylő szentségtartóval kezében, mint egy égi látomány állt hivei előtt, istenben való bizodalmat és lelkiüdvösséget hirdetve, s már megjelenésével is átplántálva hiveinek szivébe.

És a lelki-boldogok nyugalma a szerencsétlen Rzepovát is fölkereste.

»Jézus, te ki a legszentebb sákrámentumban rejtőzöl! Oh Jézus! - kiáltotta a boldogtalan asszony - ne hagyj el engem, szerencsétlent!«

Könnyei két oldalt leperegtek arczára, nem azok a könyek, melyeket a községi biró előtt ontott, hanem enyhék, gyöngynagyságuak, édesek, megnyugtatók.

Isten magasztossága előtt arczczal földre borult és azután nem tudta már, hogy mi történik vele. Ugy tetszett néki, mintha menybéli angyalok fölemelnék és vinnék magukkal messze, messze, az örök boldogság honába, hol nincsenek sem jegyzők, sem községi birók, de még ülnökök sem, csak fénylő hajnalhasadás, benne isten trónusával, a trónus körül vakitó fény és fehér szárnyu angyalok sokasága.

Igy feküdt a Rzepova nagyon sokáig és mire fölemelkedett, a misének már vége volt, a templom kiürült, a füstölő felhői már a magasba emelkedtek és a kupola körül tánczoltak, az utolsó ájtatosak pedig a bejáratban ujjaikat a szenteltviz tartóba mártották. A sekrestyés eloltotta a gyertyákat.

A Rzepova átment a plébániára és a vikáriust megkérette, hallgatná meg panaszát.

A helyettes már az ebédnél ült, de azonnal kijött, a mint meghallotta, hogy egy kisirt szemü asszony beszélni óhajt vele.

Egészen fiatal pap volt még, sápadt, de vidám arczczal, fehér, magas homlokkal és szivélyes mosolylyal ajkai körül.

- Mi a kivánságtok? - kérdezte halk, de kellemes hangon.

A Rzepova mélyen meghajolt, azután könyek és kézcsókok között apróra elmondotta a maga nagy keservét, mig végül fekete szemeit alázattal reája irányitva, igy kiáltott fel:

- Tanácsért jöttem a főtisztelendő urhoz, oh főtisztelendő atyám, adjon tanácsot!

A főtisztelendő ur tanácsa azonban nagyon különösen hangzott és erősen meglepte a szegény asszonyt. Azt tanácsolta ugyanis néki, viselje megnyugvással a megpróbáltatást, melyet isten küldött reája és tekintse férje balsorsát méltó büntetésnek a bünért, hogy a sárga földig leitta magát.

- Adjál hálát istennek, hogy itt bünteti őt a földön és igy büneit levezekelve juthat majdan el a mennyeknek országába.

A Rzepova egy ideig ostobán bámult maga elé, aztán kezet csókolt és eltámolygott.

VII.
Imogena.

Körülbelől az ötödik délutáni órában az országuton a falusi kunyhók között egy kék napernyő, sárga kék szalagos szalmakalapocska és egy mandulaszinü, ugyancsak kékkel diszitett ruhácska lett láthatóvá.

Jadwiga kisasszony volt, ebéd utáni sétáján és oldala mellett unokatestvére, Victor ur haladt.

Jadwiga kisasszony az a szép leány volt, kiről azt mondották, hogy a haja fekete, a szeme égszinkék, bőre olyan mint a tej, s csodálatosan ruházkodik, egyszerüen, de elegánsan, előnyös ruházatával már amugy is feltünő szépségét még fokozva.

Karcsusága bámulatos volt, ugy hogy nem járni, de lebegni látszott. Egyik kezével napernyőjét, a másikkal ruhácskáját fogta, mely alól egy fehér alsószoknya és magyar csizmácskákba dugott, csinos, apró lábacskák voltak láthatók.

Victor ur, ki mellette sétált, egy élőkép benyomását tette, ha mindjárt világos szinü hatalmas göndör hajzata és tejszakálla volt.

Egészséget, ifjuságot, vidámságot és szerencsét sugárzott ezen párocska; azután mindketten ama magasabb és magasztosabb ünnepies életet látszottak élni, mely nemcsak külsőségekben nyilatkozik, hanem a gondolatok világában is, a mindent felölelő vágyakozásban, mély és a mélységbe hatoló eszmékben, néha pedig az aranyos és fényesen sugárzó álmok világában.

Ezen kunyhók között a parasztgyerekek mellett, a parasztok oldalán, az egész pórias környezetben, ugy néztek ki mindketten, mintha magasabb planétából szálltak volna le ide, a sártekére.

Jól esett tudni, vagy legalább is hinni, hogy a prózai, a szürke valóságtól át- meg átjárt, félig állatias falusi élet és e fiatalok között, semmiféle összefüggés nincsen. Legalább a szellemi összefüggés nem volt meg.

Egymás mellett sétálva, költészetről és irodalomról csevegtek, a mint az egy udvarhölgyhöz és egy udvari gavallérhoz illő.

Ezek a durva daróczba öltözött emberek és asszonyaik, még a beszédjüket sem értették meg. És az embernek ez a tudat szinte jól esett. Valljátok csak be tiszteltjeim, hogy ez igy van!

A büszke párocska társalgásában semmit sem lehetett hallani, mit azelőtt is már számtalanszor nem hallottunk volna. Egyik könyvről a másikra röpdöstek, akár a pillangó egyik virágról a másikra. De az ilyen párbeszéd mentnek látszik a hiuságtól és mindennapiasságtól, ha rokonlélek az, kivel igy társalgunk. Az ilyen beszélgetés a magasba emelkedik, akár a vándormadár, a kék végtelenségbe, rácsimpaszkodik a szellem világára és magasra kuszik, akár az inda a tartópóznán.

Ott a korcsmában a pórnépség iszákoskodik és parasztos kifejezésekkel aljas dolgokat tárgyal; ez a párocska más vizeken evez, oly hajón, melyen mint Gonuod dala mondja:

„Elefántcsont árbocz...
Rózsaszin selyemvitorla,
Kormánya meg szinaranyból.”

Még hozzá kell toldani, hogy Jadwiga kisasszony a gyakorlat kedvéért elcsavarta az urfi fejét és már ezért is a poézisről társalgott vele.

- Olvasta nagysád Ely utolsó kiadását? - kérdezte a lovag.

- Tudja, Victor urfi, be kell vallanom, hogy Ely a gyöngém. Ha olvasom, mintha a mennyei szférák zenéjét hallanám és önkéntelenül Ujepki versét idézem:

„Itt a felhőn fekszem,
Csendben elmélázva;
Szememben könny csillan;
Lélekzetvételt sem hallok.
Ibolyaillattal
A tenger környez;
Kéz a kezet megragadja,
Lebegek... repülök tovább...”

- Oh ha ismerném - mondotta félbeszakitva a szavalást, - bizonynyal beleszeretnék és meg vagyok arról győződve, hogy megértenénk egymást.

- Szerencsére nős ember! - mondotta Victor urfi szárazon.

- Miért mondja, hogy szerencsére?

- Szerencséjére mindazoknak, kik máskülönben az életben már semmi vigasztalót nem találnának.

Ezt Victor urfi hangsulyban és arczjátékban egyaránt tragikusan adta elő.

- Oh maga mindig hizeleg!

- Ön pedig angyal... - válaszolta Victor urfi és áttért a lyrikára.

- Nos... nem bánom... beszéljünk hát másról. E szerint ön nem szereti Elyt.

- Egy pillanat óta gyülölöm.

- Oh ön csunya töprenkendő! Kérem, távolitsa el a felhőket homlokáról és nevezze meg kedvencz költőjét.

- Sowinski, - mondotta Victor urfi sötéten.

- Na, hát látja, tőle csaknem irtózom. Guny, vér, tüz... vad szenvedélyek!

- Mindettől meg nem ijedek.

E szavaknál az urfi oly harczrakész tekintettel nézett maga elé, hogy az egyik kunyhóból előbujt kutya, lábai közé huzott farokkal szaladt vissza.

Közben egy házikóhoz értek, melynek ablakából egy kecskeszakáll, piszeorr és egy világoszöld nyakkendő tünt szemeik elé. De ez a jelenség korántsem zavarta sétájukat és csak egy másik csinos házikónál állottak meg, mely házikó falán vadszőlő indák kapaszkodtak föl és mely hátsó ablakaival a tóra nézett.

- Nézze meg ezt a házikót, a legköltőiesebb hely egész Bárgyufaluban.

- Micsoda házikó ez?

- Óvoda volt. A falubeli gyermekek, mig szülőik a mezei munkát végezték, itt játszadoztak és olvasni tanultak. Papa ezen czélra épittette a házikót.

- Most már nem iskola?

- Nem, hanem pálinkaraktár.

Nem követték ezt az eszmemenetet, mert egy pocsolyához értek, melyben néhány disznó - „piszkosságukért joggal igy nevezve« - nagy kéjjel hempergett. És hogy ezt a pocsolyát megkerüljék, a Rzepova háza mellett kellett eljönniök.

A kapunál könyökeit térdére, arczát kezeire támasztva egy kendercsomón ült Rzepowa.

Arcza sápadt volt, mintha kővé meredt volna, szemei vörösek, tekintete könyektől elhomályosodott és öntudatlanul a távolba bámult. Még a közeledőket sem vette észre, de a kisasszonyka azonnal megszólitotta:

- Jó estét Rzepowa!

Csak most vette őket észre, fölkelt, közeledett és mélyen meghajolt Jadwiga kisasszony és Viktor urfi előtt, mialatt sürün omlottak könnyei.

- Mi baj? - kérdezte a kisasszony.

- Oh kis aranyosságom, fényes hajnalhasadásom! Talán isten küldte hozzám! Ah, hozzon vigaszt és pártfogást.

Azután a Rzepowa a kisasszonynak ezerszer megcsókolva a kezét, illetve keztyüjét és azt könnyeivel elpiszkitva, elmondotta az egész tényállást.

Jadwiga kisasszonyt a dolog egészen megzavarta, szép arczocskája nyiltan kifejezte nagy zavarát, nem tudta, hogy mit kell ez esetben tenni és végül, kis ingadozás után azt mondotta:

- Kedvesem, bizony én nem tudok tanácsot adni. Nagyon megsajnáltalak benneteket... Valóban... nem tudom... mit lehetne tanácsolni... Különben menjetek el a papához... talán a papa... Isten veletek!...

Ezzel Jadwiga kisasszony a mandulaszinü szoknyácskát még magasabbra emelte, ugy, hogy a csizmácskák fölött kilátszottak a fehér, kék sávos harisnyák, s Viktor urfival folytatta a sétát.

- Isten áldjon meg, te virágok legszebbje! - kiáltotta utána a Rzepowa.

Jadwiga kisasszonyt azonban elszomoritotta az elbeszélés, sőt Viktor urfi egy könnyet is vélt szemeiben fölfedezni. Hogy tehát szomoruságát eloszlassa, Kraszewszkiről és az irodalmi tenger egyéb kisebb halairól kezdett beszélni, ugy hogy a mindinkább élénkülő társalgás folyamán a »kellemetlen história« feledésbe ment.

- Az urasághoz? - elmélkedett ezalatt a Rzepowa. - Persze, hiszen oda kellett volna legelébb menni. Oh én ostoba asszony!

VIII.
Imogena.

Az urasági lak erkélyét szőlő övezte körül; erről az erkélyről az udvarra és a nyárfákkal szegélyezett országutra nyilt kilátás.

Ezen az erkélyen kávézott az uraság ebéd után.

Most is ott ültek és társaságukban volt Ulanowski kanonok, Czyzyk vikárius és a szeszégetők számvizsgálója Stolbicki.

Skorabiewszky ur, a földbirtokos egy kövér, vörös arczu, hatalmas bajuszu ur, karosszékben ült, óriási füstfelhőket eregetve pipájából. A háziasszony kávét töltött, a számvizsgáló pedig, ki nagy kételkedő volt, az öreg pappal tréfálkozott.

- Nos kanonok ur - mondotta - mondjon nekünk valamit a nagy ütközetről!

- Hogyan? - kérdezte az öreg és tenyerét tölcsérnek füléhez tette.

- Az ütközetről! - ismételte a számvizsgáló hangosan.

- Hja! az ütközetről? - kérdezte a kanonok és mintha valamit visszaidézne emlékébe, az égre nézett és susogott. A számvizsgáló már nevetésre fogta a dolgot és mindnyájan várták az elbeszélést, melyet már százszor hallottak, mert az öreg mindig ujból visszatért hozzá.

- Mit?... - kezdte a kanonok, - akkor még vikárius voltam, Gladyos volt a plébános... Ugy van... Ő épittette ujra az egész sekrestyét... Örökös disze a templomnak... Közvetlen a mise után azt mondom: Plébános ur! Nos? kérdezi ő. Azt hiszem, mondom, hogy lesz belőle valami... Én is azt hiszem, hogy valamire sor kerül... Nézünk, hát látjuk, hogy a szélmalom mögül lovasok kerülnek elő, azután gyalogosok, aztán ismét egy zászlócska és ágyuk.

Mindjárt azt gondoltam: Ki jön a másik oldalról. Talán juhok?... Nem, nem juhnyáj volt, hanem lovasság. A mint egymást meglátták, mindkét oldalról azt kiabálták: Megállj!

És csak most jön ki a lovasság az erdőből, ezek jobbra, azok balra, a többi utánuk. Csak most látják: nem jól van, mert nyakukon az ellenség. Ekkor lövöldözni kezdenek és a hegy mögül is villámlik.

Látja plébános ur? kérdeztem és ő azt felelte: Igen, látom, ott már ágyukból lövöldöznek meg karabélyokból; az egyik fél a folyó felé vágtat, a másik elébe kerül, egymásra törnek.

Hol az egyik, hol a másik fél van előnyben. Zaj, füst és lángok! Azután a szuronyokra kerül a sor. Most ugy tünt föl nékem, mintha az egyik fél meggyöngült volna. Plébános ur, mondom, azok fölényben vannak! Ő azt mondja: Én is azt hiszem, hogy fölényben vannak.

Még be sem fejezte beszédét, az egyik fél már nekiiramodott! A másik fél utána. Hajrá! Most aztán a vizbe fojtásra, agyonverésre, elfogatásra kerül a sor és én azt gondolom: no most vége! Dehogy volt vége!... ép azt mondom...

Az agg most kezét lóbálta, aztán visszaülve a székbe, álmodozni kezdett, csak a fejét himbálta erősebben mint egyébkor és a szemei még a rendesnél is jobban kimeredtek.

A számvizsgáló oly jót kaczagott, hogy könnyei csak ugy potyogtak.

- Főtisztelendő ur! - mondotta - hát tulajdonképen kik is verekedtek, hol és mikor?

- He?

- Megpukkadok a nevetéstől! - biztositotta a számvizsgáló a házigazdát.

- Tetszik egy szivar?

- Parancsol még egy csészével?

- Köszönöm. Nem birom már a nevetéstől!

Az uraságok pedig a számvizsgálóra való tekintettel vele nevettek, bár - mint emlitettem - minden vasárnap meg kellett hallgatniok ezt a harczi tudósitást.

Általános volt tehát a vidámság, melyet egyszerre csak egy alázatos, halk köszöntés szakitott félbe.

- Dicsértessék az Ur! - mondotta ez a hang az erkély alatt.

Skorabiewszki ur azonnal fölkelt és kilépve azt kérdezte:

- Ki van itten?

- Én vagyok, a Rzepova.

- Mit akarsz?

A Rzepova mélyen meghajolt, olyan mélyen, a mennyire a karjaiban levő gyermek csak engedte.

- Mentséget! nagyságos uram; és kegyes tanácsot!

- Drágám, hát legalább vasárnap engedjetek nyugodni! - mondotta a földesur olyan hangon, mintha hétköznapon állandóan a parasztok ügyes-bajos dolgait végezné. Látja kend, hogy vendégeim vannak. Miattatok csak nem hagyhatom őket magukra.

- Majd várok...

- Hát várjon kend... kétfelé nem szedhetem magamat!

Ezzel a hájas földesur visszabillegett társaságához, mig a Rzepowa elment egészen a kert keritéséig és annak nekitámaszkodva, alázatos magatartással állva maradt.

De bizony, nagyon sokáig kellett várakoznia. Az uraság kedélyesen mulatott és a vidám nevetés hozzája is lehangzott, a mitől a szivét különös érzés fogta el, mert ő a szegény nem volt vidámságra, kaczajra hangolva.

Később Jadwiga kisasszony is visszajött Victor urfival és erre az egész társaság bement a lakásba.

A nap lassan alkonyat felé hajolt. Az erkélyre kijött Jazink, az apró szolga és kezdte az asztalt lerakni és teához megteriteni: Más abroszt tett föl, a csészéket kicserélte és csörömpölve ejtette a kanálkákat a csészékbe.

A Rzepowa pedig várt és várt. Azt gondolta, hogy talán elmegy haza és később visszajön. De attól félt, hogy akkor meg későn jön. Igy hát a kerités mellett leült a füre és a gyereket megszoptatta. A gyermek szopott és aztán elaludt, de álma nyugtalan volt, mert kora reggel óta kissé gyöngélkedett. A Rzepowa is érezte, mint megy rajta végig a forróság, majd meg a hideg rázta. De nem gondolt vele és türelemmel várt.

Lassan bealkonyodott és a hold az égbolton már emelkedett. Az erkélyen az inas már teára megteritette az asztalt. Az asztalon lámpa égett, de az uraságok még nem jöttek, mert a kisasszony zongorázott.

A Rzepowa a pázsiton egy Miatyánk-ot és egy Ave Máriát mondott el, s azután azon elmélkedett, hogyan fogja őt Skorabiewski ur megmenteni. A mód és eszközök ismeretlenek voltak ugyan előtte, de tudta, hogy a földesur az előljáróval és a biztossal jó viszonyban van. Azután, ha Zolzikievicz és a biró ellene szegülnének a dolognak, a földesur majd csak tudja, hogy mit csináljon, hiszen csak egyetlen szavába kerül és akkor Isten segitségével minden jóra fordul.

- A nagyságos ur mindig jó ur volt és az emberekkel szemben mindig könyörületes - gondolta, - engem sem fog elhagyni.

És nem tévedett, Skorabiewski ur tényleg humánus ember volt. Arra is visszaemlékezett az asszony, hogy Rzepa irányában mindig kegyes volt, s hogy az ő - a Rzepowa anyja, Jadwiga kisasszony szoptatós dajkája volt; mindez pedig vigaszt és reménységet csepegtetett szivébe.

Egészen természetesnek találta, hogy már két órája kell várakoznia és ezen semmi különöset nem talált.

Ezalatt az uraság kijött az erkélyre. A Rzepowa látta a szőlőindák között, mint tölt a kisasszony egy ezüst kannából teát, vagy a mint a Rzepowa anyja régente mondotta, »olyan jószagu vizet, melytől az ember szájában minden kiserked.« Azután mindnyájan ittak, s kaczagva beszélgettek. Csak most kezdett a Rzepowa azon gondolkodni: hogy az uri osztálynak több a boldogsága, mint a pórnépnek és - ő maga sem tudta miért, - ezen gondolat fölött sirva fakadt.

De a sirás hamarosan más benyomásnak adott helyet, mert a kis inas e pillanatban egy füstölgő tálat hozott az asztalra.

A Rzepowának csak most jutott eszébe, hogy éhes, mert az ebédből egyetlen falatot sem tudott elfogyasztani és csak reggel ivott néhány korty tejet.

- Oh, ha csak egy csontocskát adnának, hogy megrághatnám! - gondolta a Rzepowa, pedig tudta, hogy jóval többet kapna, ha kérne; de nem mert kérni, a vendégek előtt azért sem, mert hátha megharagudnék érte a földesur!

De az estebéd is véget ért; a számvizsgáló azonnal elhajtatott és rövid idővel később már a két papot is vitte egy urasági kocsi; az asszony most már illőnek találta, hogy ismét elmenjen az erkély alá.

A kocsi utnak indult, a házigazda pedig rákiáltott a kocsisra: »Na, csak forditsd föl a kocsit a töltésen, akkor alaposan kifizetlek!« Aztán az égre nézett, hogy a holnapi időjárás iránt tájékozódjék és mikor tekintete ismét visszatért a földre, a kertben valami fehéret pillantott meg.

- Ki van itten? - kérdezte.

- A Rzepowa.

- Hja, kend van itten? Hát mondja gyorsan, hogy mit kiván, mert az idő már későre jár.

A Rzepowa tehát még egyszer elmondotta szomoru históriáját. A földesur hallgatta, egész idő alatt pipáját szivta, azután igy szólt:

- Kedvesem, nagyon szivesen segiteném, ha módomban lenne, de szavamat adtam magamnak, hogy községi dolgokba nem elegyedem.

- Tudom nagyságos ur, - mondotta a Rzepowa remegő hangon, - de azt hittem, hogy a nagyságos ur meg fog rajtam könyörülni.

Hangja elbicsaklott, mikor ezt kinyögte.

- »Az mind igen szép - válaszolta Skorabiewski ur, - de mit tehetek! Kend miatt nem fogom adott szavamat megszegni és nem fogok kend miatt az előljáróhoz menni. Ugy is azt mondja, hogy minden csekélység miatt zaklatom. Ott van a községtek és ha ez nem tud a bajotokon segiteni, hát oly jól tudjátok az utat az előljárósághoz, akár csak én. Hát mit mondhatnék egyebet! Isten veletek!«

- Fizesse meg az Isten! - válaszolta az asszony tompán és mélyen meghajolt a földesur előtt.

IX.
Imogena.

Rzepa, mikor kiszabadult a disznóólból, nem ment a kunyhójába, hanem egyenesen a korcsmába. Tudvalevőleg a paraszt inni szokott bujában. A korcsmából ugyanazon gondolatból eltelve, mint a felesége, elment a földesurhoz, ugy viselkedett ottan, mint a természet egy bárdolatlan fia, olyan fia, a ki jócskán ivott is. Az ember pedig mikor nincsen józan állapotban, nem tudja, mit beszél. Rzepa tehát egy keveset tolakodó volt, s mikor a be nem avatkozás elvével néki is előálltak, a közönséges emberek veleszületett bárgyuságával nem tudta megérteni. Sőt ugyancsak a közönséges emberek veleszületett durvaságánál fogva, megjegyzéseket tett, a miknek meg az lett a következménye, hogy kidobták az udvarról.

Mikor visszatért kunyhójába, azt mondotta az asszonynak:

- Az uraságnál voltam.

- És nem értél el semmit.

- Ki kellene füstölni ezeket a pimaszokat! - orditotta és nagyot ütött öklével az asztalra.

- Hallgass, te dühösködő! Mit mondott az ur?

- Az előljáróhoz utasitott. Hogy a...

- Tehát Szamármezőre kellene mennünk.

- Oda megyek és megmutatom, hogy nélküle is el tudunk lenni, - mondotta Rzepa mogorván.

- Te nem fogsz menni! Helyetted én teszem meg az utat, te szegény. Te leiszod magadat, durva vagy akkor, s még megnagyobbitod szerencsétlenségünket.

Rzepa kezdetben tiltakozott, de azután elment a korcsmába, hogy bánatát leöblitse; és ugyan-igy tett másnap is. A szegény asszony nem kérdezett már semmit, isten oltalmába ajánlotta mindnyájuk lelkét, aztán szerdán gyermekét karjaiba vette és elindult. A lóra szükség volt a gazdaságnál, a Rzepowa tehát gyalog ment és mert Szamármező jó három mértföld távolságra volt Bárgyufalutól, már hajnalban indult el hazulról. Azt remélte, találkozik jó emberekkel, kik fölveszik kocsijukra, de nem találkozott senkivel.

Reggel kilenez órakor elfáradtan pihent le az erdőszélen, a szalmakosárban magával hozott elemózsiából megevett egy darabka kenyeret és két keményre főtt tojást és azután folytatta utját.

A nap perzselni kezdett, akkor találkozott az ajtólánczi tejbérlővel, ki egy oldalosszekéren libákat vitt a városba vásárra, s megkérte engedné fel a kocsira.

- Isten nevében Rzepowám - válaszolta Herschko, - de annyi vaczak van a kocsin, hogy a ló engem is alig bir el. Hanem adj egy lengyel forintot és szállj föl!

De a Rzepowa csak egyetlen hatgarasost kötött zsebkendőjébe, ezt felajánlotta a zsidónak, azonban az visszautasitotta.

- Hat garast? Ennyit az ember még a földről sem szed föl. Tartsd meg pénzedet és fussál gyalog.

Ezzel nekivágott a lónak és elhajtott.

A nap mindjobban égetett és az izzadtság csurgott a Rzepováról. De ő a mennyire csak birta, emelte lábait és egy órával később Szamármezőn volt.

A ki némi földrajzi ismeretekkel bir, tudja, hogy Bárgyufaluról jövet, Szamármezőre érkezve, az ut a mostani református templom mellett visz el, melyben azelőtt állitólag egy csodatevő Mária képet őriztek. A templomkapuban tehát még a mai napig is, csomó koldus ül és templomdalokat bőgve, könyöradományt kérnek. Most hétköznapon, csak egyetlen koldus ült itten, a ki rongyai alól ujjnélküli nyomorék lábát dugta ki és egy fénymázos szelencze tetejét magasra emelve énekelte:

„Oh te szent, te isteni
Te tiszta mennyei!”

Ha pedig elment valaki mellette, fölhagyott az énekkel, nyomorék lábát előre dugta és kiabált, mintha nyuznák:

- Ti jó emberek! Szegény nyomorék esedez alamizsnáért! A könyörületes isten minden jóval fogja viszonozni!

A Rzepowa, mikor meglátta, kicsomagolta a hatgarasosát és feléje nyujtva, azt mondotta:

- Vissza tud kend adni öt garast?

Csak egy garast akart néki adni, de a koldus, mikor a hatgarasost ujjai között érezte, igy kiáltott: »Hogyan, sajnáltok hat garast az Urtól? Oh, akkor az ur nem is fog megsegiteni. Távozzál, mert baj lesz!«

A Rzepowa pedig lemondásteljesen sóhajtotta: »Legyen az ur dicséretére« és folytatta utját. Csak mikor a körtérre ért, ijedt meg. Hiszen könnyen el lehetett Szamármezőre jutni, de ottan eltévedni, még könnyebben lehetett. Városban az ember nem olyan könnyen tud tájékozódni.

Még az ismeretlen faluban is tudakozódni kell az emberek után, hát még Szamármezőn! »El fogok itten tévedni, akár az erdőben lennék.« Gondolta a Rzepowa.

Nem maradt tehát egyéb, minthogy az embereknél kérdezősködjék. A biztos házát könnyen megtalálta, de házában arról értesült, hogy körutat tesz a kormányzóságban. Az előljáróról pedig azt mondották néki, hogy keresse a kerületben. Igen ám, de hol van az a kerület. Buta asszony, hát hol lenne, mint Szamármezőn!

Tehát kereste a kerületi hivatalt, s keresés közben rátalált egy nagy palotára, mely előtt tömérdek szekér és zsidósátor állott.

»Hol van itt a kerületi hivatal?« - kérdezte a Rzepowa egy frakkos urtól és földig hajolt előtte.

»Itt van az orrod előtt!« - hangzott a válasz.

A Rzepowa nekibátorodott és belépett a palotába.

A folyosók és ajtók egész utvesztőjét látta maga előtt és mindenik ajtón csodálatos betük. Keresztet vetett és félénken benyitott mindjárt az első ajtón. Nagy teremben volt, melyben óriási farács, akár csak egy templomban; a rács mögött frakkos ur ült, kabátján óriási aranyozott gombokkal, a kerités előtt pedig egész embertömeg állott. Az emberek fizettek és fizettek, a frakkos pedig czigarettákat szitt és nyugtákat állitott ki. A ki megkapta nyugtáját, sietve távozott a teremből. Csak most gondolt a Rzepowa arra, hogy itten előbb fizetni kell és nagyon megsajnálta, hogy hatgarasosát odaadta a koldusnak.

Nagy félénken állott tehát a rácsablak elé. De senki sem törődött vele. A Rzepowa csak áll, meg áll és csaknem egy egész órát tölt el igy várakozásban; az emberek jönnek-mennek, a rács mögött fölakasztott óra vigan ketyeg, a Rzepowa pedig áll és vár.

Végre valahára mindnyájan eltávoztak és a hivatalnok az iróasztalhoz ülve, irásra készült; csak most mert a Rzepowa szólni.

- Dicsértessék az ur!

- Mi kell?

- Nagyságos előljáró...

- Ez a pénztár.

- Nagyságos előljáró ur!

- Mondtam már: ez a pénztár!

- És az előljáró ur?

- Ott! - mondotta a hivatalnok és tollával az ajtóra mutatott.

A Rzepowa ujra kivül volt a folyosón. Ott?... De hol? Számtalan ajtó! Hová nyisson be? Végre a minden oldalról kijövő emberek között egy ostoros parasztot pillant meg, azonnal megszólitja.

- Atyuskám!

- No mi köll?

- Honnan való?

- Disznóhelyről. Mi bajod?

- Hol találhatom az előljárót?

- Mit tudom én?

Azután egy aranygombos urat szólitott meg, a ki azonban nem viselt fecskefarku kabátot, hanem olyat, melynek könyöke lyukas volt. Ez mogorván mondotta:

- Nem érek rá!

A Rzepowa tehát ujra benyitott az első ajtóba, hiszen szegény nem tudta, hogy az ajtóra ez van irva:

»Idegeneknek tilos a bemenet!«

Ő persze idegen volt, de nem is tudta elolvasni a fölirást.

Benyit tehát, körültekint és üres szobát talál, melyben az ablakhoz állitott padon valaki alszik.

Egy másik ajtón át frakkos és egyenruhás urak járnak ki meg be.

A Rzepowa az alvóhoz közeledik; nem nagyon félt tőle, mert egyszerű embernek látszott és messzire elnyujtott lábain rongyosak voltak a csizmák. Egy kicsit megérintette az alvó ember vállát, az felriadt, reája bámult, aztán felorditott:

- Ide tilos a bemenet!

Az asszony ijedten rohant ki és maga mögött becsapta az ajtót.

Most harmadszor került a folyosóra. Leült egy ajtó mellé és igazi parasztttürelemmel elhatározta, hogy vár, akár a világ végéig is. »Csak meg fogják tőlem végül kérdezni, hogy mit keresek itten?« gondolta. Nem sirt, csak szemeit dörzsölte, mert azok erősen viszkettek és ugy érezte, mintha a folyosó valamennyi ajtójával körben forogna körülötte. Közben pedig jöttek-mentek az emberek, az ajtók nyikorogtak, olyan lárma volt, akár egy vásáron. Végre isten megkönyörült rajta. Abból az ajtóból, mely mellett ült, egy hatalmas alaku szlachcic lépett ki, kit többször látott a plébánia templomban, mikor elment mellette, hozzáért könyökével és visszafordulva, azt kérdezte:

- Mit ül kend itt az ajtóban? Mit akar?

- Az előljáróhoz...

- Itten a kamarás található, nem pedig az előljáró. - A folyosó tulsó végére mutatott. - Ott, hol az a zöld tábla lóg! Látja kend?... De ne menjen be, mert nagyon el van foglalva, hanem várja meg itten, erre kell néki jönni!

A szlachcic eltávozott és a Rzepowa olyan tekintettel kisérte, mintha az őrangyalával találkozott volna. De még nagyon sokáig kellett várnia, mig végre a zöld táblás ajtó nyikorogva feltárult; egy már nem fiatal katona lépett ki és sietve haladt végig a folyosón. Mindjárt meg lehetett ismerni, hogy ez az előljáró. Mert jobbról-balról szaladtak utána az emberek és kiabálták: »Nagyságos előljáró ur!« - »Csak egyetlen szóra, előljáró ur!« De az mintha süket lenne, nem hallgatott senkire és sietve ment tovább. Rzepowa szeme előtt, mikor meglátta a hatalmas férfiut, elhomályosodott a világ. »Történjék isten akarata szerint!« gondolta; a folyosó közepére rohant tehát és térdre borulva, kulcsolt kezeit tartotta a közeledő előljáró felé. Az megállott és az egész proczesszió vele.

- Mi baj? - kérdezte az előljáró.

- Nagyméltóságu előljáró ur...

Nem tudta folytatni. Annyira meg volt ijedve, hogy a hang torkán akadt, a nyelve pedig, mintha megdermedt volna.

- Nos, beszélj, mi bajod?

- Oh... oh... az ujonczok...

- Hogyan? Be akarják kendet sorozni? - kérdezte a nagy férfiu.

A kiséret pedig kórusban megnevette a viczczet, hogy az előljáró urat jó kedvben tartsa, az pedig udvaronczai felé fordult:

- Kérem! Csendet kérek!

Aztán türelmetlenül fordult a Rzepowához:

- Gyorsabban! Mi baj? Nincsen időm!

De a szegény az urak nevetésénél teljesen elveszitette önuralmát, összefüggés nélkül dadogta: »Burak! Rzepa! Rzepa! Burak! Oh!«

- Ugy látszik, hogy részeg! - mondotta egyik a hallgatóságból.

- Otthon felejtette a nyelvét! - mondotta egy másik.

- Mit akar kend? - kérdezte türelmetlenül az előljáró. - Be van rugva?

- Oh Jézus Mária! - kiáltotta a szerencsétlen asszony, mert érezte, hogy az utolsó menekvés is meghiusul. - Nagyméltóságos előljáró ur... - nyögte.

A nagy ur tényleg el volt foglalva, mert a sorozási lajstromok összeállitása már megkezdődött, s a kerületben sok mindenre tekintettel kellett lenni. Különben is az asszonynak nem lehetett szavát venni, az előljáró tehát vállait vonogatva mondotta:

- A pálinka! az a pálinka! Pedig az asszony fiatal és szép!

Azután olyan hangon, mely elől a szerencsétlen Rzepowa legszivesebben a föld alá bujt volna, igy szólt:

- Ha kijózanodtál, add be kérésedet a községhez. Az pedig irásban terjeszsze föl hozzám.

Sietve távozott, az egész tömeg mögötte szaladt és hallani lehetett, a mint mondogatták: »Nagyságos előljáró úr!« »Csak egy szóra előljáró ur!« »Nagyságos előljáró ur!«

- -

A folyosó kiüresedett, csend volt, csak a Rzepowa gyereke kezdett visitani. Az asszony erre mintha álomból ébredne, fölemelkedett és saját maga előtt idegennek tetsző hangon álomba ringatta.

Aztán kiment a nagy házból. Kivül az ég beborult és a látóhatár végében villogott az ég. A levegő tikkasztó volt. A Rzepowa lelkiállapotát leirni nem kisérlem meg, nem mondom, mit érzett, mikor ujra eljött a református templom mellett.

Oh, ha Jadwiga kisasszony érezne ilyesmit, bizonyosan hatásos regényt irna, melyben a legmegátalkodottabb positivistákat arról igyekeznék meggyőzni, hogy léteznek a földön még eszményi lények. Abból, mit az asszony érzett, Jadwiga kisasszony olyan monológot szerkesztett volna, melyet csak le kell irni, hogy az ember óriási hatást érjen el vele. De a Rzepowa? Nevetséges! Ha a pórnép szenved, hát szenved és... nincs tovább. A Rzepowa a szerencsétlenség könyörületlen kezében ugy érezte magát, mint a madár, mely a kinzó gyerek kezébe kerül. Sötéten maga elé nézve, haladt tovább. A szél kergette és az izzadtság csurgott homlokáról; annyiból állt az egész.

Csak néha, ha a beteg gyermek ajkait nyitva, nehezen lélekzett, mintha mindjárt ki akarná adni a lelkét, kiáltotta:

»Jasku! Drága, egyetlen fiacskám!« és ajkait a gyermek forró homlokára szoritotta.

A város elmaradt mögötte, a szabad mezőn volt, mikor hirtelen megállott, mert szemben egy részeg paraszt jött feléje.

Az égen mindjobban tornyosultak a felhők, mindenből viharra lehetett következtetni, időnkint villámlott.

De a paraszt nem sokat törődött ezzel, kabátja szárnyait meglebegtette a szél, sipkáját bal-fülére tolta és jobbra-balra támolyogva énekelte:

„A vén Örzse
A mezőre
Répa után,
Ment szaporán,
Lába között a seprővel
Kiáltotta nagy erővel
Hu, hu, hu!”

Mikor a Rzepowát meglátta, kitárta karjait és igy kiáltotta:

„Gyere rózsám, angyalkám,
Adj egy csókot szaporán!”

A Rzepowa megijedt, ugy gyermeke, mint önmaga miatt, félre ugrott és futásnak indult, a paraszt utána, de mert a feje huzta lefelé, hamarosan végig hentergett a buczkákon.

Föltápászkodott, de már nem üldözte tovább az asszonyt, hanem egy követ dobott utána, olyan erővel, hogy a levegő sivitott tőle. A Rzepowa fájdalmat érzett fején, a világ elsötétedett szeme előtt, térdre dőlt, de gyermekére gondolva, összeszedte magát és sietve menekült tovább.

Csak a keresztnél állott meg, visszanézett és látta, hogy a részeg paraszt nagy távolságban dülöngve megy a város felé.

E pillanatban nyakán különös melegséget érzett, hátranyult és mikor ujjaira nézett, látta, hogy azok véresek. Szemei előtt ismét elborult a világ és a szegény asszony elalélt.

Valamivel később ismét feleszmélt. A földön ült, a kereszthez támaszkodva.

Ekkor egy kordély jött erre az országuton és abban egy fiatal ur ült az urasági nevelőnővel. A fiatal ur nem ismerte a Rzepowát, de az ismerte őt a templomból. Azon ötlete támadt, hogy megkéri a jó embereket, hogy legalább a gyermeket vegyék fel a kocsira. De hiába erőlködött, nem tudott egyetlen lépést sem tenni.

A kordély ezalatt a kereszt mellé került és a fiatal ur látva a kereszthez támaszkodó idegen asszonyt, feléje kiáltotta:

- Hé asszony! Foglalj helyet...

- Oh, fizesse meg az isten...

- A földön! A földön!

Kiáltotta a fiatal ur, ki az egész környéken nagyon élczes ur hirében állott és nevetve nógatva a lovat, a kordély gyorsan tovairamodott az országuton. A Rzepowa még azt is láthatta, mint csókolja meg a fiatal ur a nevelőnőt, azután a kocsi mindenestül eltünt a porfelhőkben.

A Rzepowa ismét magára maradt, de nem hiába mondja a közmondás, hogy: »Asszonyokat és varangyos békákat még baltával sem lehet agyonütni.« Körülbelől egy órával később tovább vánszorgott hazafelé, bár lábai alig birták.

- Oh, hát mit vétett ez a kis gyerek, az aranyhalacska, oh istenem! - ismételgette állandóan, a beteg gyermeket ziháló keblére szoritva.

Őt magát a hideg kezdte rázni, s mintha részeg lenne, dudolgatta:

A kunyhóban a bölcső áll üresen,
Puskával ment háboruba kedvesem.

A szél lerántotta fejéről fökötőjét, azután a megszabadult pompás hajjal üzte játékát. Egyszerre villámlott, menydörgött olyan közel, hogy a kénszagot érezni lehetett s az asszonynak le kellett ülni.

De ezzel feleszmélt, *„Az ige testté lőn!”*, az égre tekintett és reszkető hangon énekelte:

„Védelmed alatt oh Isten!”

Azután fölkelt és utnak indult. Utja most erdőn vezetett keresztül, az erdőben pedig még sötétebb és borzangatóbb volt minden. Rövid időközönkint zugott és zörgött az erdő, mintha a fenyők biztatnák egymást: »Mi lesz ebből, mi lesz oh Isten?!« Azután megint néma csend honolt, mig az erdő mélyéből mintha kifelé kurjongatott volna valaki. A Rzepowa egész testében megremegett, azt hitte már a szegény asszony, hogy az összes erdei manók kiszabadultak és gunyos röhejjel törnek feléje.

- Oh, csak már az erdőn tullennék - gondolta. - Tul az erdőn áll a malom és a molnár kunyhója! - Erejének utolsó megfeszitésével, futva haladt tovább, s lihegve szivta be a nedves levegőt száraz ajkaival.

De közben megnyiltak fölötte az ég csatornái és jéggel vegyes eső zuhogott alá, mintha dézsából öntenék; a szél pedig ugy fujt hozzá, hogy a fenyők földig hajoltak; az erdőt köd, gőz és esőhullám takarta. Ösvényt látni nem lehet, a fák pedig a földön fetrengenek, recsegve és ropogva, az ágak törését, koppanását ki lehetett hallani a koromsötét éjszakából.

A Rzepowa ugy érezte, hogy azonnal elájul.

- Segitség! Segitség! - kiáltotta gyönge hangon, de nem hallotta senki. A forgószél elfojtotta hangját és visszaszoritotta lélekzetét. Az asszony érezte, hogy nem bir tovább menni. Vállairól levette a kendőt, levetette zekéjét is, csaknem ingre vetköződött és az összes öltözetdarabokba pólyázta bele gyermekét; a közelben meglátott egy szomorufüzfát, csaknem négykézláb mászott alája és gyermekével együtt a bozótba esett.

- Istenem, vedd magadhoz lelkemet! - susogta elhaló hangon.

Szemeit lehunyta. A vihar még dühöngött egy ideig, aztán csend lőn. Közben éjjel lett, a csillagok ki-kikandikáltak a felhők közül. A füz alatt pedig ott feküdt a Rzepowa mozdulatlan alakja.

- Gyü te! - kiáltotta egy hang a sötétben.

Kis vártatva keréknyikorgást és a lólábak csoszogását lehetett hallani, a mint a pocsolyába belemélyesztették patáikat. Herschko volt a tejbérlő, valami fehéret vett észre a bozótban, megállitotta a lovakat és leszállt a kocsiról, megnézni, mi van ott.

X.
Az őrangyal győzelme.

Herschko felpakkolta a Rzepowát gyermekével együtt, Bárgyufaluba vitte. Az uton találkozott Rzepával, ki, mikor látta, hogy vihar közeledik, kocsival ment a felesége elé.

A szegény asszony éjszaka és másnap betegen feküdt, de azután feltápászkodott, mert gyermeke beteg volt.

Jöttek a komaasszonyok és megáldott barkával megfürösztötték, az öreg kovácsné fekete tyukkal a rosta alatt, ráolvasott a betegségre. A gyermek jobban lett, de nagy baj volt az apjával, ki mindennap jobban és jobban pálinkában kereste a vigasztalást.

Mikor az asszony a hosszu uton szerzett betegségből föleszmélt, köszönet helyett azt mondotta néki:

- A városban szaladgálsz és az ördög elviszi a gyermeket. Szerencséd, hogy nem lett komolyabb baja, mert alaposan elláttam volna a bajodat.

Ez a hálátlanság keserüséggel töltötte el lelkét.

A gond pedig a házi béke megbontója, Rzepa egészen megváltozott, s akár józan jött haza, akár részegen, rosszul bánt az asszonnyal. Néha pillanatra megbánta durvaságát, aztán lett minden ujra ugy, a hogyan volt.

Az ember tudta, hogy sorsát már el nem kerülheti. Néhány napon át rossz gondolatokkal volt eltelve, de aztán elment és meggyónt a vikáriusnak. De bár a helyettes másnapra is a templomba rendelte, ő másnap a korcsmába ment. És odajárt mindig. Az emberek, kik eleinte sajnálták, azt mondották, hogy a biró meg a jegyző helyesen cselekedtek, mikor megszabaditották a községet ettől a korhelytől.

De nemcsak Rzepáról, hanem a Rzepowáról is furcsa hireket kezdtek a szomszédasszonyok terjeszteni.

A Rzepowa hallotta - mikor vizért volt a kutnál - mint csufolják a gyermekek:

- Itt megy a katonás asszony!

- Nem katonás asszony az, hanem az ördög felesége!

A Rzepowa nem szólt rá semmit, hanem ment tovább, de látta, mint vetnek a gyerekek keresztet.

A korcsma előtt, mikor arra ment, az ajtó előtt állott Smül, hosszuszáru cseréppipájával a fogai között. Mikor meglátta az asszonyt, feléje kiáltott:

- Hé! Rzepowa!

- Mit akar kend? - kérdezte az asszony és megállt.

- Volt kend a községházán?

- Voltam,

- Volt a papnál?

- Voltam.

- Volt az uraságnál?

- Voltam.

- Volt a kerületnél?

- Voltam.

- És semmit sem ért el kend?

A Rzepowa csak sóhajtással felelt, Smül pedig rákezdte:

- Nü, kend nagyon ostoba, ostobább nincsen egész Bárgyufaluban. Minek mentetek mindenfelé?

- Hát hová fordultam volna?

- Hová?... Hát mire irták a szerződést? Papirosra! Ha nincsen papiros, nincsen szerződés! Nú, és ha el lesz tépve a papiros, megvan semmisitve a szerződés.

- Igen, igen, ha a papiros nálam lenne, már régen darabokra téptem volna.

- Nú és nem tudja kend, hogy az irás a jegyzőnél van?... Nú, hiszen kendnek nagy hatalma van a jegyző felett, én tudom, ő maga mondotta: »Ha a Rzepowa eljön hozzám és megkérlel, én széttépem azt az irást - mondta ő!

A Rzepowa egyetlen szót sem szólt, csak fölkapta a vizkorsóját és ment vele a jegyző háza felé.

Épen alkonyodott.

- -

XI.
Vége a kellemetlenségnek.

Az égen már ott fénylettek a csillagok, mikor az ajtó nyikorgott és a Rzepowa kunyhójába lépett. Mintha a lábai gyökeret vertek volna, ugy állt meg az ajtóban, mert azt várta, hogy Rzepa, mint rendesen, most is részegen fekszik a korcsma valamelyik padja alatt.

Rzepa pedig itt ült a ládán, két kezét ökölbe szoritva térdein nyugtatta és komoran tekintett maga elé a földre. A tüzhelyen a szénparázs csillogott.

- Hol voltál? - kérdezte Rzepa sötéten.

Felelet helyett az ember lábaihoz dőlt és sirva, zokogva mondotta:

- Wawrzon! Wawrzon! érted, csak érted dobtam oda magamat a szégyen martalékául. Megcsalt, elámitott, azután elkergetett. Wawrzon, legalább te sajnálkozzál rajtam! Mindenem! Wawrzon! Wawrzon!

Rzepa a láda mögül baltát vett elő.

- Nem, - mondotta nyugodt hangon - véged közeledik. Bucsuzzál ettől a világtól, mert nem látod többet. Te szegény, te nem fogsz többet a kunyhóban ülni, hanem a temetőben fogsz feküdni... Te...

Csak most nézett az asszony rémülten az emberre.

- Meg akarsz ölni?

- Ne tékozold az időt Marysiko!... Vessél keresztet és aztán mindennek vége: nem is fogod érezni.

- Wawrzon, igazat beszélsz?!

- Tedd fejedet a ládára...

- Wawrzon!

- Tedd fejedet a ládára! - orditotta, s ajkai már tajtékzottak.

- Oh! Jézus segits! Segitség! Segitség! Se...

Tompa ütés hangzott, majd nyögés és a fej levágódása a padozatra; azután második ütés és halk nyöszörgés és utána még több ütés következett.

A vér szétfolyik a padlón, a tüzhelyen elhamvadtak a széndarabok.

A Rzepowa testén didergés rángatódzik végig, aztán elnyulik és mozdulatlanul fekszik.

Röviddel később a sötétséget tüztenger világitotta meg.

Az urasági épületek magas lángokkal égtek.

Epilog.

Most pedig olvasóim bizalmasan közlök veletek valamit: Rzepát be sem sorozták volna. Az olyan szerződésnek, melyet a csárdában irtak alá, nem lett volna érvényessége.

De a parasztok nem értenek az ilyen dolgokhoz, s hála a semlegességnek, az u. n. intelligenczia sem sokat tud róluk.

Zolzikiewicz urfi, ki mindezt tudta, arra számitott, hogy az ügy hosszan el fog nyulni, s a rémület karjai közé fogja kergetni az asszonyt.

És a nagy férfiu jól számitott. Azt kérdezitek, mi lett belőle? Rzepa, mire a vörös kakast odaültette az uraság házának tetejére, elment, hogy az urfival is leszámoljon. De felhangzott a kiáltás: Tüz van! s erre az egész falu talpra állt. Ez pedig megmentette Bárgyufalu kormányzóját.

Még mindig jegyző Bárgyufalun, de reméli, hogy nemsokára megválasztják békebirónak.

Épen most fejezte be Ubryk Borbála megható történetének olvasását és most már tántorithatatlanul hiszi, hogy egy szép napon Jadwiga kisasszony mégis csak megszoritja kezét az asztal alatt.

Vajjon a remények valósággá lesznek, a választás és a kézszoritás bekövetkeznek-e, majd megmutatja a jövő.

MŰVÉSZSZERELEM.

I.

A műterem, melyben Swiateckivel együtt festettünk és laktunk, nem volt megfizetve, egy azért, mert mindkettőnk együttvéve talán öt rubellel rendelkeztünk, de azért is, mert a házbérfizetés ellenszenves volt nekünk, szinte undorral töltött el bennünket.

A festőről azt hiszik, hogy tékozló, de én inkább iszom el a pénzemet, semhogy házigazdámra házbér fejében tékozoljam.

A hányszor a derék ember feljött hozzánk, a mi rendszerint korán reggel történt, hogy a hátralékos bért követelje, Swiatecki mindig felkönyökölt nyugvóhelyén, egy a padlón fekvő szalmazsákon, melyre takaróul a török függönyt tettük, a melyet nappal háttérnek használtunk, mondom, felkönyökölt nyugvóhelyén és siri hangon mondotta:

- Jó, hogy látom, mert azt álmodtam, hogy ön meghalt.

A házigazda babonás volt és azonnal a bekövetkezendő halálra gondolt, erre nagyon megzavarodott; Swiatecki azonban végig vágódott a szalmazsákon, hátára feküdt, kinyujtotta lábait, keresztbe tette kezeit a mellén és tovább beszélt:

- Igy láttam, ni! Fehér keztyü volt kezein, roppant hosszu ujakkal és lakkczipő a lábain, de egyébként alig változott meg.

Én pedig hozzátoldottam:

- Néha az ilyen álmok nem teljesülnek.

Ez a »néha« láthatólag kétségbeejtette házigazdánkat. A dolog azzal végződött, hogy dühös lett, az ajtót nagy zajjal becsapta maga mögött és káromkodva rohant le a lépcsőn.

Azért a jó fiu sohasem tudta magát arra határozni, hogy a végrehajtót nyakunkra küldje.

Igaz ugyan, nagyon kevés holmink volt, mit el lehetett volna tőlünk venni, s házigazdánk kétségtelenül ugy számitott, ha műtermünket a mellette levő konyhával más festőknek adja bérbe, csak oly rosszul jár, vagy még rosszabbul, mintha továbbra is bennünket tart benne.

De a »fogás« hamarosan hatástalanná lett, házigazdánk megbarátkozott a halál gondolatával. Swiatecki épen egy trilógiát tervezett Würtz genre-ében és pedig: »A halál«, »A temetés«, és »A tetszhalott ébredése.« Természetesen házigazdánknak mind a három képben szerep jutott volna.

Az ilyen halálhistóriák képezték Swiatecki különlegességét, mint ő maga mondotta, »Nagyhullákat, kishullákat és középhullákat« festett. Kétségtelen, hogy ezért nem veszi senki a képeit, mert különben tehetséges festő. Most a párisi »Salon«-ba küldött két nagy hullát, én pedig »Zsidók a Visztula partján« czimü képemet küldöttem el, melyeket a »Salon« katalógusában »Zsidók Babylon folyói mellett« czimünek kereszteltek el (tekintettel a francziák páratlan földrajzi jártasságára) és most türelmetlenül vártuk a jury itéletét.

Swiatecki persze már el volt készülve arra, hogy lehető legrosszabban fog a dolog végződni: a juryt a legtökéletesebb hülyékből válogatták össze, ha pedig véletlenül nem ugy történt, akkor mi vagyunk a hülyék, képeink hülyeségek és ha dijat nyernének, ez a hülyeség netovábbja lenne.

Szinte lehetetlen leirni, hogy ez a ficzkó két évi együttlétünk alatt mennyire elkeseritette az életemet. Vágyainak netovábbja, hogy erkölcsi nagyhullának tartsák. Igy például az iszákost

tetteti, pedig egyáltalán nem részegeskedik. Két három pohár pálinkát leönt a garatján és körültekint, vajjon megfigyeljük-e, ha pedig nem teszszük, egyikünket könyökével oldalba löki és az üres poharakra mutatva, siri hangon mondja:

- Alaposan sülyedtem, ugy-e bár?

Azt feleljük, hogy bolond.

Erre aztán dühbe jön; mert semmi sem bosszantja annyira, mintha erkölcsi hanyatlásában kételkedünk.

Pedig alapjában véve derék ficzkó.

Egy alkalommal Zell mellett a Saltzkammergutban eltévedtünk.

Miután az éj közelgett és a nyaktörés nem tartozott a lehetetlenségek közé, Swiatecki igy szólt:

- Wladek komám, te vagy köztünk a legtehetségesebb, kár lenne érted. Előre megyek... Ha lerepülnék, ugy mozdulatlanul maradsz helyeden reggelig, s akkor majd csak segitesz magadon.

- Nem te fogsz elől menni, hanem én - mondottam - mert az én szemeim jobbak.

Erre igy válaszolt:

- Ha ma nem töröm ki a nyakamat, máskor adom ki lelkemet az árokban: nekem ugy is mindegy.

Ezen aztán összevesztünk.

Közben egészen besötétedik.

Végre elhatároztuk, hogy sorsot huzunk. Megtörténik. A zsebkendő csücskös vége Swiateckinek jut és ő elől megy. Óvatosan haladtunk a hegygerincz mentén. Kezdetben az ut elég széles, de mind szükebb lesz. A mennyire észrevehetjük, jobbra balra meredekek határolják az ösvényt.

A hegygerincz még keskenyebb lesz és a mi még annál is rosszabb, lábaink alatt a korhadt sziklából egész darabok málnak el.

- Négykézláb fogok mászni, - mondja Swiatecki, nem megy már másként.

Tényleg másként nem is volt lehetséges; négykézláb vándoroltunk tovább, akár két csimpánz.

Nemsokára azonban azt kellett észrevennünk, hogy ez sem használ. A sziklahát most már nem szélesebb egy lónyeregnél. Swiatecki leül, én mögötte és kezeinkre támaszkodva, lassan előretoljuk magunkat, a mi nadrágjainknak persze nem előnyös mulatság.

Néhány percz mulva Swiatecki hangját hallom:

- Wladek?

- Mi baj?

- A sziklahátnak itt vége szakad?

- Nos és?

- Ugy látszik, hogy mélység következik.

- Fogjál egy követ és dobjad le... Majd meghalljuk, milyen mélyre esik.

Hallom, a mint Swiatecki a sötétben a sziklán kotorász. Aztán igy szól:

- Vigyázz, dobok!

Mindketten feszült figyelemmel hallgatózunk. - - - Semmi nesz.

- Hallottál valamit?

- Semmit.

- No szép csávába jutottunk. Lesz vagy száz öl mélységü.

- Hátha még egyszer dobnál!?

Swiatecki nagyobb követ talál és leejti.

Semmi visszhang.

- Ördögbe is, - kiáltja Swiatecki, hát nincsen ennek a meredeknek partja?!

- Mindegy, nem tehetünk mást, minthogy reggelig mozdulatlanul ülve maradunk.

Tehát maradunk. Swiatecki egy ideig azzal mulattatja magát, hogy még néhány követ dob. Eltelik egy óra és ujra egy; ekkor Swiatecki megszólal:

- Wladek, nehogy elaludjál!... Nincsen czigarettád?

Kitünik, hogy czigarettám van, de gyufánk nincsen. Kétségbeejtő!

Alig lehet éjfél után egy óra.

Az eső is kezd szitálni. Köröskörül áthatolhatlan sötétség. Meggyőződünk arról, hogy nekünk, kik mindig emberek között élünk, mindegy, akár városban, akár falun, fogalmunk sem volt eddig arról, hogy mi az a csend. Mert ez a csend, mely körülvesz bennünket, szinte a fülünkbe harsog.

Csaknem hallom a saját vérkeringésemet, szivem verését egészen jól hallom.

Kezdetben érdekel ezen helyzet. Koromsötét éjszakában a sziklaháton egy meredek szélén, akár lóháton mozdulatlanul ülni, bizony nem a legkedvesebb szórakozás.

De nemsokára hüvös, sőt hideg lesz a levegő és ráadásul Swiatecki bölcselkedni kezd:

- Hát mi is az élet? Az élet egyszerüen, disznóság. Azt mondják: müvészet. Müvészet!... No, hogy engem a müvészetemmel együtt... A természet majmolása, azonfelül gazság is... Kétszer láttam a »Salon«-t. Annyi képet küldtek oda, hogy a vászonból szalmazsákokat lehetne csinálni az egész világ zsidósága számára. No és mi volt mind? A kalmárok izlése szerinti kotyvalék! Spekuláczió a zseb és a gyomor megtömésére! A müvészet anarkiája! Semmi egyéb! Ha a müvészet, az igazi müvészet képviselve lett volna, kétségtelenül megüti a guta! Szerencsére azonban valódi müvészet nem is létezik a világon... csak természet létezik... Lehet, hogy a természet is disznóság... Legjobb lenne innen leugrani, azzal vége. Meg is tenném, csak pálinkám lenne. De mert nincsen, nem teszem, mert megesküdtem, hogy józan állapotban nem megyek a másvilágra!

Megszoktam már Swiatecki ostoba csacsogását, de itten a nagy csendben, elhagyottságban, hidegben, sötétségben, a meredek szélén, engem is komorrá tett; szerencsére kidühöngte magát és elhallgatott. Néhány követ dobott még, néhányszor ismételte: »Semmi nesz!« azután órákon át hallgattunk mindketten.

Ugy tünt fel nékem, hogy nemsokára virradni fog, hirtelen fejünk fölött károgást és szárny-csattogást hallottunk.

Még mindig sötét volt és semmit sem láthattam. De meg voltam arról győződve, hogy sasok keringenek a meredek körül; a károgás egyre hangosabb lett. Csodáltam, hogy annyi hang hallható, egész sereg sasnak kellett itt lenni. De minden esetre a hajnal közeledését jelezte.

Igy nemsokára láthattam a sziklapartra támaszkodó kezeimet, azután Swiatecki vállai lettek láthatóvá, akár egy fekete árnykép fekete háttéren. De a háttér láthatólag halványodott. Gyönyörü halványszürke szinület csillámlott a sziklákon által, aztán Swiatecki vállaira származott át, mindjobban eloszlatta a sötétséget, mintha valaki ezt ezüstfolyadékkal öntené le, mindig többel és többel, hogy a feketéből szürkébe, a szürkéből gyöngyszinbe keveredik. Egyben az egészet nedves fanyarság uralta; nemcsak a szikla, de a levegő is nedves volt.

Világosabb, mind világosabb lett.

Nézem a világosodást, s a szinváltozást igyekszem megjegyezni és gondolatokban utána festeni. Ekkor Swiatecki megzavarja merengésemet, dühösen kiált:

- Pfuj! milyen szamarak vagyunk!

És egyszerre csak eltünik.

- Swiatecki, - kiáltom ijedten, - mit müvelsz?

- Ne ordits, hanem nézzél!

Előre hajolok és mit látok? Egy sziklaszélen ülök, mely alatt alig méternyi mélységben nagy rétség terül el.

Sürü moha fogta föl a ledobált köveket és fojtotta el az esés hangját, a rét sima volt, akár egy szőnyeg; távolban, egy ösvényen varjuk körülkárognak valamit, ezeket tartottam sasoknak. Csak le kellett volna a sziklaszélről csusznunk és hazamehettünk volna. E helyett fogvaczogva ültünk egész éjjel a sziklaszélen!

Nem tudom honnan van, hogy most másfél év után egyszerre oly tisztán emlékszem ez éjjeli történetre, pedig a gondolattársulás épen nem volt helyén, mert most a házbért követelő házigazdát vártuk a müterembe.

Ez a visszaemlékezés különösen bátorságot öntött belém és vidáman mondottam Swiateckinek:

- Emlékszel Antek, mikor azt hittük, hogy meredek szélén ülünk és kiderült, hogy síkság fekszik előttünk? Igy lehet ez most is. Szegények vagyunk akár a templomegerek, a házigazda ki akar dobni a müteremből, s mégis minden jóra fordulhat. Nem nyilhat meg előttünk a hirnév, a pénz valamelyik forrása?

Swiatecki épen a szalmazsákon ült és egyik csizmáját huzva, azt morogta, hogy az élet abból áll, hogy az ember reggel felhuzza és este leveti a csizmáit, s csak annak van esze, ki elég bátor magát felakasztani; ha ő eddig nem tette, az azért van, mert nemcsak egyike a legnagyobb szamaraknak, hanem ráadásul még gyáva ficzkó is.

Optimisztikus kijelentésemre abba hagyta nézetnyilvánitásait és harcsaszemeit reám meresztette.

- Annyi bizonyos - mondotta, - hogy néked okod van a bizalomra; tegnapelőtt Suslowski kidobott házából és leánya szivéből, ma meg házigazdád készül kidobni a müteremből.

És Swiateckinek - sajnos - nagyon igaza volt. Három nappal ezelőtt még Suslowski Kazia jegyese voltam és kedden reggel... ugy van! kedden reggel atyja a következő tartalmu levelet intézte hozzám:

> Tisztelt uram!
>
> Szüleinek tanácsára leányom beleegyezett abba, hogy megszüntet egy olyan viszonyt, mely szerencsétlenné tette volna. Igaz ugyan, hogy anyja keblén és atyja házában mindenkor menhelyet talált volna, de nekünk, szüleinek, kötelessége az ilyen végső esetet megakadályozni. Nemcsak az ön anyagi helyzete, de könnyelmü jelleme, melyet

minden erőlködése daczára sem tudott eltitkolni, arra késztetnek bennünket és leányunkat, hogy visszaadjuk önnek szavát és minden további összeköttetést megszüntessünk önnel, a mi különben ön iránti jóakaratunkat egyáltalán nem kisebbiti.

Kiváló tisztelettel

Suslowski Heliodor,
az egykori kincstárhivatali bizottság
nyugalmazott főnöke.

Igy szólt a levél.

Hogy anyagi viszonyaim nem voltak fényesek, sőt még csak kedvezőek sem, azt félig-meddig el kellett ismernem. De hogy mit akart ez a szenvelgő majom a jellememmel, azt nem tudom megérteni.

Kazia fejecskéje a directoire-idő typusára emlékeztet, s bizonyára kitünően illenék néki, ha az akkori idő divatja szerint fésülködnék. Sőt megkisérlettem, hogy erre reábirjam, de hiába, mert ő az ilyesmihez nem ért. Ellenben arczszine oly meleg szinületü, mintha Fortuni festette volna.

Már ezért is bensőleg szerettem és igy Suslowski levelének vétele után olyan voltam, mintha megmérgeztek volna. Csak harmadnapra, s akkor is csak estefelé könnyebbültem meg, mert azt mondottam magamnak: »Elvégre is, ha nem, hát nem.« A csapás keménységét főleg az enyhitette, hogy a fejem tele volt a »Salon«-nal és zsidóimmal. Meg voltam arról győződve, hogy a kép meglehetős, ámbár Swiatecki megjósolta, hogy még a »Salon« előszobájában sem adnak néki helyet.

Éppen egy éve volt, hogy festését megkezdtem, még pedig a következő inspiráczió alapján:

Egy este a Visztula partján sétáltam és látom, mint zuzódik szét egy gyümölcscsel megrakott csolnak; az utczagyerekek kihalászgatják a gyümölcsöt a vizből, a partról pedig nézi a dolgot az egész zsidócsalád, oly kétségbeesetten, hogy nem is képes jajgatni, csak kezeiket tördelik és bálványok gyanánt, mozdulatlanul bámulnak a vizre. Közöttük egy öreg zsidó, valóságos pátriárka - a megtestesült nyomoruság; egy agg zsidóasszony; egy ifju zsidó, valóságos óriás, akár egy makkabeus; egy fiatal leány, ugyan szeplős, de az orr és a száj nagyon jellegzetesek, azután még két zsidógyerek. Esteledik; a folyamon rézszinü visszfények láthatók - egyenesen nagyszerü! A szász sziget fáit egészen bepólyázza az estpirkadás, messzebb a viz széles tükre és minő szinpompa! - vörös, halványkék, csaknem aczélszürke, aztán megint biborba és ibolyaszinbe alakulva át. A levegőtávlat - gyönyörü! és az átmenet egyik szinületből a másikba, oly pompás, annyira elragadó, hogy az ember lelke kéjjel telik meg tőle. Körös-körül minden csendes, fényes, nyugodt. Az egészet olyan buskomorság takarja, hogy az ember bőgni szeretne - és ez a csoport, busulva ugy ül ottan, mintha mindannyi gyermekkorától fogva a mütermekben mintát állt volna!...

Villámszerüen támadt az ötletem: nesze, itt a képed!

Festőszekrényem, melyet soha el nem hagyok, most is velem volt, s azonnal hozzáfogtam a vázlathoz. Előbb még odaszóltam a zsidóknak:

- Igy maradjatok, meg ne mozduljatok! Mire az est megjő, egy rubelt keresett mindenik!

Zsidaim azonnal megértették, hogy miről van szó, s meg nem mozdultak, mintha gyökeret vertek volna. Én pedig rajzolok és rajzolok! Az utczagyerekek kijöttek a vizből és hallom, mint mondják hátam mögött:

Nézd a festő, hogy lopja!
És azt mondja, hogy alkotja!

De én ugyancsak versben válaszolok és annyira megnyerem tetszésüket, hogy nem dobálják a zsidókat és nem háborgatnak munkámban.

De váratlanul csoportomnak jó kedve támad.

- Zsidók! - kiáltom - busulni!

És az öreg válaszol:

- Bocsánatot festő ur, minek busuljunk, ha az ur mindegyikünknek egy rubelt ad? Busuljon, a ki nem keres!

Azzal kellett megfenyegetnem, hogy nem fizetek.

Két estén át vázolok, azután még két hónapot töltöttünk a müteremben. Mondhat Swiatecki akármit, a kép jó, mert nem hideg és teljességgel természetes. Még a zsidóleány szeplőit is megfestettem. Az arczok lehetnének szebbek, de nem lehetnek sem igazabbak, sem jellemzőbbek.

A kép annyira lefoglalta minden gondolatomat, hogy Kazia elvesztéséért is vigasztalt. És mikor Swiatecki emlékembe hozta a históriát, ugy tetszett, mintha örökkévalóság előtt történt volna. Közben Swiatecki felhuzta másik csizmáját is és én fölállitottam a samovárt.

A reggeli zsemléket hozza most be az öreg Antoniowa, kit Swiatecki már egy teljes év óta hiába biztat, hogy akassza föl magát. Leültünk a teaasztal mellé.

- Szeretném tudni, miért vagy oly jókedvü? - kérdezi Swiatecki ingerelten.

- Magam sem tudom! Meglátod, valami különös fog velünk történni.

E pillanatban a műteremhez vezető lépcsőről nyikorgás hallatszik be.

- A házigazda! Ime, a különös, a mit vársz! - mondja Swiatecki.

Azzal a forró teát gyorsan lenyeli, ugy hogy a szeme könybe lábad tőle, gyorsan fölkel és mivel konyhánk képezi az átjárót, a műteremben a jelmezek mögé rejtőzik és rejtekhelyéről halkan felém szól:

- Beszélj te vele drágám, hiszen tégedet roppantul szeret!

De már én is a jelmezek mögött vagyok és visszaszólok:

- Ugyan teérted valósággal rajong. Sokkal czélszerübb, ha te tárgyalsz vele!

Ekkor kinyilik az ajtó és ki lép be rajta? nem a házigazda, hanem a Suslowskiék portása.

Mindketten előre rohanunk.

- Levelet hoztam az urnak! - mondja a portás.

Átveszem a levelet... Zeusra mondom: Kaziától! Letépem a boritékot és ezt olvasom.

> »Meg vagyok arról győződve, hogy szülőim megbocsátanak nekünk. Jőjjön azonnal, tekintet nélkül a korai időre. Épen a szász kert ivócsarnokából jövünk. K.«

Ugyan halvány fogalmam sincsen arról, hogy mit bocsáthatnának meg nékem a t. szülők, de nem is érek rá ezen tépelődni, mert az ámulattól nem tudok mit gondolni...

Csak néhány pillanat mulva adom át a levelet Swiateckinek és igy szólok a portáshoz:

- Barátom!... Mondjad a kisasszonynak, hogy azonnal ott leszek... Várjál!... nincsen apró-pénzem, de itt van egy háromrubeles (az utolsó!) váltsd föl, egy rubel a tiéd, a többit hozzad vissza.

Mellesleg megjegyezve, a nyomorult zsebrevágta a három rubelt és nem mutatkozott többé. A szörnyeteg tudta, hogy a Suslowski-házban nem fogok három rubel miatt botrányt előidézni s kiaknázta a helyzetet. De e pillanatban még ezzel sem törődtem.

- Nos, mit szólsz hozzá? - kérdeztem Swiateckitől.

- Semmit. Minden barom megleli a mészárosát.

Oly sietve öltözködtem, hogy Swiatecki részére nem találtam alkalmas és illő szitkot.

II.

Negyedórával később Suslowskiék lakásán csengettem.

Kazia maga nyitott ajtót. El van ragadtatva... még magán viseli az álom melegét és a reggel üdeségét, melyet világoskék kartonruhájában hozott a kertből, a kalap, melyet már letett, kissé összekuszálta a haját. Az arcza nevet, szemei nevetnek, nedves ajkai nevetnek... Valóságos tavaszi reggel! Megfogom kezét és könyökig csókokkal halmozom el. Ő azonban fülemhez hajol és kérdez:

- Nos, ki tud jobban szeretni?

Azután kezemnél fogva vezet szüleihez. Az öreg Suslowski olyan mint egy római, ki egyetlen gyermekét *pro patria* a halálnak áldozza; az anya könyeit kávéscsészéjébe hullatja, mert reggelinél ülnek mindketten. De midőn belépünk felemelkednek és Suslowski papa igy szól:

- Az eszem és kötelességem azt parancsolják, hogy azt mondjam: »nem!« de az apai szivnek is jogai vannak - ha ez gyöngeség, ugy itéljen el érte az isten!

Azzal égnek mereszti szemeit, annak jeléül, hogy kész rendelkezésre állani, ha az égi birósag azonnal jegyzőkönyvbe óhajtaná vallomását venni. Soha életemben nem láttam semmit, a mi rómaiabb lett volna, kivéve talán a szalámit és makkarónit, melyet a sétányokon árulnak. A pillanat annyira ünnepies, hogy még egy viziló is szétfolynék a meghatottságtól. A hangulat ünnepélyességét pedig még fokozza Suslowski asszony, ki karjait tárva, könnyektől náthás hangon mondja:

- Gyermekeim! Ha valaha az életben rosszra fordulna sorsotok, ugy meneküljetek - ide! - és e szavaknál a keblére mutat.

Még csak az kellene! Alapos butoncznak kellene lennem, ha oda menekülnék!... No, ha még Kazia kinálna ilyen menhelylyel, megjárná! Mindamellett az öreg nyiltszivüsége meglep és szivem hálaérzettel telik meg.

Megindultságomban egyik csésze kávét, a másik után hajtom fel, ugy hogy az öreg nyugtalan pillantásokkal nézi hol a kávémasinát, hol a tejeskannát. Kazia szorgalmasan töltöget, mig én igyekszem az asztal alatt lábacskáit a lábammal érinteni; de ő visszahuzza lábát és csaknem észrevehetetlen módon csóválja meg fejecskéjét és oly negédesen mosolyog, hogy szinte érthetetlen, miért nem bujok ki örömömben a bőrömből.

Még egy egész órán át maradok, de végre is mennem kell, mert a műteremben Bobus vár reám, ki rajzleczkéket vesz tőlem és mindig czimeres névjegyét adja át nékem, mint utalványt, de a melyet leggyakrabban elveszitek. Kazia és a mama az előszobáig kisérnek, a mi boszant, mert azt óhajtottam, hogy csak Kazia kisérjen. De milyen ajkakkal bir ez a leány!...

Utam a sétányon visz át. Egész csomó ember tér vissza az ivócsarnoktól... Észreveszem, hogy megpillantásomkor az emberek megállnak. Hallom, a mint körülöttem susogják: »Magórski!

Magórski! ez ő!«... Leánykák, kiknek csodálatraméltó idomjai a mindenféle ruhák alatt kidomborodnak, olyan pillantásokat vetnek felém, melyek azt látszanak mondani: »csak jőjj, mindenre készek vagyunk!« Ördögöt! hát mi bajuk van? Olyan hires vagyok, vagy mi! Az egészből semmit sem értek.

Tovább megyek - a história ismétlődik!... A kapubejáratban, a lépcső alján a házigazdámba ütközöm, akár egy csolnak a sziklához. Jaj nekem, a házbér!

De a házigazda mosolyogva közeledik és igy szól:

- Uram, bár sokszor terhére voltam, mégis elhiheti, hogy ön iránt... De engedje meg inkább, hogy...

E szavaknál szenvedélyesen a nyakamba borul. Hah! értem! Swiatecki bizonyosan közölte véle, hogy nemsokára megnősülök, s a derék ember reméli, hogy ezentul pontosan kapja meg a házbért. Hát... csak reméljen!...

Fölsietek, szinte röpülök. Utközben hallom, hogy nálunk nagy a lárma. Besietek. A műterem sötét a füsttől. És mennyien vannak! Ott van Rzysinski Julek, Poterkiewicz Wach, Cepkowski Franck, az öreg Sludoki, Karminski, Michalak Voitek - mindnyájan azzal mulattatják magukat, hogy az elegáns Bobust ide-oda lökdösik a szobában. Mikor megpillantanak, a már félig holt Bobust a műterem közepén hagyják és pokoli lármát csapnak:

- Gratulálunk! Gratulálunk! Gratulálunk!

- Emeljétek föl!

A következő pillanatban már fölkapnak a földről és többszörösen a levegőbe röpitenek, mialatt olyan bőgést visznek véghez, akár csak egy bőgő majomcsorda.

Végre talpaimra jutok, megköszönöm a szerencsekivánatokat és megigérem nékik, hogy esküvőmön mindannyian ott lesznek, első sorban pedig Swiatecki, kit ezennel vőfélynek nevezek ki...

De Swiatecki égnek emeli karjait és igy szól:

- Ez az oktondi azt hiszi, hogy eljegyzéséhez gratulálunk.

- Hát mihez?

- Hogyan? Nem tudod még? - kérdezik egyszerre többen.

- Semmit sem tudok, mi az ördögöt akartok tőlem!

- Adjátok oda a Sárkányt! A »Sárkány« reggeli számát! - kiáltja Poterkiewicz Wach.

Ideadják tehát a »Sárkány« egy lappéldányát és össze-vissza kiabálják:

- A sürgönyöket nézzed! Csak a sürgönyöket! Nézem tehát a sürgönyöket és a következőt olvasom:

> »(A »Sárkány« saját távirata). Magórski képe Zsidók Babylon folyóinál, az ezidei Salonban a nagy aranyérmet nyerte el. A kritika a mester dicséretére nem talál elég szavakat. Wolff Albert a képet »jelenség«-nek mondja. Hirsch báró 15000 frankot kinál érte.«

- Elájulok! Mentsetek meg! Az eszem megáll, egyetlen szót sem tudok szólani. Hiszen jól tudtam, hogy a kép sikerült, de ilyen sikerről még csak nem is álmodtam!

A »Sárkány« kezeimből a földre hull.

Fölveszik és a »Legujabb« rovatból következőket olvassák föl:

1-ső tudósitás: Magától a mestertől tudjuk, hogy festményét szép székvárosunkban is kiállitani szándékozik.

2-ik tudósitás: Az itteni művészegyesület alelnöke kérdést intézett a mesterhez, vajjon festményét Varsóban ki fogja-e állitani, mire a mester azt felelte: »Jobb szeretem, ha művemet Párisban nem adják el, minthogy Varsóban ki ne állitsák!« Reméljük, hogy ezt a gyönyörü mondást utódaink el nem felejtik és a mester halála után, (mely minél később következzék be), emlékoszlopára vésetik!

3-ik tudósitás: A mester anyját a párisi sürgöny annyira felizgatta, hogy az öreg urnő az izgalomtól beteg lett.

4-ik tudósitás: Lapunk zártakor örömmel arról értesülünk, hogy a mester anyja már jobban érzi magát.

5-ik tudósitás: Mesterünk Európa összes nagyobb városaiból felszólitásokat kap, hogy festményét állitsa ki.

Ezek az óriási hazugságok magamhoz téritenek. Ostrzynski, a »Sárkány« szerkesztője és Kazia titkos imádója, ugy látszik megtébolyodott, mert ez a dolog tényleg tul megy a mértéken. Bizonyos, hogy festményemet első sorban Varsóban fogom kiállitani, de ad 1. még senkivel sem beszéltem erről, ad 2. a művészegylet alelnöke nem intézett kérdést hozzám, következésképen nem felelhettem néki semmit, ad 3. az anyám kilencz évvel ezelőtt meghalt és végül sehonnan felszólitást képem kiállitása végett nem kaptam.

De ugyanazon pillanatban rémitő gondolat czikázik agyamon keresztül: ha a távirat éppen annyira igaz, mint a többi tudósitás! Vajjon Ostrzynski, kit - daczára annak, hogy a szülők az ő pártján voltak, - Kazia fél évvel ezelőtt kikosarazott, most csak gunyt üz velem!? Akkor »fejével fizet, vagy hasonlóval,« mint egyik librettista mondja valamelyik operettben! A kollégák megnyugtatnak; ha a tudósitások a szerkesztő tollára vallanak is, de a távirat nem lehet koholmány.

Ekkor Klozewicz Stach érkezik meg és az »Egyenlitő« reggeli számát hozza magával. A táviratot az »Egyenlitő« is közli. Megkönnyebbülök.

A szerencsekivánatok megujulnak.

Az öreg Sludecki, kinek még a lelke is hamis, de a szava mézédes, megszoritja kezemet és igy szól:

- Istenemre mondom! Mindig biztam a tehetségében, kedves kolléga és mindig védelmeztem - a mennyiben a hányszor csak alkalom kinálkozott, szamárnak mondott - különben talán nem is veszi jó néven, drága kolléga ur, hogy a magamfajtáju *fa presto* önt kollégának szólitja; ha igy volna, ugy bocsásson meg nagyrabecsült kolléga ur, de istenemre, csak megszokásból történik!

Titokban pokolra kivánom a vén farizeust, de mielőtt válaszolhatnék, Karminski félre huz és halkan - de azért ugy, hogy valamennyien meghallhassák - mondja:

- Kedves kolléga ur, ha pénzre lenne szüksége, csak szóljon nekem és én...

Karminskit szolgálatkészségéről ismerjük mindannyian. Akárhányszor mondja valamelyiknek közülünk:

- Kolléga ur, ha zavarban van, csak forduljon bizalommal hozzám, majd én... Isten vele!...

És hozzá még gazdag is. Azt felelem, hogy ha másutt nem tudnék pénzt kapni, majd igénybe veszem szivességét.

Közben más barátok is jönnek, derék, hű lelkek és csaknem megfojtanak öleléseikkel. Végre Swiatecki is rászánja magát - látom megindultságát, melyet palástolni igyekszik - és nyersen mondja:

- Ámbár látom, hogy elzsidósodol, mégis szerencsét kívánok.

- És én, ámbár látom, hogy elbutulsz, mégis köszönöm! - mondom, aztán szivélyesen megöleljük egymást.

Poterkiervicz Wach csak ugy apropos jegyzi meg, hogy kiszáradt a gégéje. Egyetlen fillérem sincsen, de Swiateckinek van két rubelje, a többinek is van egy kevés pénze. Gyüjtés rendeztetik és puncs jön. Egészségemre isznak, ujra a mennyezet felé röpitenek és mikor megtudják, hogy a Suslowski-ügy ismét rendbejött, Kazia egészségére is isznak. Ekkor Swiatecki felém jön és igy szól.

- Azt hiszed oktondi, hogy nem olvasták a sürgönyt, mielőtt a kisasszony a levelet megirta?

Mintha doronggal fejbeütöttek volna! Mig a látóhatár az egyik oldalon napvilágos lesz, a másikon csunya felhők tornyosulnak. A szülőktől minden kitelik, de hogy Kazia is ilyen számitó teremtés lenne!...

De azért nagyon valószinü, hogy az ivócsarnokban a sürgönyt olvasták és ezért azonnal hivattak.

Az első pillanatban Suslowskiékhoz akarok rohanni és a tényállást földeriteni.

De nem hagyhatom el a társaságot. Különben Ostrzynski is megérkezik, elegánsan, hüvösen, öntudatosan és keztyüsen, mint rendesen. Szelleme ugy sziporkázik, akár egy tűzcsóva: ravasz, körmönfont ficzkó!

Már a küszöbön int sétapálczikájával és leereszkedő nyájassággal mondja:

- Gratulálok, én is gratulálok mester!

Az »én«-t olyan nyomatékkal mondja, mintha az ő szerencsekivánata százszor többet érne, mint valamennyié együttvéve.

Talán ugy is van.

- Miket tálaltál itten? - kérdezem. - A mint itten látsz, csak a »Sárkány«-ból tudtam meg mindent.

- Mi közöm hozzá?

- De a kép kiállitásáról sem szóltam semmit.

- No de most nyilatkozol! - mondja a szerkesztő nyugodtan.

- De anyja nincsen és igy az beteg sem lehet! - kiáltja Michalak Voitek.

- Azzal sem törődöm! - mondja Ostrzynski és méltóságteljesen huzza le második keztyüjét.

- No de legalább a távirat igaz?

- A lehető legigazabb.

Ez a kijelentés megnyugtat.

Hálából puncscsal kinálom.

Ajkaihoz emeli a poharat, iszik egy kortyot, aztán igy szól:

- Először is a te egészségedre - és aztán, tudod kire emelem poharamat azután?... Kétszeresen gratulálok!

- Honnan tudod?

A vállait vonogatja:

- Hiszen Suslowski korán reggel nálam volt a szerkesztőségben.

Swiatecki valamit aljasságról dörmög.

De én nem birom tovább, kalapom után nyulok.

Ostrzynski velem jön, utközben elválunk és néhány pillanattal később másodszor csengetek Suslowskiéknál.

Ujra Kazia nyit ajtót, szülei nincsenek itthon.

- Kazia! - mondom szigoruan, - te tudtál a sürgönyről?

- Igen, mondja ő nyugodtan.

- De Kazia!!

- Miért e megbotránkozás kedvesem? Hiszen a szülőktől az ilyet nem lehet rossz néven venni! Valami elfogadható okot kellett számukra találni, hogy ujra beleegyezésüket adják!

- De te Kazia! Te!?

- Én pedig felhasználtam az első kinálkozó alkalmat; ezt csak nem veheted rossz néven?

Világosodik szemeim előtt és ugy tetszik, hogy Kaziának igaza van. Miért is rohantam ide, akár egy őrült?

Közben Kazia mellém jön és fejecskéjét vállamra támasztja. Félig átkarolom derekát, ő hozzám simul, szemeit lehunyva, rózsás szájacskáját felém nyujtja és susogva szól:

- Nem Wladekem, ne most - kérlek csak az esküvő után!

Természetesen engedek kérésének és... odaszoritom ajkaimat ajkaihoz, s ebben a helyzetben maradunk, mig csak lélekzetvétel nélkül kibirjuk.

Kazia tekintete szinte megtörik, azután kezecskéjével eltakarva szemeit és igy szól:

- Hiszen kértelek, hogy ne most...

A szemrehányás és a kezecske mögül felém villanó tekintet, annyira meghatnak, hogy másodszor is megcsókolom. Ha valakit szeretünk, sokkal szivesebben csókolgatjuk, minthogy elverjük. És én Kaziát szeretem, mértéktelenül és gondolkodás nélkül, jobban mint az életet, mindhalálig és még azontul is! Ő, vagy senki - és ezzel punktum!

Kazia elfojtott hangon fejezte ki félelmét, hogy most kevésbbé fogom becsülni! Szeretett lény! Milyen ostobaságokat fecseg! Megnyugtatom a mennyire tudom és okosabban kezdünk beszélgetni.

Elhatározzuk, hogy nem mondok ellen, ha a szülők azt állitanák, hogy csak később értesültek a sürgönyről. Aztán elbucsuzom Kaziától és megigérem, hogy estére visszajövök.

Még a művészegylet irodájába kell sietnem, mert innen legkönnyebben szerzem meg a szükséges összeköttetést a »Salon« titkári hivatalával.

III.

Azt sürgönyöztem, hogy a Hirsch báró által ajánlott összeget elfogadom, de kikötöm, hogy a képet legközelebb Varsóban kiállithassam stb. A sürgönyzéshez és egyebekhez szükséges pénzt a művészegylet irodájában kérem kölcsön. Tétovázás nélkül ideadják. Pompásan megy minden.

A »Sárkány« és az »Egyenlitő« életrajzomat hozzák, mindegyik egészen mást és egyik sem tartalmaz egyetlen igaz szót sem; de - hogy is mondja Ostrzynski: »mi közöm hozzá?« A képes lapok is ajánlatokkal halmoztak el, arczképemet akarták hozni és képem másolatát. Hát azt sem bánom.

A fődolog, hogy annyi lesz a pénz, akár a szemét.

IV.

Egy héttel később megkapom Hirsch bárótól a foglalót.

Az egész összeg csak akkor lesz kiegyenlitve, ha a vevő a vászon birtokába jut. De a kereskedelmi bank ötezer frankot fénylő Louisd'orokban letesz nékem az asztalra. Mióta élek, nem láttam ennyi pénzt egy rakáson. Megrakva térek haza, akár egy öszvér.

A műteremben nagy társaság van. Aranyaimat a padlóra dobom és mert eddig még sohasem hemperegtem aranyban, lefekszem és hempergek. Utánam Swiatecki is megteszi. A házigazda épen akkor érkezik és azt hiszi, hogy megbolondultunk... Pokoli mulatság!

V.

Egy napon azt mondja Ostrzynski, örül, hogy Kazia akkor kikosarazta, mert olyan kilátásai vannak, melyekről nékem még csak halvány fogalmam sem lehet.

Nagyon örülök ennek, vagyis - mi közöm hozzá? Annyi bizonyos, hogy Ostrzynski mindig fog magán segiteni tudni!

Mikor Kazia kezére pályázott, a szülők, különösen az apa, az ő pártján volt. Sőt annyira befolyásolta az öreget, hogy vele szemben ez a római felhagyott a pózolással. Ellenben Kazia az első pillanattól fogva nem szenvedhette. Ösztönszerü ellenszenv volt ez, mert meggyőződtem arról, hogy nem azért találta ellenszenvesnek, a miért mi, kik közelebbről ismerjük, kiállhatatlannak találjuk.

Különös ember, vagyis helyesebben különös iró.

Nemcsak nálunk, de az irodalom és művészet minden nagyobb góczpontján találunk embereket, a kikről nem tudjuk, vajjon minek is köszönhetik tekintélyüket?

Ehhez a csoporthoz tartozott Sárkány-beli barátunk is. Ki hinné, hogy Ostrzynski tekintélye abból áll, hogy tehetségeket, főleg irodalmi tehetségeket kisebbit, lenéz, sőt el nem ismer és ezek lealacsonyitásával szerzi meg a tekintélyt és kenyeret?

Csak el kell menni az irodalmi társaságok gyülésére, hogy lássuk, minő elnéző gunynyal kezeli az irótársakat, kik az alkotás terén tizszerte többre képesek mint ő, hogyan szoritja logikájával őket falnak, hogyan szoritja sarokba őket az eszével, hogyan veri irodalmi tekintélyét a fejükhöz.

Ha Swiatecki erre gondol, mindig egy ágydeszkát kiván magának, hogy Ostrzynski fejét beverje vele, de én nem csodálkozom tekintélyén. Az igaz tehetségü emberek leggyakrabban ügyetlenek, félénkek és a szellemi egyensuly hiányzik náluk, a mint azonban az igaz tehetség magára marad, szárnyai megnőnek; Ostrzynski pedig ilyenkor aludni térhet, mert saját magának nem képes semmit sem mondani.

A jövő rendet csinál majd ezen emberek között, megalkotja közöttük a rangfokozatot és mindeniket az őt megillető helyére állitja. Ostrzynskinak van annyi belátása, hogy ezt elismerje, de önmaga előtt ezzel is gunyt üz. Beéri azzal, hogy pillanatilag értéke van, s hogy reája többet adnak, mint sok másra, kiket meg sem tud közeliteni.

Mi festők nem állunk annyira utjában, de néha irodalmi tehetségek mellett is megüti a reklám dobját, persze csak akkor, ha a »Sárkány« érdeke kivánja, vagy az »Egyenlitő«-vel való versengés. Különben jó társ és egészen kellemes ember; sőt azt állithatom, hogy szivelem, de... Ördög vigye Ostrzynskit! Mit is trécselek róla annyit!...

VI.

Annyira viszik velem a dolgot, hogy egy szép napon becsapom magam mögött az ajtót.

Milyen komédia! Mióta bőségében vagyok pénznek és dicsőségnek, Suslowski csaknem megvetéssel bánik velem. Ő is, felesége is, valamennyi himnemü és nőnemü rokonaik jéghidegen állnak velem szemben.

Mindjárt az első estén kijelentette Suslowski, hogy nagyon tévedek, ha azt hiszem, hogy uj helyzetem bármit is változtatott a dolgokon, s ha azt gondolom - a mi mellett különben magatartásom tesz tanubizonyságot, - hogy a családnak szivességet teszek, akkor is csalódom, mert ha ő és felesége, leányuk képzelt boldogságának kedvéért sok mindent feláldoznak, de arra, hogy emberi méltóságukat feláldozzák, sohasem fognak vállalkozni. Az anya pedig hozzátette, hiszen gyermeke tudja, hol talál menedéket, ha bajban lesz. A jó Kazia védelmemre kél, néha kissé ingerülten, de az öregek minden szavamat lesik.

Ha csak szólni kezdek, Suslowski már ajkaiba harap, feleségére néz és integet, mintha azt akarná mondani: »Oh, hiszen tudtam, hogy ez fog következni!« Igy üldöznek reggeltől napestig.

És mindez csak tettetés, arra szolgál, hogy benne tartsanak a hálóban. Mert tulajdonképen a tizenötezer frankomra fenik fogaikat, s épen annyira ragaszkodnak ehhez a frigyhez, akárcsak jó magam, ha mindjárt más okokból is.

De ennek véget kell vetni.

Már oda vitték a dolgot, hogy néha azt hiszem, gazságot követtem el, mikor elfogadtam az aranyérmet és a tizenötezer frankot.

VII.

Megérkezik a nyilvános eljegyzés napja is.

Gyönyörü gyürüt veszek, mely XV. Lajos idejebeli stylusban készült, a Suslowski-házban senkinek sem tetszik, még Kaziának sem, mert igaz művészetről ezeknek az embereknek halvány fogalmuk sincsen.

Még sok dolgom lesz Kaziával, mig leszoktatom a nyárspolgáriasságról és művészi érzéseket csepegtetett beléje; de mert szeret, a legjobbat remélem.

Az eljegyzésre, Swiateckin kivül senkit sem hivtam meg. Azt követeltem tőle, hogy előzőleg látogasson el Suslowskiékhoz, de azt felelte, ha erkölcsileg és anyagilag csődöt mondott is, annyira még nem sülyedt, hogy látogatásokat tegyen. Kellemetlen história!

Elő kell készitenem Suslowskiékat, hogy barátom a legeredetibb különcz, de egyébként zseniális festő és a legbecsületesebb ficzkó.

Mikor Suslowski megtudta, hogy barátom »nagy« »közép« és kishullákat fest, összeránczolta szemöldökeit és kijelentette, hogy mindeddig csak becsületes emberekkel volt dolga, egész hivatalnoki pályafutása kifogástalan volt és bizton reméli, hogy Swiatecki ur a szeretetreméltó polgárházban divó szokásokat tiszteletben is fogja tartani.

Meg kell vallanom, hogy e tekintetben holmi kételyek bántanak és reggel óta Swiateckivel hadilábon állok. Makacsul ragaszkodik azon szándékához, hogy hosszuszáru csizmában megy eljegyzésemre.

Rábeszélem, kérem, könyörgök.

Végül enged és azt mondja, nem látja be, miért ne lehetne egyszer ő is bolond, a bolondok között. Sajnos, lábbelije, a középafrikai kutatók lábbelijére emlékeztet, mert feketeségét hamarosan elveszitette, hogy a czipész hitelbe házhoz szállitotta.

De hát ezen nem lehet segiteni!

Még nagyobb baj, hogy Swiatecki feje ugy néz ki, mint egy őserdőkkel boritott hegyorom, melyet a vihar alaposan összekuszált. De ezen sem lehet segiteni, mert olyan vakaró, melylyel ezt az üstököt rendbe lehetne hozni, nem létezik. De arra kényszeritem az öreget, hogy a mindennapos zubbony helyett kabátot vegyen magára. Megteszi, de ezzel az általa festett hullák egyikéhez lesz hasonlóvá és siri hangulat vesz erőt rajta. Az utczán mindenki bütykös botját és kopott kalapját nézi, de ezt már megszoktam...

Csengetünk, belépünk.

Már az előszobában hallom Jaczkowicz atyafi hangját, melylyel a tulnépesedés kérdését tárgyalja. Jaczkowicz atyafi ugyanis sohasem beszél másról, egész bölcsessége ebből áll. Kazia az ő csalánszövetből készült ruhájában egy felhőcskéhez hasonlit - egyenesen elragadtató! Suslowski frakkban van, a rokonok frakkban, az öreg nénikék selyemruhákban.

Swiatecki megjelenése feltünést kelt. Holmi nyugtalansággal vizsgálnak bennünket... Swiatecki mogorván néz és Suslowski papának kijelenti, hogy nem alkalmatlankodnék, »ha Wladek nem nősülne, vagy ehhez hasonló dolgot nem követne el.«

Ez az »ehhez hasonló« vésztjósló hatást ér el. Suslowski tekintélyteljesen kiegyenesedik és kérdezi, hogy mit ért Swiatecki ur, az »ehhez hasonló« alatt... Swiatecki ur azt feleli, hogy az egészen mindegy, de ő képes lenne magát Wladekért még be is subiczkoltatni, feltéve, hogy ezt Suslowski ur szivesen venné... Jövendőbeli apósom feleségére, Kaziára, azután reám néz, olyan tekintettel, mely elhülést és elkeseredést fejez ki.

Szerencsére véget vetek a kellemetlen helyzetnek, a mennyiben, nálam szokatlan lélekjelenléttel arra kérem apósomat, hogy mutasson be a család azon tagjainak, kiket személyesen eddig még nem ismerek.

Bemutatnak bennünket és mindannyian leülünk.

Kazia mellém ül és kezecskéjét kezembe teszi. A szoba tele van emberekkel, de valamennyi feszes és hallgatag. A levegő fülledt és ólomnehéz.

Jaczkowicz atyafi ismét rátér a tulnépesedésre. Swiatecki az asztal alá mereszti szemeit. A csendben az atyafi hangja mind hallhatóbb lesz, s mert a jó embernek egy előfoga hiányzik, mikor s-t kell mondania, mindannyiszor fütyül.

- És ebből, - mondja az atyafi - a legnagyobb veszedelem fenyegeti Európát.

- Kivándorlás... - mondja a mellette ülők egyike.

- A statisztika bizonyitja, hogy a kivándorlás nem ellensulyozza a tulnépesedést.

Swiatecki egyszerre csak fölemeli a fejét és csukaszemeit a beszélőre mereszti.

- Hát akkor nálunk a kinai szokásokat kellene meghonositani! - mondja kedvetlen, boszus hangon.

- Bocsánatot! Mit ért ön kinai szokások alatt?

- Kinában ugyanis a szülők megfojthatják hülye gyermekeiket. Nálunk meg kellene a gyermekeknek adni azt a jogot, hogy hülye szüleiket fojtsák meg.

Megtörtént! A villám lecsapott; a diván nyöszörög a nénikék alatt; magam is azt hittem, hogy azonnal végem lesz. Suslowski behunyja szemeit és egy időre megnémul.

Általános hallgatás.

Azután jövendőbeli apósom dühtől reszkető hangon mondja:

- Uram, remélem, hogy ön mint keresztény...

- Miért lennék éppen keresztény? - kérdezi Swiatecki, vésztjóslóan rázva az üstökét.

Második villámcsapás! A diván a nénikék alatt lázasan reszket és elsülyed. Én is érzem, hogy alattam is megnyilik a föld.

Minden elveszett, minden reménységnek vége!

Egyszerre csak Kazia kaczagása lesz hallhatóvá, mintha egy ezüstcsengetyücskét ráznának, utána - bár nem tudja miért, - Jaczkowicz atyafi is nevetni kezd és példáját követve, én is nevetek, bár magam sem tudnám okát adni, hogy miért.

- Papuska, hiszen Wladek előre megmondotta, hogy Swiatecki ur különcz! Swiatecki ur tréfálkozik, mert én tudom, hogy anyja van s ő egyike a legjobb gyermekeknek.

Valóságos kópé ez a Kazia! Nemcsak kitalálja, hanem eltalálja a dolgokat; mert Swiateckinek tényleg van anyja és ő valóban igen jó fia az anyjának.

Kazia nevetése és magyarázata eltereli a figyelmet Swiatecki mondásairól, még jobban eltereli a borokat és süteményeket hozó inas.

Ugyanazon ur ez, ki a minap bezsebelte utolsó három rubelemet, most frakkba bujtatták és méltóságteljesen mozog, akár csak egy urasági inas. Szemeit a kezében levő tálczára mereszti, a poharak csörömpölnek, az ál-inas pedig olyan óvatosan mozog, mintha egy szinültig telt pohár vizet hozna.

Attól félek, hogy a tálczát mindenestül földhöz vágja; szerencsére ezen félelmem alaptalannak bizonyult.

Rövid idő alatt megtöltötte az összes borospoharakat.

Kezdődik az eljegyzési szertartás.

Egy apró unokatestvér porczellántányért tart magasra, a tányéron két karikagyürü. A leányka szemei a kiváncsiságtól elhagyni készülnek üregeiket, az egész czeremonia annyira tetszik a kicsikének, hogy örömében tányérostul, gyürüstül ugrándozik. Suslowski fölkel, mindnyájan követik példáját, egy ideig mást sem hallani, csak a székek visszatolását.

Azután mély csend. Hallom, a mint az egyik vén asszony odasugja a másiknak, hogy »tisztességesebb« gyürüt várt tőlem. Daczára ezen megjegyzésnek, a hangulat olyan ünnepies, hogy még a legyek is lepotyognak a falról...

Suslowski szónokolni kezd: »Gyermekeim! Vegyétek áldásomat.« Kazia letérdel, én melléje.

Vajjon milyen pofát vág ehhez Swiatecki! Jóságos ég, milyen pofát?

De nem merek feléje nézni. Kazia ruhácskáját nézem, mely az elfakult piros szőnyegen szép foltot képez. A szülők fejeinkre teszik összes kezeiket, azután jövendőbeli apósom igy szól:

- Leányom! A szülei házban legjobb példáját láttad annak, hogy milyen feleség legyen a jó asszony; ezért feleslegesnek találom téged figyelmeztetni majdani kötelességeidre, melyekről férjed - remélem - föl fog világositani... De önhöz fordulok kedves Wladislaw ur!... Egy kis szónoklat következik most, mely alatt százig olvasok és ujra egyen kezdem... Suslowski a polgár, Suslowski a hivatalnok, Suslowski az apa, Suslowski a római, alkalmat talál ezuttal, hogy magát teljes lelki nagyságában bemutassa... Ezek a szavak: Gyermek... szülők... kötelességek... jövő... áldás... tövisek... lelki tisztaság... csak ugy zugnak a fülemben, akár egy sereg darázs rajzana körül, megtámadják fejemet, beleszurnak a nyakamba, arczomba, üstökömbe...

Kétségtelenül nagyon összehuztam a nyakravalót, mert rosszul leszek. Hallom Suslowski asszony zokogását, mely mélyen meghat, mert jövendőbeli anyósom, derék, becsületes asszony; hallom a ficzkándozó unokanővér által mozgatott tányéron a gyürük csörömpölését. Jézus, Mária! Most vághat csak Swiatecki furcsa pofát!

Végre fölemelkedhetünk. A kuzin orrom alá tolja a tányért a gyürükkel. Gyürüt váltok Kaziával.

Püh!... Tehát eljegyeztem magamat! Azt hiszem, hogy ezzel véget ért kinszenvedésem. Korántsem: Suslowski felszólit bennünket, hogy kérjük a nagynének áldását.

Megteszszük. Öt kezet csókolok meg, mindenik olyan, akár egy gólyaláb... Az összes nagynének remélik, hogy bizalmukban nem fognak csalódni.

Ördögbe, vajjon miből áll irányomban való bizalmuk? Jaczkowicz atyafi megölel. Kétségtelenül nagyon összehuztam nyakravalómat.

De a legrosszabbon tul vagyunk. Alkonyodik... Betálalják a teát.

Kazia mellett ülve ugy teszek, mintha Swiateckit nem látnám. A ficzkó ujra megijeszt, midőn arra a kérdésre, vajjon parancsol-e arakot a teához, azt feleli, hogy ő az arakot csak üvegszámra iszsza... De már nem hisznek néki, minden mondásán kaczagnak és egészben véve az est elég jól sikerül.

Midőn az utczára érünk, teli tüdővel szivjuk a levegőt. Kétséget sem szenved már, nagyon összehuztam a nyakravalómat. Én és Swiatecki, szótlanul megyünk egymás mellett. A hallgatás terhemre kezd lenni és végre türhetetlenné lesz. Érzem, ugy illenék, hogy mondjak valamit Swiateckinek, teszem boldogságomról, s hogy milyen nagyszerüen sikerült minden, mennyire szeretem Kaziát!...

Nekikészülődöm, de nem megy! Végre, mikor már csaknem a műteremhez érünk, azt mondom:

- Csak valld be barátom: szép az élet!

Swiatecki megáll, hosszasan néz, azután csak ennyit mond:

- Majom!

Ez estén egyetlen szót sem szóltunk egymáshoz.

VIII.

Egy héttel az eljegyzési hét után a »Zsidók« a kiállitásba érkeznek. A festményt külön teremben, külön beléptidij mellett állitják ki. A tiszta jövedelem fele az enyém... Azt mondják, hogy reggeltől estig kiszoritják egymást az emberek.

Csak egyszer voltam ott; de mert többet néztek engem, mint festményemet, többet nem megyek oda; minek mérgelődjem, mikor nem muszáj?

Hiszen ha a kép olyan mű lenne, minőnek soha mása nem akadt, a közönség akkor is csak ugyanolyan kiváncsisággal nézné, mint a hogyan teszem »Krao«-t, vagy eleven galambokat evő hottentottát bámul. Jelen pillanatban ilyen hottentotta vagyok... Örülnék ennek, ha Swiateckinek igaza lenne, s tényleg majom volnék. De mert művész vagyok, boszant, hogy a divatba jött embert bámulják a művészet rovására...

IX.

Három héttel ezelőtt alig tudott valaki létezésemről, most azonban tuczatszámra érkeznek a levelek, többnyire szerelmi vallomások. Öt közül négy bizonyosan igy kezdődik: »Ön talán megvetéssel fordul el az olyan nőtől, aki stb. stb.«... Azonban bizonyos, hogy nem fordulok el megvetéssel egyetlen nőtől sem, feltéve, hogy nyugton hagy.

Őszintén szólva, ha Kazia nem léteznék, egyik másik levélirónő iránt közelebbről érdeklődném.

A mi különösen felbőszit, azon körülmény, hogy az ilyen »ismeretlen« teljes biztonsággal számit arra, hogy a férfi, ki még sohasem látta őt, az első hivó szóra sietni fog hozzája. Előbb le a fátyollal szép ismeretlen, s csak ha láttalak, akkor fogok nyilatkozni... Azaz, hogy nem fogok nyilatkozni, mert Kazia!...

Kaptam névtelen levelet valami fehérhaju barátnőmtől is, melyben mesternek szólit és Kaziát libácskának mondja.

> »Mester, hát önhöz illő feleség ez?« (ezt kérdezi fehérhaju barátnőm). »Méltó ez a választás ahhoz, kire az egész nemzet szeme várakozásteljesen csügg? Talán cselszövénynek esett áldozatul...stb.«

Csodálatos ötlet és még csodálatosabb kivánság, hogy ne szivem szerint válaszszak, hanem a közvélemény kedve szerint.

Szegény Kazia, már utjokban van!

Kétségtelen, hogy lehet nagyobb gaztettet is elkövetni, mint a minő névtelen levelek irása, de nagyobb - hogy is fejezzem ki magamat, - de hiszen mindegy, ne beszéljünk erről!

Esküvőnk napja még nincsen megállapitva, de közeledik!

Arra kérem Kaziát, öltözködjék szépen és jőjjön velem a kiállitásba, hadd lássanak bennünket együtt.

Swiatecki hullái is megérkeztek Párisból.

»Utolsó találkozás« czime a festménynek és fiatal leányt és fiatal legényt ábrázol... a boncz-asztalon. A festmény ötletét az ember az első pillantásra megérti. Látni, hogy e ketten az életben szerették egymást, a nyomor elválasztotta és a halál egyesitette őket.

Az orvostanhallgatók, kik a hullák fölé hajolnak, kissé kemény kifejezésüek, a bonczterem tárlatai egyik másik helyen el vannak hibázva, ellenben a »nagyhullák« remekül sikerültek. A »Salon«-ban a képet még csak meg sem dicsérték, talán mert olyan kinos benyomást gyakorol a szemlélőre, de a kritika nagyon szépen nyilatkozott róla.

Festőkarunkban kétségtelenül igen sok tehetség van. Igy p. o. Swiatecki »nagy hullái« mellett Cepkowski Franek »Horecki halála« czimü festményét állitotta ki. Óriási erő és hatalmas egyénisités!

Swiatecki persze azt mondja Franekról, hogy hülye, elsősorban azért, mert elválasztva viseli a haját és rövidre nyiratja a szakállát, azután mert az utolsó divat szerint öltözködik, végül pedig mert borzasztóan jónevelésü s illedelmes ember és gyakran emlegeti előkelő rokonságát.

De hát Swiatecki téved...

Tehetség... bizony ez olyan madár, mely oda rakja fészkét, hová néki tetszik: néha vad bozótba, néha jól ápolt kertbe.

Párisban és Münchenben láttam festőket, kik olyan külsővel birtak, akár a parasztok, s olyanokat, kik a piperkőczök és borbélylegények külsejével birtak - az ember egyetlen garast sem adna értük. És a ficzkók, egyik mint a másik, olyan lelkesedéssel, szépérzékkel, szinérzéssel birtak és azzal a képességgel, hogy a mit egyszer megláttak, hüen tudták a vászonra csapni, hogy az embert bámulatba ejtették. Ostrzynski, a ki mindenre talál helyes kifejezést, azt mondaná a »Sárkány«-ban: »Spiritus flat ubi vult.«

Swiatecki nézete szerint a »történelmi festészet nem egyéb, förtelmes tudatlanság«-nál. Nem festek történelmi képeket és igy személyesen a kérdés nem érdekel; de ha hallom, mint hangoztatják minden oldalról az ujitás, a haladás teóriáját, nem csoda, ha alaposan megbánom.

A mi kedves lengyel festőink abban a hibában szenvednek, hogy egybekelnek valamely művészi tannal és annak papucskormánya alatt élnek azután, mindent ezen doctrina szemével néznek, a művészetet szerinte gyurják át és igy sokkal jobb apostolok, mint a milyen festők. Aztán ismertem festőket, kik magukat is, hallgatóikat is halálra beszélték, azt magyarázva, hogy mi a művészet és milyennek kell lennie, de mikor az ecsetet kézbe vették, semmit se tudtak alkotni...

Gyakran gondoltam arra, hogy tulajdonképen a bölcsészek feladata, valamely művészet teóriáját megalkotni, s ha aztán rosszul csinálták, ugy feleljenek róla. A festő pedig fessen, a mint a szive sugja, de tudjon is festeni, mert ez a fődolog...

Nézetem szerint a legtörpébb tehetség többet ér a legóriásabb elméletnél és a legfönségesebb elmélet sem érdemes arra, hogy a művészi szabadságnak saruit megoldhassa.

X.

Kaziával és Suslowskiékkal a kiállításban voltam.

Képem előtt még mindig nagy a tolongás.

Mikor bejöttünk, az emberek suttogni kezdtek, s ez egyszer az általános figyelem sem képem, sem felém nem irányult, hanem Kazia felé. Főleg a hölgyek rajta felejtették tekintetüket. Észrevettem, hogy a kicsike nagyon örül, s nem vettem tőle rossz néven...

Kellemetlenebb volt, hogy Swiatecki képéről azt mondotta, hogy durva. Suslowski kijelentette, hogy szakasztottan ez a véleménye néki is, de én dühös voltam. Borzasztó, hogy Kazia ilyen nézeteket táplál a művészetről!

Haragomban azonnal elbucsuztam tőlük, ürügyül azt hozva fel, hogy Ostrzynskihez kell mennem; tényleg hozzája mentem, de csak azért, hogy reggelire magammal czipeljem.

XI.

Csodát láttam, ezzel punktum!

Csak most tudom, hogy minek van az embernek szeme. Corpo di Baccho! Minő szépség!

Ostrzynskivel mentem. A Wierzbova-ut sarkán egy hölgy halad el mellettünk. Megállok, mintha gyökeret vertem volna, fává, kővé meredek, kimeresztem szemeimet, elalélok, önkéntelenül Ostrzynski nyakkendőjéhez kapok és kioldom - és segitség, mert végem van!

Hogy arczvonásai tökéletesek? Ezzel semmit sem mondottam. Az arczvonások, ez semmi! Hanem egészben véve művészi alkotás! műremek a rajzban, műremek a szinezésben, műremek az átérzésben. Ha Grenze meglátná, feltámadna és azután felakasztaná magát abban a tudatban, hogy a miket festett, csak madárijesztők voltak...

Nézek, nézek és nem tudom szemeimet levenni róla... Egyedül megy... de nem! vele megy a költészet, a zene, megy a tavasz, a kéj, a szerelem. Nem tudom, vajjon szivesebben lefesteném, vagy pedig eléje térdelve lábait csókolnám, hálából azért, hogy olyan csodaszerü... Hogy mit akarnék, különben magam sem tudom!...

Elmegy mellettünk, ragyogón, mint egy nyári nap. Ostrzynski köszön neki, de ő nem látja!... Felébredek, mint egy tündérálomból és igy kiáltok:

- Kövessük őt!

- Megbolondultál? - kérdezi Ostrzynski. - Meg kell kötni a nyakravalómat. Hagyj nékem békét, hiszen ismerősöm e hölgy.

- Ismerősöd? Akkor mutassál be néki.

- Van eszembe! Törődjél a menyasszonyoddal!

Elátkozom Ostrzynskit és utódait kilenczed iziglen és egyedül akarom az ismeretlent követni.

Szerencsétlenségemre az egy bérkocsiba ül.

Látom a távolban florenci kalapját és vörös napernyőjét.

- Tényleg ismered? - kérdezem Ostrzynskitől.

- Az egész világot ismerem.

- Kicsoda?

- Kolczanowska Helén urnő, született Turus, alias özvegy kisasszony.

- Hogy értsem ezt az özvegy kisasszonyt?

- Férje a lakodalmi vacsorán halt meg. Majd ha magadhoz tértél, el fogom mondani élettörténetét. Tehát volt egy gazdag, gyermektelen ur, Kolczanowski, de Kolczanowa, egy schlachziz az Ukrainaból. Borzasztóan előkelő rokonsága volt, mely azt remélte, hogy vagyonát örökli és borzasztóan rövid nyaka, mely ezen örökösöket a legjobb kilátásokra jogositotta föl. Ezeket az örökösöket ismertem. Tényleg nagyon tiszteletreméltó emberek voltak, de mint ez a világban már lenni szokott - közöttük a legtiszteletreméltóbbak és legönzetlenebbek sem tudtak meglenni a nélkül, hogy Kolczanowski nyakát ne nézték volna. Az öreg végre már megunta ezt a kacsintgatást, családjával daczolva megkérte egyik szomszédja leányának kezét, közjegyzői szerződésben néki adta egész vagyonát. Jött azután az esküvő, majd a lakodalom, s mire a lakodalom végére ért, véget ért az ő élete is, mert abban a pillanatban a guta megütötte... Ilyen módon lett Heléna asszonyból, özvegy kisasszony - érted most már?

- Régen történt ez?

- Három évvel ezelőtt. Akkor huszonkét éves volt... Azóta huszszor is férjhez mehetett volna, de nem akar... Azt hitték, hogy valami herczegre vár. De kitünt, hogy ez sem áll, mert csak nemrégiben kosarazott ki egy herczeget. Különben egész bizonyosan tudom, hogy a hölgy cseppet sem rátartós, a mit azzal is bizonyit, hogy mind a mai napig szoros barátságban van a mi hires rokonszenves, tehetséges stb. stb. Adami Évánkkal, kivel együtt járt iskolába.

E szavaknál örömömben csaknem bukfenczet vetettem.

Ha ez igy van, ugy semmi szükségem Ostrzynskire. Kedves, jó Évikém majd csak megismertet Kolczanowska asszonynyal.

- Tényleg meg akarsz véle ismerkedni? - kérdezi Ostrzynski.

Aztán önmaga felelt a kérdésre ilyeténképen:

- Végre is, ha valakivel meg akarunk ismerkedni, hát ezt megakadályozni senkinek sem lehet, de hát mivel Kaziánál kiturtál, nem szeretném, ha azzal vádolnának, hogy közreműködtem... Különben ki tudja, vajjon... Isten veled!

XII.

Ugyanazon napon Suslowskiéknál kellett volna ebédelnem, de levélileg kimentettem magamat...

Ugyan még sohasem szenvedtem fogfájásban, de mindenesetre szenvedhettem volna.

Heléna egész napon át szemeim előtt lebegett; de miféle festő is lenne az, a ki nem álmodoznék állandóan az ilyen pofácskáról!? Lelkemben legalább tizszer lefestettem már. Azután ötletem támadt egy uj festményhez, melyben az olyan arczocska, mint a milyen Helénáé, különös benyomást tudna kelteni. Csak néhányszor viszont kellett látnom, mielőtt munkámat megkezdem.

Ádámi Évához rohantam, de nem találtam otthon.

Este Kaziától kaptam kártyát, melyben holnapra a szász-kert ivócsarnokába és azután kávéra meghi. Valóságos megpróbáltatás ez az ivócsarnok és ez a kávé!

Nem mehetek el, mert ha reggel nem keresem fel és találom meg Évát, egész nap hiába hajhászom...

Ádámi Éva (ez csak a szinpadi neve, tényleg Jedlinska Anninak hivják), kiváltságos lény.

Már régen jóbarátok voltunk és tegeztük egymást.

Már kilencz éve volt szinésznő és tiszta maradt a szó legszigorubb értelmében. Vannak a szinháznál női lények, kik fizikailag ártatlanok; de ha titkos gondolataik nyilvánosságra jutnának, még a leggonoszabb pávián is füle tövéig elpirulna. A szinház elrontja a lelkeket, különösen a női lelkeket. Bizony nehéz megkivánni, hogy egy nő, ki minden este szerelmet, hüséget, nemes érzést és más ilyfajta dolgokat szinlel, végül azt ne gondolja, hogy mindezt csak a szinpadi hatás kedvéért találták ki, az élethez pedig semmi köze.

A művészet és valóság közötti óriási különbség pedig megerősiti a szinésznőt ezen véleményében; a versengés és az elismerésért való küzködés, szivének minden nemesebb gerjedelmét már csirájában elfojtják.

A folytonos együttlét az olyan romlott emberekkel, mint minők a szinészek, felkelti az érzékiséget. Még a legfehérebb angóramacska is megfeketednék ilyen körülmények között. Győzelemre itten csak az olyan óriási tehetség juthat, melyet a művészet tüze megtisztit, vagy pedig egy végtelen szépérzékkel megáldott természet, melyen a rossz ép oly kevéssé tud áthatolni, mint a viz a hattyu szárnytollain.

Az ilyen »empermeable« természetek közé tartozott Ádámi Éva.

Egész estéken át, tea és pipafüst mellett beszéltünk mindarról, a mi a művészethez tartozik, a legmagasabb polczon állóktól, a költőktől, a legutolsó fokon állókig, a szinészekig.

A művész olyan lény, melynél a képzelőtehetség sokkal jobban kifejlődött, mint a többi halandóknál, olyan lény, mely minden iránt érzékenyebb, mint más ember, érzékibb, szenvedélyesebb, oly lény, mely a boldogság és életöröm körleteiben mindent ismer és mindenfelé nagyobb erővel igyekszik. Háromszorosan erős jellemének és akaratának kell lenni, hogy a kisértéseknek ellen tudjon állni.

De a mint nincsen semmiféle törvény arra, hogy a szebb virágnak nagyobb ellentállóképességgel kell birni a vihar ellenében, ép ugy semmi sem igazolja azt, miért legyen a müvésznek több jelleme, mint más közönséges halandónak. Sőt érthető, ha gyakran kevesebb jellemmel bir, mert életereje megtörik abban az állandó harczban, melyet művészet és mindennapi élet folytatnak egymással. Olyan, akár egy beteg madár, melyet állandó láz gyötör, majd a felhőkben tűnik el, majd pedig szárnytörötten a porban fetreng. A művészet megutáltatja véle a port, de a mindennapi élet megcsorbitja szárnyait. És innen van, hogy gyakran kétéletü a művész, más a művészete és más a mindennapi élete.

A világnak, mely a művészektől többet kiván, mint más halandóktól, talán igaza van, de Krisztusnak is igaza lesz, mikor megengedi nékik, hogy üdvözüljenek...

Ostrzynski ugyan azt állitja, hogy a szinészeknek oly feladat jutott a művészetben, mint a puzónnak, kürtnek, dobnak és hasonló hangszernek a zenében, de ez nem igaz. És ennek legjobb bizonyitéka Ádámi Éva, ki tetőtől talpig művésznő, tehetségénél és azon művészi érzékénél fogva, mely akár az anya gyermekét, őt mindeddig minden rossztól megóvta.

Nagy barátságunk daczára, már régen nem láttam Évát. Mikor most meglátott, nagyon örült, de olyan különösen nézett, hogy nem tudtam megérteni, mit gondol?

- Hogy vagy Wladek, - mondotta. - Látlak valahára!

Örültem, hogy otthon találtam.

Török otthonka volt rajta - vörös pálmák, cremeszinü alapon, széles »oredor«-szegélylyel és metszett ujjakkal.

Néhány bók után igy szóltam:

- Aranyos Évám, te ismered Kolczanowska asszonyt, az ukrainai gyönyörü teremtést?

- Iskolatársam volt.

- Ismertess meg véle.

Éva fejecskéjét rázta.

- Drágám, édesem, tedd meg a kedvemért!

- Nem Wladek, nem teszem.

- Látod, milyen gonosz vagy, pedig egyszer már csaknem beléd szerettem.

Micsoda érzike ez az Éva! Mikor ezt hallja, szint változtat, könyökeit az asztalra támasztja (micsoda könyökök!) halvány arcát kezére nyugtatta és azt kérdezi:

- Mikor volt ez?

Helénáról szeretnék beszélni, de mert valamikor tényleg csaknem beleszerettem Évába és most szeretném jó hangulatba hozni, elmondom.

- Emlékszel talán... egyszer szinház után ketten elmentünk a füvészeti kertbe. Oh pompás est volt! A tó mellett ültünk egy padon, te azt mondottad, hogy a fülemüle dalát akarod hallani. Kissé lehangolt voltam, mert a fejem fájt, levettem kalapomat, te a tóhoz léptél, bemártottad zsebkendődet a vizbe és aztán a borogatást fejemre tetted. Jóságoddal akkor angyalnak tartottalak és azt gondoltam magamban: Ha most megfogom ezt a kezecskét és ajkaimat reája szoritom - ugy végem van, akkor halálosan szerelmes leszek...

- Nos és? - kérdezte Éva halkan.

- Akkor hirtelen távolabb ültél, mintha megsejthetted volna gondolataimat.

Éva egy ideig gondolatokba mélyedten ül, aztán hirtelen lerázza magáról gondolatait és ideges sietséggel mondja:

- Kérlek ne beszéljünk többé erről!

- Jó... hát ne beszéljünk!... Tudod Éva, sokkal jobban szeretlek, semhogy szerelmes tudnék beléd lenni. Az egyik kizárja a másikat. Mióta ismerlek, igaz vonzalmat érzek irántad.

- De, - mondotta Éva, mintha reám sem hallgatva, saját gondolatmenetét követné, - igaz, hogy jegyben jársz?

- Igaz.

- Miért nem szóltál nékem erről?

- A dolog félbeszakittatott és csak nemrégiben ütődött ujra nyélbe. Ha azonban azt akarod mondani, hogy mint vőlegénynek nem kell Heléna asszonynyal megismerkednem, erre azt válaszolom: előbb voltam festő és csak azután lettem vőlegény. Őt pedig csak nem félted?

- Ne képzelődjél barátom! Azért nem mutatlak be néki, mert nem akarom, hogy a rossz nyelvekre kerüljön. Azt mondják az emberek, hogy néhány hét óta fél Varsó szerelmes beléd; hallatlan dolgokat regélnek sikereidről. Csak tegnap hallottam egy élczet, mely szerint a tiz parancsolatot egygyé alakitottad át a magad számára.

- És az az egy?

- Ne kiván felebarátod feleségét - hiábavalóan.

- Istenem, te látod kinszenvedésemet! De az élcz nem rossz.

- Valószinüleg találó is.

- Hallod Évike, tudni akarod a tiszta igazságot? Mindig tartózkodó voltam és ügyetlen, tehát sohasem volt szerencsém a nőknél. Az emberek tudja isten mi mindent nem képzelnek felőlem, s te nem hiszed, mennyi igazság van ezen fohászomban: istenem, te látod kinszenvedésem!

- Povero maëstro!

- Ne bántsuk az olaszt... Tehát bemutatsz Kolczanowska asszonynak?

- Nem tehetem kedves Wladek, igazán nem tehetem... Mivel most a don Juan hirében állasz, éppenséggel nem illik, hogy én a szinésznő, bevezesselek az olyan egyedül álló nő házába, melyen annyira rajta van a világ szeme.

- Akkor te miért fogadsz?

- Oh ez egészen más! Szinésznő vagyok és alkalmazhatom magamra Shakespeare szavait: »Ha tisztább vagy a hónál, szüziesebb a jégnél, a rágalmazást el nem kerülöd.«

- Na hát drágám, ez őrület! Mindenki megismerheti, mindenki elmehet hozzája, megbámulhatja, csak épen én nem. És miért? mert egy jó képet festettem és némi hirnévre tettem szert.

- A magad álláspontjából igazad van, - mondotta Éva mosolyogva. - De be kell vallanom, már tudtam, hogy jönni fogsz és azt is tudtam, hogy miért. Ostrzynski itt volt és azt állitotta, hogy feltétlenül »jobb«, ha nem mutatlak be.

- Ahá! most már kezdem érteni. És te megigérted?

- Ellenkezőleg, sőt nagyon megharagudtam... De magam is azt hiszem, hogy »jobb« lenne, ha nem ismerkednél meg Helénával. No de most beszéljünk festményedről.

- Ugyan hagyj nékem békét festményemmel, meg az egész festészettel! No de ha annyiban van a dolog, majd segitek magamon! Kijelentem, hogy a legközelebbi három nap alatt megismerkedem Kolczanowska asszonynyal, még akkor is, ha álruhában kell hozzá behatolnom.

- Végy magadra kertészruhát és hozzál néki egy csokrot Ostrzynskitől.

E pillanatban nagyszerü ötletem támad, homlokomra csapok és egyszerre vége haragomnak. Igy kiáltok:

- Szavadat adod, hogy el nem árulsz?

- Szavamat adom, - mondja Éva kiváncsian.

- Tudd meg tehát, ősz hárfás gyanánt fogok előtte megjelenni. A szükséges kosztüm és a hárfa megvannak műtermemben, az Ukrainát ugy ismerem, akár a zsebemet és néhány kisorosz dalt is tudok. Kolczanowska asszony az Ukrainából származik és igy feltétlenül maga elé fog bocsátani. Érted?

- Különös ötlet! - mondja Éva.

Sokkal inkább művésznő, semhogy tervem ne tetszenék neki. Szavát adta, hogy el nem árul, a többi ellen pedig nem lehet kifogása.

- Különös ötlet! - ismételte. - Heléna annyira szereti szükebb hazáját, hogy elérzékenyedik majd, ha hazájabeli énekest fog hallani... De mit fogsz mondani, hogyan kerültél ide a Visztula partjára?

Évát magával ragadja tüzességem s önkéntelenül érdeklődni kezd a dolgok iránt.

Leülünk és rendszeres összeesküvést tervezünk. Elhatározzuk, hogy arczomat kifestem, Éva pedig kocsival jön el értem, nehogy az utczán magamra vonjam a bámészkodók figyelmét. Heléna semmiről sem fog tudni, Éva csak később valamikor fogja néki az öreg hárfás titkát elmondani.

A terv nagyszerüen mulattat bennünket, kezdem Évike kacsóit csókolgatni, aztán nála maradok reggelire is.

Este Suslowskiéknél vagyok. Kazia egy kissé haragszik azért, hogy reggel nem jöttem el, de én angyali türelemmel türöm szeszélyeit, kárpótlásul a holnapi kalandra és Helénára gondolok.

XIII.

Délelőtt tizenegy óra.

Évának minden pillanatban jönni kell.

Daróczinget vettem föl, mely a mellen kissé nyitva van, hozzá egy foltozott, de tiszta posztó felsőruha, öv, csizma és minden, mi hozzá kell.

A szürke paróka haja egészen szememig ér, aligha fedezheti föl valaki, hogy paróka van a fejemen. Szakállam a türelem mestermüve. Reggel nyolcz óra óta azzal bajlódtam, hogy szakállam szálai közé enyvvel szürke szálakat ragasszak, olyan tiszteletreméltó külsőm lett, minővel bizonynyal nem dicsekedhetem majd öreg koromban... Felhigitott szépiával sötétbarna arczszinre tettem szert, a ránczokat pedig Swiatecki valóban müvésziesen alkalmazta. Hetven évesnek látszom.

Swiatecki azt állitja, jobb lenne, ha a helyett, hogy festek, modellnek szerződöm, ez a művészet számára pláne nyereséget jelentene.

Féltizenkettőkor Éva kocsija megérkezett.

A kocsiba levitetem utczai ruháimat, azon esetre, ha valamely okból át kellene öltözködni. Aztán fogom a hárfát, lemegyek a kocsihoz és igy szólok:

- Dicsértessék Jézus Krisztus!

Éva meg van lepve és el van ragadtatva.

- Nagyszerü! - mondja. - Remek énekes agg! - ismétli nevetve. - Csak művészembernek juthat ilyen valami az eszébe!

Olyan ez a leány ma, mint egy nyári reggel. Már körülállnak és megbámulnak bennünket, de nem sokáig, mert kocsiba ülünk és a kocsi megindul velünk. Még száz lépésnyire sem vagyunk műtermemtől, egy fordulónál Ostrzynskivel találkozunk. Bárhová menjen is az ember, ezzel mindenütt találkozik. Ostrzynski köszön, megáll és utánunk néz. Különösen engem bámul, de nem hiszem, hogy fölismert volna.

Végre megáll a kocsi a Belvedére-fasorban.

Heléna háza előtt vagyunk.

Rohanok a kapuhoz, mintha az ellenség a sarkamban lenne.

Éva utánam fut és nevetve mondja:

- Milyen kiállhatatlan ficzkó!

Egy inas kaput nyit és megbámul bennünket, felmegyünk, ott már a komorna fogad és azt mondja, hogy urnője a szomszéd szobában öltözködik.

- Jó reggelt Helén! - kiáltja Éva.

- Jó napot Évike! - kiáltja egy elragadóan üde hang. - Azonnal jövök, csak egy pillanat türelmet kérek.

- Ha tudnád Helén, hogy kit hoztam magammal!... Egy hárfást hoztam magammal, valóságos hárfásságot, ki az Ukraina pusztáit járta.

A szomszédból ujjongás hallatszott és a következő pillanatban Heléna berohan, alsó szoknyában, fűzőben, leeresztett hajjal.

- Hárfás! Vak hárfás! Itt Varsóban!

- Hohó! - kiáltja Éva, - lát, nagyon jól lát!

De már késő. Tényleg nagyon jól látok. Odavetem magamat Helén lábai elé és elragadtatással kiáltom:

- Egy kerub! Isten angyala!

A nagy lelkesedés azonban nem kelt különösebb feltünést, hiszen érthető, ha valaki hosszu vándorlás után végre egy ukrainai lelket talál.

De Helén már ismét kisiet, Éva pedig nevetve fenyeget meg napernyőjével.

Közben a nyitott ajtón át a leghamisitatlanabb ukrainai tájszólásban társalgunk egymással, s mert tegnap óta minden kérdésre gondoltam, minden kérdést megfontoltam, ugy hazudom, hogy Ostrzynski sem tudna jobban.

Heléna annyira el van ragadtatva a »földitől«, hogy meg sem tudja várni, mig felkészül, hanem a nyitott ajtóban megjelenik hófehér, meztelen karja és három rubelt nyujt felém.

Szerepemre való tekintettel el kell fogadnom. Bőséges áldásokat rebegve Heléna gyönyörü fejére.

De most valami váratlan dolog adja elő magát. A komorna bejön s jelenti urnőjének, hogy Ostrzynski tisztelegni óhajt.

- Be ne engedd! - kiáltja Éva ijedten.

Heléna persze nem fogadja, különösnek is találja, hogy ilyen időben látogat el hozzája. »Valami különösnek kellett történni!« mondja.

De a komorna már kiment és Heléna teljesen felkészülve, megjelenik. Egyuttal felhordják a reggelit is.

A két nő asztalhoz ül, nékem is odateritettek, de én az ajtó mellé huzódom. Odaadják a nékem szánt tálat, annyi benne az étel, hogy hat ukrainai hárfás agg elronthatná véle a gyomrát.

De eszem, eszem és rajta felejtem szemeimet a gyönyörű teremtésen.

Az asszonyok nem törődnek velem, beszélgetnek.

- Miért nem jöttél el tegnap? - kérdezi Heléna. - Vártalak.

- Délelőtt próbám volt, délután pedig meg akartam a Magórski képét nézni.

- Megnézted?

- Csak ugy felületesen. Nagyon sok ember ácsorgott előtte. Te már láttad?

- Korán reggel mentem el. Ez aztán művész! Az embernek szinte kedve kerekedik, hogy a zsidókkal sirjon.

Éva felém kacsint. A mennyországban érzem magamat.

- Még gyakran megnézem a képet, - folytatja Heléna. - Menjünk együtt. Talán még ma? Kár, hogy erről a Magórskiról olyan különös dolgokat beszélnek... Őszintén bevallom, megöl a kiváncsiság, szeretnék véle megismerkedni. Ismered?

- Biztositlak, hogy a személyes ismeretségben sokat veszit; képzelődő és hiu, de milyen hiu!

Nagy kedvem kerekedik, hogy kiöltsem Évára a nyelvemet, de visszatartom magamat; ez a kópé pedig reám irányitja nevető tekintetét és azt mondja:

- No öreg, miért nem eszik? Elment az étvágya?

De már ki kell reája ölteni a nyelvemet! Kell!

Mint mindennek ezen a világon, a reggelinek is vége lett és most rajtam a sor. Énekeljek. Persze hazai nótákat.

Hát énekelek.

„Azt mondják, hogy boldog vagyok
Sokszor nevettem ezen,
Hisz könyüim sürün hullnak
Csendes nyári éjeken.
Nyomoruság az életem,
Bú terheli lelkemet,
Bús órában szegény anyám
Mért is szültél engemet?”

És mindketten el vannak ragadtatva: Éva mint müvésznő, Heléna, mint az Ukraina hű gyermeke.

És én énekelek, énekelek. Előszedem egész pusztabölcsességemet, az összes hetmanok, lovagok, kozákok, keselyük, Soniák, Marussiák, puszták, sirdombok és hasonló dolgok egymás mellé sorakoznak a népköltészet jóvoltából. Magam is csodálkozom, hogy honnan szedem mindezt.

Végre elindulunk. Fáradt vagyok és mámoros.

XIV.

A műteremben az öreg Suslowski és Kazia várnak.

Meg akartak lepni. Hát ez sikerült is nékik.

Minek is mondotta Swiatecki, hogy azonnal megérkezem.

Álöltözetemben meg sem ismernének, ha el nem árulom magamat. Persze bámulnak és én magyarázok. Egy festőtársamnak tettem szivességet, mintát álltam. Nálunk, különösen Varsóban, hol olyan kevés a modell, ez már igy szokás.

Átöltözködöm, aztán a műteremben körülkalauzolom vendégeimet. Nincsen köszönet benne, piszkosnak találnak mindent, rendetlennek és Kazia azt kérdezi, antik fegyvereimre mutatva, hogy miért nem tisztittatom le róluk a rozsdát. Na, majd ha asszony jön a házhoz, másként lesz minden - mondja ő.

Végre elbucsuznak, de Kazia előbb igéretemet veszi, hogy estére eljövök.

Megigérem és lekisérem jövendőbeli családomat az utczára.

A műterembe visszatérve, Swiateckit az asztalra támaszkodva találom, a mint bizalmatlanul nézeget egy pénzcsomagot, csupa százrubeles bankót.

- Mi ez?

- Tudod, mi történt velem?

- Nem.

- Megloptam valakit, akár egy közönséges tolvaj.

- Nem értem.

- Eladtam a hulláimat.

- És ez a pénz azért van?

- Igen. Közönséges uzsorás vagyok.

Megölelem Swiateckit, szerencsekivánatokkal halmozom el, azután a dolog részletei iránt érdeklődöm.

Elmondja.

- Itt ülök elmenésed után és pipázom. Bejön egy uri ember, s azt kérdezi tőlem, hogy én vagyok-e az a Swiatecki. »Hát már miért ne lehetnék én az a Swiatecki?« kérdezem tőle. Erre ő azt mondja: »Láttam a festményét, megtetszett nékem és meg akarom venni.« Azt válaszolom: »Jó! de engedje meg, hogy kijelentsem önnek, hogy csak hülye ember vásárol ilyen gyalázatos képet.« Ő visszavág: »Nem vagyok hülye, de szenvedélyem, hogy csak olyan képeket vásárolok, melyeket hülyék festettek!« - »Ha ennyiben van a dolog, ám legyen.« Ő az árát kérdezi, de én azt mondom: »Mit tudom én, nem vagyok zsidó.« Erre ő megmondja, hogy mennyit akar érte adni. »Jó« mondom, »ha meg akarja érte adni, hát csak adja ide!« Ő leteszi a pénzt és melléje névjegyét, azután elmegy. A névjegye itt van! »Bialkowski dr. med.« Láthatod tehát, hogy közönséges uzsorás vagyok.

- Éljenek a hullák! Swiatecki, meg kell nősülnöd!

- Na, akkor inkább fölakasztom magamat! Közönséges uzsorás vagyok, semmi egyéb!

XV.

Este Suslowskiéknál vagyok.

A kis szalon fülkéjében ülök Kaziával, egy kis pamlagon.

Suslowska asszony az asztal mellett ül a világosan égő lámpás alatt és Kazia kelengyéjén dolgozik; Suslowski ur pedig ugyanazon asztal mellett méltóságteljesen olvasta a »Sárkány« mai számát.

Nem valami jól érzem magamat, szeretnék rossz kedélyhangulatomból megszabadulni és egészen közel huzódom Kaziához.

A szobában mélységes csend van, Kazia, kit át akarok karolni, susogva mondja:

- Wladek, a papa meglátja!

Ekkor »papa« szólni kezd; fennhangon olvas:

> »Az ismert festő Swiatecki »Utolsó találkozás« czimü képét ma dr. Bialkowski 1500 rubelért megvette.«

- Igen, - mondom - Swiatecki ma reggel eladta festményét.

Azzal ujra meg akarom ölelni Kaziát, ki ismét susogja.

- Papa meglátja!

Önkéntelenül is Suslowski papára irányitom tekintetemet.

Egyszerre látom, hogy arcza teljesen elváltozik; kezével elfödi szemeit, azután a »Sárkány« fölé hajol.

Vajjon mi az ördögöt talált benne?

- Mi bajod atyus? - kérdezi Suslowska mama.

Az atyus fölkel, néhány lépést felénk közeledik, megáll, szinte fölnyársal tekintetével, kezeit tördeli és fejét rázza.

- Mi baja van? - kérdezem.

Ő pathetikusan mondja:

- Ebből is látható, hogy konokság és gazság nem maradnak titokban. Olvassa uram, ha ugyan a szégyenérzet meg nem akadályozza abban, hogy végig olvassa ezen közleményt.

E szavaknál olyan mozdulatot tesz, mintha tógájába akarna burkolózni és felém nyujtja a Sárkány-t. Elveszem a lapot és tekintetem egy czikkre esik, melynek ez a czime: *„Az ukrainai hárfás.”* Kissé meghőkölök és gyorsan olvasom a következőket:

> »Néhány nappal ezelőtt különös vendég jelent meg városunk falai között, egy ukrainai agg hárfás ez, ki az itteni előkelő családokat látogatja meg, hol könyöradományokért elénekli hazai nótáit. Azt mondják, hogy ismert és kedves művésznőnk Á. É. kisasszony különösen pártfogásába vette az öreget és tényleg, ma reggel látni lehetett őket, a mint kocsin mentek valahová. Az idegen megjelenése utáni első napokban, különös hirek szállingóztak róla, azt mesélte a fáma, hogy a paraszttunika leghiresebb festőink egyikét takarja, ki azért használja ezen álruhát, hogy igy a férjek és gyámok figyelmét elkerülve a hölgyek boudoirjába férkőzzék. De meggyőződésünk, hogy e hir teljesen valótlan, hiszen nevezett művésznőnk hasonló cselekedetekben soha senkit sem segitene. Az öreg - mint erről meggyőződtünk, tényleg Ukrainából jött ide. Az esze ugyan egy keveset meghibbant, de emlékező tehetsége még mindig kifogástalan.«

Ezer ördög és pokol!

Suslowski annyira ingerült, hogy csak levegő után kapkod és szólni nem képes, végre mégis kitör:

- Nos és mit fog mondani, mivel fog bennünket elámitani, hogy magatartását igazolja? Nem ön volt az, kit ebben a gyalázatos maskarában láttunk? Mi van tehát ezzel a vén hárfással?

- Hát persze, hogy én voltam, de nem értem, miért találja álruhámat gyalázatosnak?

E pillanatban Kazia kirántja kezemből a »Sárkány«-t és mohón olvas; Suslowski pedig még szorosabban magára huzva a fölháborodás tógáját, igy folytatja:

- Tehát alig, hogy átlépte ezen ház becsületes küszöbét, már bemocskolja erkölcstelenségével; még mielőtt férje lett e szegény gyermeknek, már elárulja egy könnyelmü hölgygyel, a legkomiszabb módon visszaél a beléje helyezett bizalommal, megszegi szent esküjét... És kiért? Egy szinházi hetéráért!...

No de erre dühbe jövök.

- Uram, - mondom, - elég a frázisokból! Ez a hetéra többet ér, mint tiz hamis Cato a maga fajtájából! Maga nékem mindeddig tulajdonképen még senki és semmi és jegyezze meg magának uram, hogy untat! Már megelégeltem önt is és pathosát is és...

A szó torkomon akad, de különben elég ebből ennyi, többre már nincs is szükségem, mert Suslowski egy hősies mozdulattal fölrántja mellényét, mintha azt akarná mondani:

- Ide szurj, ne kimélj, itt a szivem!

De eszembe sincs odaszurni, hanem kijelentem, hogy elmegyek, mert attól tartok, hogy maradásom esetén még sok kellemetlen mondani valóm lesz.

És tényleg elmegyek a nélkül, hogy bucsuznám.

A friss levegő kissé rendbehozza forró fejemet.

Esti kilencz óra van és az idő gyönyörü.

Még egy kicsit sétálnom kell, hogy lehütsem magamat és a Belvedère fasorba sietek.

Heléna villájának ablakai sötétek. Ő tehát nincsen otthon. Nem tudom, hogy miért haragszom ezért.

Hogy mit teszek majd Ostrzynskivel első találkozásunkkor, most még nem tudom.

Szerencsére nem olyan ember, a ki kibuvik a felelősség alól. De miért vonhatom felelősségre?

A czikk pokolian jól van megirva. Hiszen tagadja, hogy a hárfás a festő! Védelmébe veszi Évát és egyuttal elárul mindent Helénának. Egy csapásra pedig bosszut áll rajtam Kazia miatt és nevetségessé tesz.

Csak legalább azt ne irta volna, hogy az eszem meghibbant!

No de már megtörtént. Heléna jót fog kaczagni rajtam, hiszen ő bizonyosan elolvasta a czikket.

Az az ötletem támad, hogy elmegyek Évához tanácsát kikérni; de Éva ma játszik.

Hát elmegyek a szinházba.

Félórával később öltözőjében vagyok.

Még nincsen vége a darabnak, ő a szinpadon van és várnom kell.

Kimegyek és körülnézek.

Egyszerre óriási taps. Ahá, vége az előadásnak. A falakon keresztül hallani a kiáltozást: »Ádámi!« »Ádámi!« Negyedóra telik el igy, ott bent még mindig kiabálnak és tapsolnak.

Végre megjelenik Éva, mint Theodóra.

A fején korona van, az arcza ki van festve, a haja szétbomlottan hull alá meztelen vállaira. Éva annyira fáradt és izgatott, hogy alig hallhatóan sugja felém: »Hogy vagy Wladek?« Aztán lekapja fejéről a koronát, messze eldobja magától és királyi palástjában a chaise longuera dől.

Nem képes szólni sem, hallgatva bámul, akár egy fáradt madár... Melléje ülök, kezemet fejére teszem és nem gondolok semmi másra csak ő reája.

Igy ülünk sokáig, hallgatva; végre Éva odamutat az öltözőasztalra, melyen a »Sárkány« mai száma fekszik és azt susogja:

- Minő kellemetlen, oh minő kellemetlen!

Hirtelen ideges zokogás fogja el, s reszket, akár a nyárfalevél.

Tudom, hogy a fáradtság miatt sir és nem a Sárkány ostoba czikke miatt, melyre holnap már gondolni sem fog senki, hiszen az egész Ostrzynski nem ér annyit, mint Éva egyetlen könye. Meg akarom nyugtatni, megfogom kezeit, csókokkal boritom, keblemre szoritom őket. Szivem mind hevesebben dobog, valami csodálatos történik velem. Már azt sem tudom mit cselekszem, öntudatlanul letérdelek Éva lábai elé, felhő boritja szemeimet, lehunyom őket és eszemet teljesen elveszitve, Évát átkarolom, magamhoz szoritom.

- Wladek! Wladek! könyörülj rajtam! - susogja Éva.

De én még hevesebben magamhoz szoritom, mindenről megfeledkezem, teljesen őrült vagyok, megcsókolom homlokát, szemeit, ajkát és közben egyebet sem mondok, csak ezt:

- Szeretlek! Szeretlek!

Ekkor Éva félrehajlitja fejecskéjét, karjai lázasan fogják körül nyakamat és ezt susogja:

- Oh, én már oly régen szeretlek!

XVI.

Nos és ha van számomra drágább lény a világon, mint Éva, akkor páczolt hering legyek.

Azt állitják rólunk, művészekről, hogy a pillanat hatása alatt cselekszünk; nem ugy van! Kitünt ugyanis, hogy én már régen szeretem Évát, csakhogy olyan szamár voltam, hogy annak tudatára nem ébredtem.

Csak az Isten tudja, hogy mi ment bennem végbe ez estén. Kar a karban mentünk haza és egyikünk sem beszélt egyetlen szót sem. Csak szoritgattam a karját és ő szoritgatta az én karomat. Érzem, hogy nagyon, de nagyon szeret... Fölkisértem lakására és mikor a kis szalónban leültünk, oly elfogultak lettünk, hogy nem mertünk egymásra nézni. Csak mikor Éva kezeivel eltakarta arczát, gyengéden lehuztam őket és azt mondottam:

- Évike, ugy-e az enyém vagy?

És ő hozzám simul:

- Igen, a tiéd!

Csak nehezen tudtunk egymástól elválni.

Későn kerültem haza. Swiatecki még nem aludt. Lámpafénynél egy fametszeten dolgozott valami képeslap számára.

- Levél jött számodra! - mondja, a nélkül, hogy munkájáról feltekintene.

A levelet fölveszem az asztalról, a boriték alatt egy gyürüt érzek. Nagyon jó! Erre holnap szükségem lesz. Fölbontom a levelet és ezt olvasom:

»Tudom, hogy gyürüjének visszaküldésével önnek örömet szerzek, mert ön kétségtelenül ezt akarta elérni. A mi engem illet, nem akarok szinésznőkkel versenyezni.« K.

Hát ez legalább rövid.

Ebből a levélből csak haragra lehet következtetni, semmi másra.

Milyen csodálatos: az egész világ azt hiszi, hogy Éva miatt vettem fel az álöltözetet - és tényleg, Éva miatt történik minden, a mi ezután történni fog.

Összegyüröm a levelet, zsebbe dugom és aludni megyek...

Swiatecki felemeli tekintetét és reám néz, azt várva, hogy mondjak valamit, de hallgatok. Megszólal tehát ő:

- Este itt volt Ostrzynski, az az aljas ficzkó.

XVII.

Másnap már reggel tiz órakor Évához akarok sietni, de nem lehet, mert látogatásom van.

K. báró jött, megrendelte a »Zsidók« másolatát és 1500 rubelt kinált érte; kétezret kértem és ennyibe meg is alkudtunk.

Távozása után Tanzenberg két arczképet rendel meg nálam. Swiatecki, a ki antiszemita, azzal vádol, hogy zsidófestő vagyok. De szeretném tudni, vajjon ki vásárolna nálunk műveket, ha a zsidók nem. De ha ezek utálják Swiatecki hulláját, hát bizony erről én nem tehetek.

Csak egy óra után jutok el Évához, átadom néki a gyürüt és kijelentem, hogy az esküvő után Rómába utazunk.

Évike örömmel egyezik mindenbe és kárpótoljuk magunkat a tegnapért; ha tegnap némák voltunk, ma annyit trécselünk, hogy no!

Mesélgetünk, tervezgetünk és ebéd után elmegyünk Kolczanowska Heléna asszonyhoz. Azon pillanattól fogva, hogy Éva mint vőlegényét mutat be néki, a hárfással való tréfa egészen ártatlan dologgá törpül és jót kaczagunk rajta mindnyájan. Heléna tárt karokkal fogad és el van ragadtatva Éva boldogságától.

Jól mulatunk Ostrzynski közleményén is. Tegnap még szivesen leszurtam volna ezt a ficzkót, ma csodálom szellemét.

Megbeszéljük azt is, hogy visszaérkezve a nászutról, megfestem Heléna arczképét.

A »Sárkány« esti száma borzasztó dolgokat közöl megbizatásokról és megrendelésekről, melyek nekem jutottak.

Jövedelmeim ezrekre rugnak.

Talán innen van, hogy Kazia következő napon azt irja nékem, hogy gyürümet felindultságban küldte vissza, de ha most visszatérnék és véle együtt a szülők elé térdelnék, ezek talán megbocsátanának.

De én már beleuntam a térdeplésbe és bocsánatkérésbe, nem is válaszolok levelére. Boruljon az ál római lábai elé kinek kedve tartja, Kaziát pedig csak vegye feleségül Ostrzynski, én beérem Évikémmel.

De hallgatásom nagy megütközést kelthetett a Suslowski-házban, mert néhány nap mulva ujabb levél érkezik Kaziától, a levél most Swiateckihez van intézve.

Swiatecki megmutatja nékem a levelet, melyben Kazia arra kéri őt, jönne el és beszélne vele néhány pillanatig olyan dologról, melytől egész jövője függ. Hivatkozik Swiatecki becsület-érzésére, lovagiasságára stb. stb. Swiatecki káromkodik, aljas filiszterekről morog és a szükségességről, hogy az ilyen embereket sarjaikkal egyetemben a legközelebb kínálkozó alkalomkor fölakasszák - de elmegy.

Sejtem, hogy általa akarnak engem befolyásolni.

XVIII.

Swiateckinek gyönge szive van és láthatólag beadta derekát.

Egy hét óta állandóan Suslowskiékhoz jár, három nap óta azonban állandóan körülöttem ólálkodik és ugy mereszti reám szemeit, akár egy farkas a bárányra.

Végül egy napon, teázás közben, egészen dühösen azt kérdezi tőlem:

- Hallod, mi lesz azzal a leánynyal?

- Melyik leánynyal?

- Hát azzal a Suslowskával, vagy mi az ördögnek hivják!

- Hát mi legyen vele, semmi sem lesz vele ezzel a Suslowskával vagy mi az ördögnek hivják.

Kis szünet, azután Swiatecki folytatja:

- Egész napon át üvölt ottan, hogy már nem tudom hallgatni...

Milyen jó fiu!

A hangja reszket a felindulástól, de hápog, akár egy viziló és hozzáfüzi:

- Becsületes ember nem igy cselekszik!

- Swiatecki, te Suslowski papára emlékeztetsz!

- Lehet... de inkább emlékeztetek Suslowskira, semhogy megengedjem, hogy a leánynyal igazságtalanság történjék.

- Ugyan kérlek, hagyj békémet!

- Jó, de e percztől fogva nem ismerjük egymást. Ezzel társalgásunk befejeződik és e percztől fogva tényleg már nem beszélünk egymással.

Mintha sohasem láttuk volna és nem ismernénk egymást, a mi annál komikusabb, mert azért együtt maradtunk a műteremben, a lakásban és együtt teázunk reggelenkint.

Esküvőm napja közeledik, a Sárkány már fellármázta vele egész Varsót... Minden tekintet felénk irányul, mindenki bámulja Évát. Mikor a műcsarnokban voltunk, az emberek annyira körülvettek bennünket, hogy nem tudtunk szabadulni.

Ismeretlen barátnőm ismét fölkeres egy névtelen levéllel és ismét figyelmeztet, hogy Éva nem lesz jó feleség oly ember számára, mint a minő én vagyok...

> »Nem hiszek abban, a mit az Ostrzynski ur és Ádámi kisasszony közötti viszonyról beszél a világ (irja névtelen barátnőm), de önnek nagyrabecsült mester olyan feleség kell, ki az ön nagyságáért, az ön hirnevéért mindenét föláldozni képes. De Ádámi kis-asszony maga is művésznő, annak viz kell a saját malmára...«

Swiatecki pedig még mindig Suslowskiékhoz jár, de most már bizonyosan csak mint vigasztaló, mert hiszen a városban már mindenki tudja, hogy nősülök.

Az igazgatóság hosszu szabadságot adott Évának. Éva most ugy fésülködik, akár egy falusi kis leány, nagyon szerényen ruházkodik és már nem visel kivágott ruhákat. Mindez pompásan illik arczához. Az öltözőbeli jelenet nem ismétlődött, Évike az ilyet nem engedi meg! Legföljebb kezecskéit szabad megcsókolnom. Ez persze nagyon türelmetlenné tesz, de - ezzel hizelgek magamnak, őtet nem kevésbbé...

Őrülten szeret engem. Egész napon át együtt vagyunk. Rajzleczkéket kezdtem néki adni.

Rajong ezekért a leczkékért, mint általánosságban a festőművészetért.

XIX.

Hatalmas Zeus, mi mindent nem kell látni onnan az Olympus magaslatáról!

Olyan dolgok történnek, mikről még a bölcsészek sem álmodnak. Esküvőm előtti napon Swiatecki hozzám jön, könyökével megbök, s borzas fejét elforditva mondja:

- Wladek! tudod gazságot követek el.

- Na, hát mégis szólsz hozzám?... Minő gazságot?

Swiatecki nem veszi föl tekintetét a földről, s mintha önmagához beszélne, mondja:

- Hogy az olyan iszákos fráter, mint a milyen én vagyok, az ilyen tehetségnélküli hülye, az erkölcsi és anyagi sülyedésnek ilyen fokán levő ember olyan leányt merjen feleségül venni, mint a milyen Kazia... nahát ez gazság!

Nem hiszek füleimnek, de Swiatecki nyakába borulok, tekintet nélkül arra, hogy durván ellök magától.

Néhány nap mulva megtartja esküvőjét.

XX.

Már néhány hónapot töltöttünk Rómában, midőn egy igen elegáns meghivó kártyát kaptunk. A meghivás Ostrzynski és Turno-Kolczanowska asszony esküvőjére szól.

De nem utazhattunk haza, mert Éva egészségi állapota nem engedi meg.

Éva állandóan fest és óriásilag halad. Budapesten is kaptam érmet. Egy horvát milliomos megvette festményemet. Goupillal is összeköttetésbe léptem.

XXI.

Veronában fiam születik...

Éva maga mondja, hogy hasonló gyermeket még sohasem látott.

Tényleg valami rendkivüli!...

XXII.

Néhány hónap óta ujra Varsóban vagyunk.

Remek műtermet rendeztem be magamnak.

Ostrzynskiékat gyakran meglátogatjuk.

Eladta a »Sárkány«-t és jelenleg a »Munkanélkülieket árpaliszttel ellátó társaság« elnöke. Alig lehet elképzelni, milyen nagyszerü férfiu és mekkora tekintélynek örvend.

Vállamat megveregeti és azt mondja: »Hogyan van jóakaróm? Különben irodalmi tehetségeket is pártfogol és minden szerdán fogad.

Az asszony elragadó, mint mindig, akárcsak egy szép álom.

Gyermekeik nincsenek.

XXIII.

Segitség! mert meghalok a kaczagástól!

Swiateckiék megérkeztek Párisból. Az asszony az arany-bohéme művésztársadalomhoz tartozó művész feleségét játszsza, a férj selyemingeket visel, középen elválasztott hajat és nyirott szakállt!

Mindent megértek, értem, hogy szokásait, jellemét meg tudta változtatni, de hogy üstökéhez miként fért hozzá, az örök talány marad számomra.

Swiatecki nem mondott le végkép a hullákról, de már genre- és tájképeket is fest. Sőt arczképeket is vállal, de ezek nem sikerülnek, mert a husszin mindig a »hullák«-ra emlékeztet.

Régi barátságunk adta jogomnál fogva megkérdezem tőle, vajjon boldog-e a feleségével?

Azt feleli, hogy hasonló boldogságról soha még csak álmodni sem mert volna. És be kell ismernem, hogy Kazia e tekintetben minden várakozásomat fölülmulta.

Én is boldog lennék, ha Éva nem betegeskednék, a mellett szegény könnyen izgul. Egyszer éjjel hallottam, a mint sir. Tudom, hogy mit jelent!

Visszavágyódik a szinpadra. Vágyódik, de hallgat...

Hozzáfogtam Ostrzynski asszony arczképének megfestéséhez. Tényleg, páratlan asszony.

Ostrzynski iránti tekintetből nem tartózkodnám... És ha nem szeretném Évát még mindig olyan nagyon, komolyan mondom, nem tudom, vajjon...

De nagyon szeretem Évikémet - nagyon!